

Sborník
z X. mezinárodní
vědecké konference
studentů
doktorských
studijních programů
v oblasti
společenských věd

Olomouc, 2021

Tomáš Hubálek (ed.)

Tomáš Hubálek (ed.)

**Sborník
z X. mezinárodní vědecké konference
studentů
doktorských studijních programů
v oblasti společenských věd**

Olomouc, 2021

NAKLADATELSTVÍ EPOCHA

**NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA**

Tento sborník neprošel jazykovou korekturou a odpovědnost za jazykovou a obsahovou správnost, stejně jako za přesnost uvedených zdrojů, nesou autoři.

Všechny texty v tomto sborníku prošly dvoukolovým anonymním recenzním řízením.

Na recenzním řízení se podíleli: Prof. PhDr. František Mezihorák, CSc, Dr. h. c.,
Prof. dr hab. Małgorzata Świder,
Doc. PhDr. Denisa Labischová, Ph.D.,
PhDr. Pavel Kopeček, Ph.D.,
Mgr. Pavel Krákora, Ph.D.,
PhDr. Jan Jirků, Ph.D.,
PhDr. Martina Číhalová, Ph.D.,
Mgr. Tomáš Hubálek, Ph.D.

Copyright © Univerzita Palackého, Olomouc, 2021

Copyright © Tomáš Hubálek, Justýna Dočkalová, Petr Dvořák, Tomáš Lukavec,
Lenka Meravá, Petr Nohel, Monika Soukupová

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2021

ISBN 978-80-278-0054-4

Obsah

OBÁLKA	1
COPYRIGHT	3
HISTORIE.....	6
Válka o španělské dědictví z pohledu titulárního se zvláštním zřetelem k titulu vévody burgundského.....	7
<i>Petr Nohel</i>	
Profesní struktura politické reprezentace za první republiky a v České republice	23
<i>Petr Dvořák</i>	
Vězněn pro Krista: analýza vzpomínek letničního duchovního na pobyt ve vězení v normalizačním Československu	32
<i>Monika Soukupová</i>	
MÉDIA.....	46
Regulatorní vládnutí: historiografický přehled.....	47
<i>Tomáš Lukavec</i>	
PEDAGOGIKA.....	58
Rozdíl ve vnímání akademického self-efficacy u studentů učitelských a neučitelských oborů v kontextu ročníku studia	59
<i>Justýna Dočkalová, Eva Sedláková</i>	

ETIKA	69
Prieniky Schopenhauerovej etiky a raného budhizmu.	70
<i>Lenka Meravá</i>	
TIRÁŽ	87

Historie

Válka o španělské dědictví z pohledu titulárního se zvláštním zřetelem k titulu vévody burgundského

The War of the Spanish Succession from the titular point of view with the special consideration to the title Duke of Burgundy

Petr Nohel

Anotace: Přestože se válka o španělské dědictví týkala primárně toho, zda bude na Pyrenejském poloostrově vládnout habsburská sekundogenitura (jakožto následná linie potomků králů kastilských, leonských a aragonských), nebo bourbonská linie Kapetovců (jakožto potomci habsburské primogenitury po přeslici), zůstává málo známým faktem, že tento spor se týkal rovněž i nároků na tento titul. I když byla vláda ve Španělsku stabilizována, nárok na titul vévody burgundského je dodnes předmětem sporu, a to dokonce mezi třemi osobami. Příspěvek se zaměřuje na způsob, jakým se tento titul dědil a na argumentaci jednotlivých současných nárokovatelů.

Klíčová slova: válka o španělské dědictví, nástupnické právo, Habsburkové, Bourboni, vévoda burgundský

Summary: The war of the Spanish Succession was primarily focused on eligible successors between the House of Habsburg (Habsburg secondogeniture as successors of the previous kings of Castile, Leon and Aragon) and the House of Bourbon (as descendants of the died out Habsburg primogeniture). It is little known that this question also concerned to the claims of the title of The Duke of Burgundy. Although the government in Spain was stabilized, the claim of thus title is still a matter of dispute, even between three people. This article focuses on the way how the title was inherited in history and also on the arguments of current claimants.

Key words: War of the Spanish succession, succession law, House of Habsburg, House of Bourbon, Duke of Burgundy

1 Úvod

Válka o španělské dědictví je souhrnným názvem pro sérii na sebe navazujících bitev, které se uskutečnily v letech 1701–1714. Jejich hlavním důvodem byl spor o nárok na španělský trůn poté, co v roce 1700 vymřela smrtí krále Karla II. (1661–1700) habsburská primogenitura¹ vládnoucí do té doby po pět generací ve španělském království. Nárokovateli uprázdněného trůnu se stali na jedné straně rakouští Habsburkové (sekundogenitura vládnoucí v Podunajské monarchii), na straně druhé pak francouzští Bourboni (hlavní linie rozrodu Kapetovců). Válečné události byly ukončeny v roce 1714 uzavřením Utrechtského míru, přičemž vítězné mocnosti prosadili jako budoucího španělského krále francouzského prince Filipa (1683–1746), který byl vnukem francouzského krále Ludvíka XIV. (1638–1715) a zároveň prasynovcem Karla II. Habsburského². Potomci prince Filipa, který se ujal vlády jako Filip V. Španělský, vládnou ve Španělském království dodnes³.

2 Argumentace nárokovatelů

2.1 Následnictví Habsburské

Habsburská sekundogenitura vznesla nárok na španělský trůn za základě skutečnosti, že všichni její členové byli potomky Johany Kastilské, řečené Šílené (1479–1555), dědičky království Kastilského, Leonského a Aragonského⁴ a jejího manžela Filipa I. Habsburského (1478–1506). Původ sekundogenitury tak byl shodný s vymřívší primogeniturou, která pocházela ze stejného manželského páru. Zakladatelem habsburské linie vládnoucí ve Španělsku byl starší syn Filipa a Johany Karel I.⁵ (1500–1558), který usedl na španělský trůn v roce 1516. Nárok na primární habsburské korunní državy⁶ následně postoupil svému bratru Ferdinandovi I. (1503–1564), jehož mužští potomci vládli v tzv. Rakouských zemích až do roku 1780, kdy smrtí císařovny Marie

---

¹ Srov.: VLNAS, Vít. *Utrechtský mír, habsburská říše a Evropa, In: Dějiny a současnost, roč. 36, č. 1, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 36-39, ISSN 0418-5129*

² Srov.: GRANADOS, J. *Španělští Bourboni*. 1. vyd., Praha, Grada Publishing, 2012, s. 23-51, ISBN 978-80-247-4097-3

³ Současný španělský král Filip VI. (*1968) je jeho patrilinéárním potomkem v deváté generaci.

⁴ Srov.: LEITNEROVÁ, T. *Zlaté nevěsty Habsburků. Věnem k moci*. Praha, Euromedia Group Ikar, 2002, s. 84-141, ISBN 80-7202-999-1

⁵ Pod číslovkou Karel I. vládl tento panovník ve Španělsku jako španělský král, zatímco pod číslovkou Karel V. vládl jako císař Svaté říše římské.

⁶ České země, Rakouské země, Uhersko a další země budoucího císařství Rakouského, či ještě později Rakouska-Uherska

Terezie (1717–1780) Habsburkové zcela vymřeli, a jejich aktuální nároky přešly na její potomky po přeslici⁷. Přestože došlo k rozdělení jednotlivých suverenit mezi dva bratry, nezřekli se tito vzájemně zároveň svých budoucích nároků, proto si rakouští Habsburkové uváděli až do smrti Marie Terezie ve své velké titulatuře i tituly příslušných španělských území. Habsburská sekundogenitura tak vycházela z předpokladu, že jí nárok na španělská území přísluší na základě práva dědického, neboť sňatkem Johany Kastilské s Filipem I. přešel na její habsburské potomky v pořadí jednotlivých linií.

2.2 Následnictví Bourbonské

Příslušníci francouzského vládnoucího rodu vycházeli v interpretaci svého nároku také z dědického práva. Respektovali, že ve Španělsku vládla Habsburská primogenitura, nárok však vznesli proto, že se jako její potomci považovali i za její následníky. Španělský král Karel II. zemřel bezdětný jako poslední mužský potomek habsburské primogenitury, a proto bylo třeba následníky hledat mezi ženami jeho generace. Starší ze dvou přeživších sester byla Marie Tereza (1638–1683), manželka francouzského krále Ludvíka XIV.; navíc jejich synu princ Filipovi odkázal vládu nad Španělskem ve své závěti přímo poslední španělský Habsburk Karel II. Princ Filip tak byl pravnukem Filipa IV. (1605–1665), předposledního španělského krále z rodu Habsburského⁸. Francouzská strana se tedy ve svých argumentech opírala o tuto poslední vůli, kterou ovšem rakouská strana neuznávala. Rakouští Habsburkové argumentovali vlastním nárokem sekundogenitury, který pro změnu zpochybňovali Bourboni a jejich spojenci, jež vnímali výše zmiňované habsburské rozdělení suverenit jako osamostatnění obou Habsburských větví.

2.3 Poznámky k titulatuře

Situace kolem dědického práva se zdála být nepřehlednou. Kromě faktu, že obě strany a jejich spojenci soupeřili o moc nad lukrativním územím, nenahrávala pokojnému řešení konfliktu ani jeho vzájemně se vylučující teoretická východiska. Válka o španělské dědictví byla totiž patrně prvním sporem tohoto typu na evropském kontinentu. Jeho neuralgickým bodem je právě ono rozdělení, avšak nikoliv vzdání se, nároků na rakouské a španělské državy mezi dva příslušníky téhož rodu, které zavdalo jak příčinu dívat se od této chvíle na obě rodové větve jako na samostatné vládnoucí rody, tak zároveň stále také jako na jednotlivé po sobě v nárocích jdoucí rodové větve.

---

⁷ Srov.: URFUS, V. 19. 4. 1713: *Pragmatická sankce: Rodný list podunajské monarchie*. Praha: Havran, 2001, 152 s. ISBN 80-86515-11-7

⁸ Srov. HAMANNOVÁ, Brigitte. *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*. Praha: Brána; Knižní klub, 1996, s. 120-122, ISBN 80-85946-19-X

Tuto situaci navíc ještě zneřehledňovala aktuální titulatura zavedená po sjednocení klíčových pyrenejských království. Oba dva rodiče Johany Šílené náležely k témuž vládnoucímu rodu Trastamára⁹. Její maminka královna Isabela (1451–1504) zdědila Kastilské a Leonské království jako dědička trastamárské primogenitury a její tatínek král Ferdinand II./V. (1452–1516) zdědil jako hlava trastamárské sekundogenitury království Aragonské (a také Sicilské a Neapolské¹⁰). K rozdělní těchto nároků v rámci dynastie Trastamára došlo původně na úrovni obou jejich patrilineárních dědů; v osobě Johany Šílené se vláda v těchto třech klíčových španělských zemích opět sjednotila, jak ukazuje *schéma č. 1*. Jedinou španělskou zemí, které tak zůstávala mimo dosah dynastie Trastamára, bylo Království navarrské, ve kterém v době života Johany Šílené vládla andorrská spoluknížata z dynastie Grailly a posléze d'Albert.

Spolu se svým manželem tak Johana Šílená vládla jako královna kastilská, královna leonská a královna aragonská. Její syn, Karel I., který proces sjednocení Španělska dokončil, pak k těmto titulům přidal ještě titul krále španělského, který nebyl odrazem žádné dílčí územní entity, ale byl od počátku chápán jako titul sjednocující, a tedy v zásadě nadřazený ostatním titulům dílčích území, byť také na úrovni království. I tento zdánlivě drobný fakt přispěl svojí měrou k prohloubení rozkolu, protože na tento nový titul nemohla navázat habsburská sekundogenitura, jelikož byl zaveden až po titulárním oddělení obou větví. Nemohla by si ho tedy legálně nárokovat, ani kdyby měl konflikt čistě teoreticky opačný výsledek.

Další výhodou na straně Bourbonů byl fakt, že v době konfliktu již vládli v Království andorrském, které vyženil francouzský král Antonín (1518–1562), praděd Ludvíka XIV. Jednalo se sice o výhodu diplomatickou, nikoliv titulární nebo nárokovou, přesto mohla sehrát svoji politickou roli¹¹ skutečnost, že Bourboni byli schopni v případě svého vítězství sjednotit země Pyrenejského poloostrova prakticky kompletně. Genealogické vazby obou dynastií jsou zobrazeny ve *schématu č. 2*.

---

⁹ Rod „Trastamára“ je levobočnou linií dynastie „Ivrea“, která vládla v Kastilském a Leonském království od dob Alfonse VII. (1105-1157). Vznikla poté, co nemanželský syn krále Jana I. (1358-1390) usedl na oba trůny jako Jindřich II. (1334-1379).

¹⁰ Království Neapolské a Sicilské bylo o jedenáct generací později sloučeno do Království Obojí Sicílie, a to jejich potomkem Ferdinandem I. (1751-1825) z rodu španělských Bourbonů.

¹¹ Srov. THOMSON, M.A. *Louis XIV. and the Origins of the War of the Spanish Succession, In: Transaction of the Royal Historical Society, vol. 4, Cambridge, Cambridge University Press, 1954, s. 111-134, DOI:10.2307/3678854*

BARCELONŠTÍ

TRASTAMÁRA

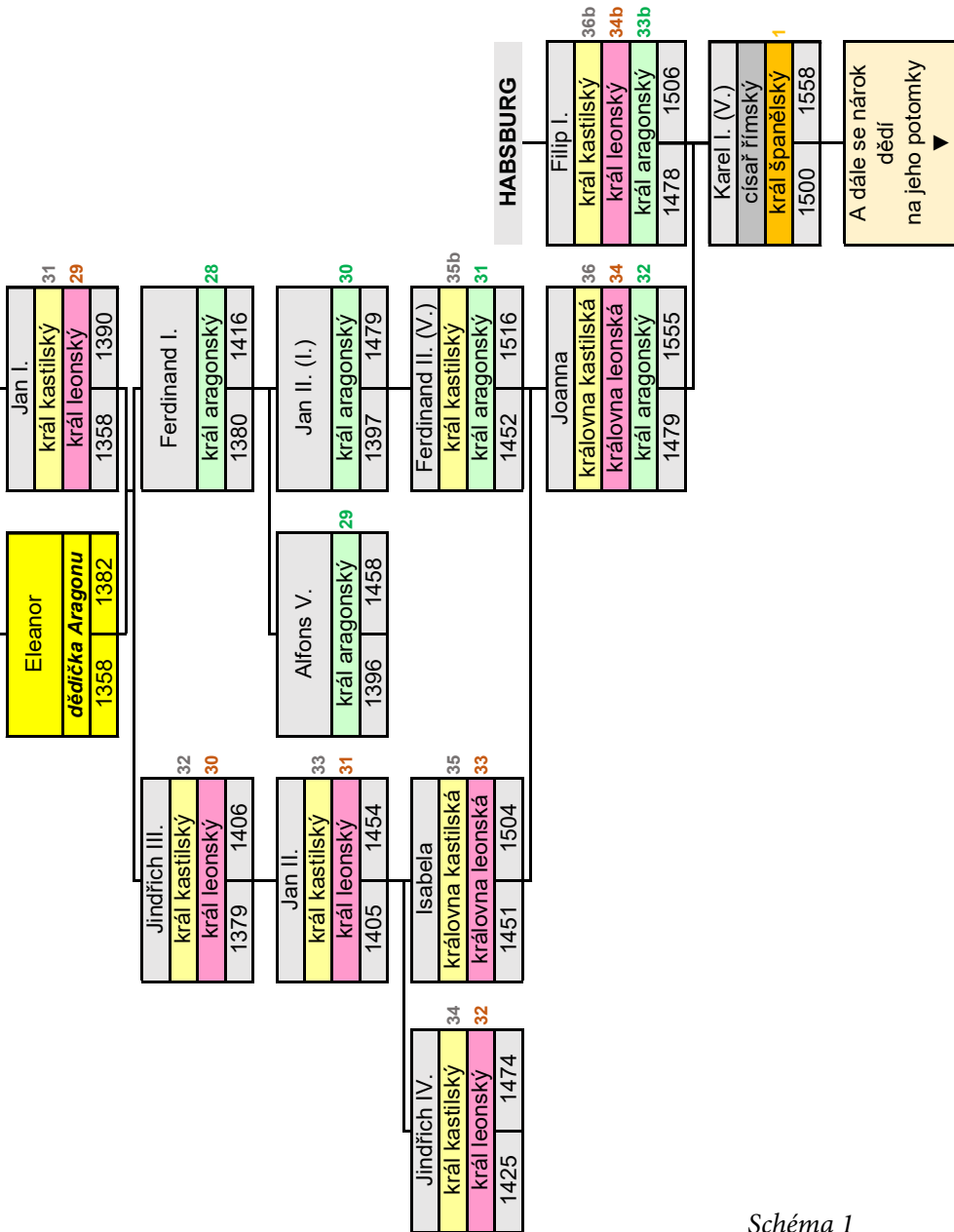

Schéma 1

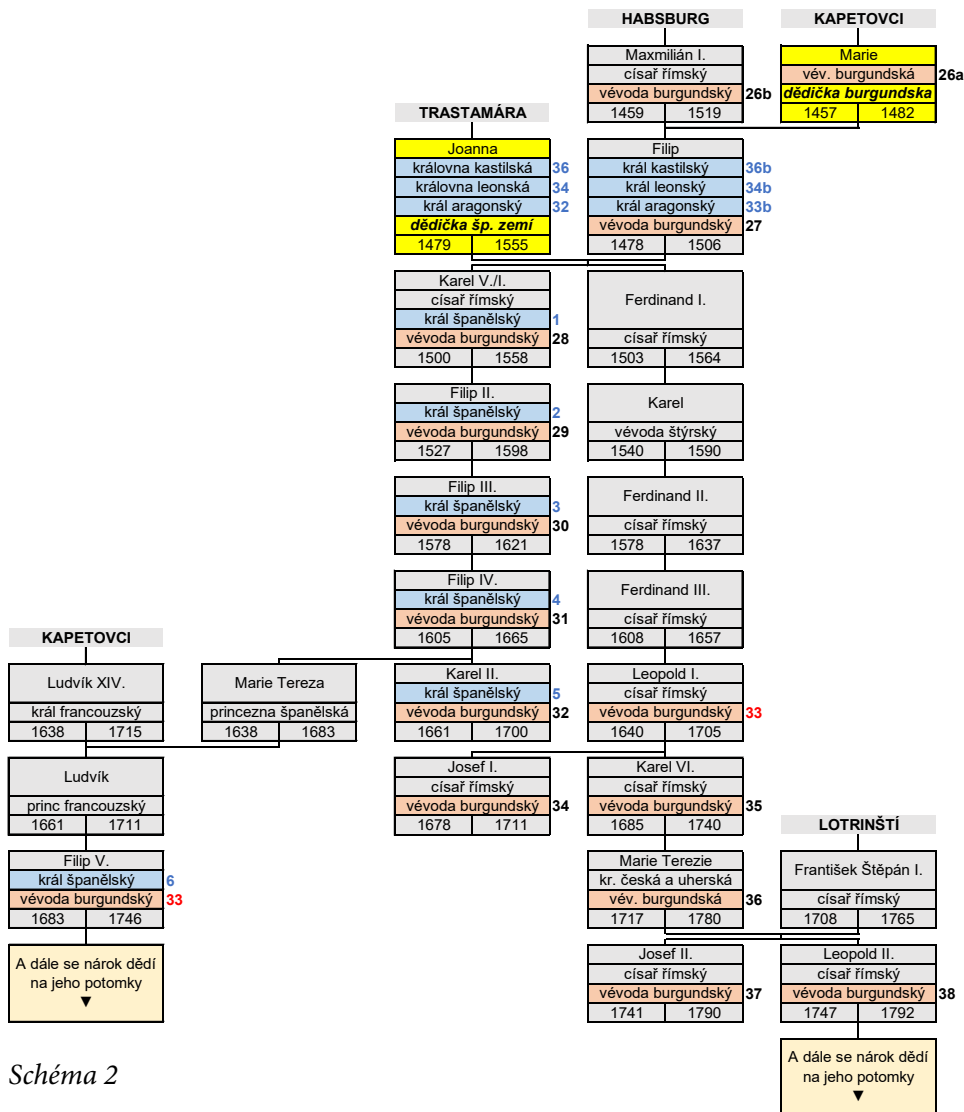

Schéma 2

3 Titul vévody burgundského

Titul vévody burgundského a způsob jeho dalšího uplatnění sdílel do určité míry osud války o španělské dědictví, přestože vévodství bylo samostatnou titulární entitou, která neměla s dílčími královstvími pyrenejského poloostrova mnoho společného. Titul vyženil císař Maxmilián I. Habsburský (1459–1519), otec Filipa I. a tedy tchán Johany Šiléné. Dalo se proto předpokládat, že bude děděn dále v jednotlivých větvích rozrodu Habsburků bez ohledu na další důstojenství, kterým tyto větve popřípadě dojdou. Bourbonská dynastie však předpokládala, že se její členové stali dědici všech

důstojenství španělské habsburské primogenitury a činila si proto mimo španělských držav i nárok na tento titul, a činí tak dodnes.

3.1 Původ titulu a počátek dynastie

Přestože mají všechna burgundská důstojenství společný základ, měli bychom důsledně rozlišovat mezi Královstvím burgundským, Vévodstvím burgundským a Hrabstvím burgundským. Nejedná se totiž, jak by se mohlo na první pohled jevit, o jedno konzistentní území, které v čase získávalo vyšší a vyšší status, ale o tři specifické územní jednotky. Zatímco království burgundské byl útvar založený již v 5. století jedním z germánských kmenů, který mu dal své jméno, a na něj dále navázaly tři etapy existence samostatných království v rámci Svaté říše římské¹², oddělilo se od něj územně Burgundské vévodství i sousední hrabství v průběhu 9. století, přičemž tyto útvary se od sebe lišily i různými vládnoucími dynastiemi.

Prvními burgundskými vévody byli příslušníci rodu Bosonidů, kteří vládli území ve dvou generacích počínaje zakladatelem dynastie Richardem (858–921), jeho syny Rudolfem (ca 890–936), Hugem (†952) a zetěm Giselbertem (†956) z rodu Chalon. Tento rozrod však vymírá bez potomků a další vlády nad Burgundským vévodství se ujímají francouzští Kapetovci na základě příbuznosti s rodem Bosonidů¹³, jak ukazuje *schéma č. 3*.

3.2 Vláda dvou kapetovských linií

V generaci vnuků Hugo Kapeta se nárok na francouzský a burgundský trůn odděluje, čímž vzniká primogeniturní linie francouzských králů počínaje Jindřichem I. (1009/10–1060) a sekundogeniturní linie burgundských vévodů počínaje jeho bratrem Robertem I. (1011–1076), jehož patrilinéární potomci vládli vévodství po následujících tři sta let. Linie vymírá jeho potomkem v 11. generaci vévodou Filipem I. (1346–1361), kterého na trůnu střídá jeho příbuzný a příslušník francouzské primogenitury Filip II. (1342–1404), který si dokonce za ženu bere jeho ovdovělou manželku. Nárok na burgundský trůn však na něj nepřechází primárně tímto spojením, ale skutečností,

---

¹² Srov. DRŠKA, Václav. *La Bourgogne entre la politique dynastique des Francs et Byzance: Quelques remarques a propos de l'influence du regnum Burgundiae sur la creation de l'Etat merovingien*. In: SKŘIVAN, Aleš; SUPPAN, Arnold. *Prague Papers on the History International Relations*. Prague: Institute of World History, 2008, s. 9-16, ISBN 978-80-7308-254-3

¹³ Rudolf Burgundský měl za manželku francouzskou princeznu Emu (ca 890-934), dceru krále Roberta I. (865/6-923) a bratr Hugo Kapeta (939/41-996), princ Otto (944-965), vládl v Burgundsku jako první Kapetovec z titulu manželství s Giselbertovou dcerou princeznou Luitgardou.

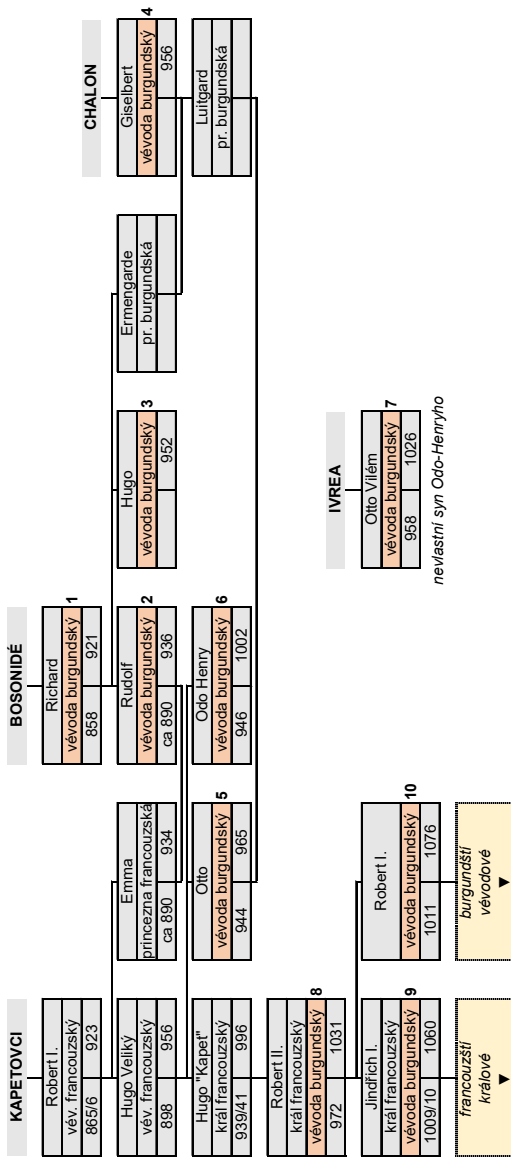

Schéma 3

že Filip II. byl stejně jako Filip I. také pravnukem burgundského vévody Roberta II. (1248–1305/6). Protože byl Filip II. mladším bratrem francouzského krále Karla V. (1337–1380), dochází opět k diverzifikaci nároků na francouzský a burgundský trůn do dvou linií. Burgundská linie vymírá pravnukem Filipa II. vévodou Karlem I. (1433–1477), jehož jediná dcera Marie (1457–1482) nárok dědí a vdává se za císaře Maxmiliána I., čímž přináší důstojenství vévody burgundského do Habsburského rodu, jak je patrné ze schématu č. 4.

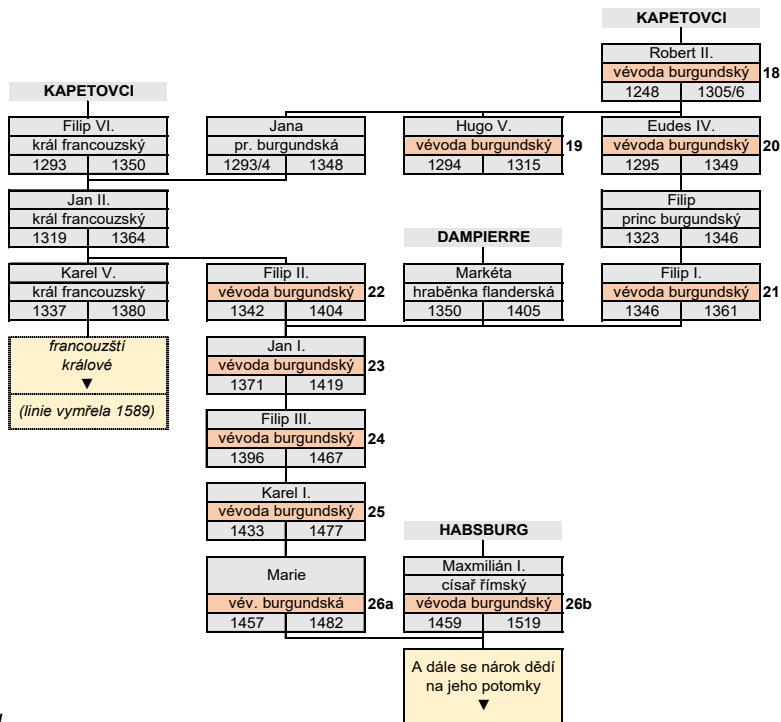

Schéma 4

3.3 Vláda Habsburků a spor s Bourbony

Titul vévody burgundského se uvnitř Habsburského rodu dědil rovněž primogeniturně, proto i v rámci rozdělení habsburských držav setrval součástí titulatury starší, španělské linie. Po úmrtí španělského krále Karel II. Habsburského ovšem i zde dochází k podobnému rozkolu jako v případě španělského následnictví a důstojenství vévody burgundského si nárokují jak Bourboni jakožto potomci habsburské španělské primogenitury, tak habsburská sekundogenitura. Spor se dotýká i jednoho z nejprestižnějších dynastických řádů, Řádu zlatého rouna, jehož velmistrem je z titulu svého postavení vždy právě vévoda burgundský. V přímém důsledku války o španělské dědictví tak dochází k rozštěpení tohoto starobylého řádu na dodnes existující samostatnou španělskou a rakouskou větev¹⁴.

4 Odraz sporu v heraldice

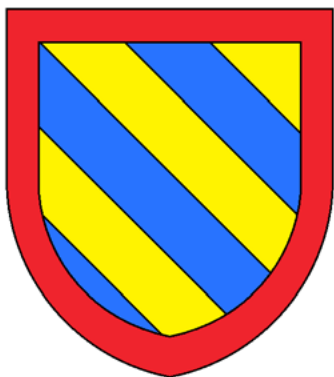
Závažnost a prestiž burgundského vévodského titulu se projevila také v heraldice představitelů obou zneprátelených stran. Erby spojené s Burgundskem a dalšími

¹⁴ Velmistrem španělské větve řádu je vždy španělský panovník, v současnosti král Filip IV.; velmistrem rakouské větve řádu je vždy hlava rodu Habsbursko-Lotrinského, v současnosti Karel Habsburský (*1961).

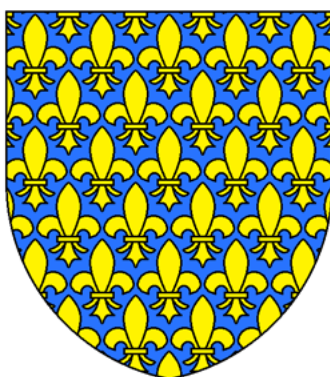
državami jeho panovníků u nich zaujímaly z pohledu heraldických zvyklostí vždy naprosto zásadní postavení. Důležité je však zmínit také skutečnost, že svůj nárok mohli vyjádřit heraldicky jak Habsburkové, tak paralelně také Bourboni mimo jiné proto, že území Burgundska bylo prakticky od 14. století faktickou součástí Francie¹⁵ bez suverénního postavení, a stalo se tedy dignitou čistě titulární.

4.1 Heraldika panovníků Burgundského vévodství

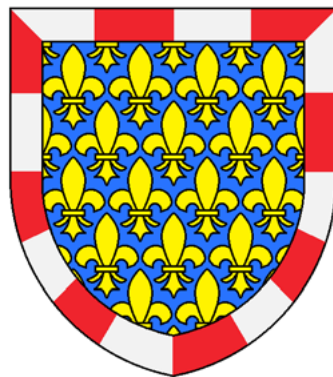
První kapetovská linie užívala původního znaku Burgundského vévodství, kterým byl několikrát zlaté a modře pošikem dělený štít s červeným lemem¹⁶ (obr. č. 1). Poté, co se po smrti Filipa I. přesunul nárok do hlavní linie francouzských králů, byl erb vévodů rozšířen. Erbem francouzského panovníka byl v té době modrý štít posetý zlatými liliemi (obr. č. 2), a protože je v britských a románských zemích až dodnes zvykem užívat pro vzájemné rozlišení jednotlivých členů rodu různých příznaků (brisur) nebo lemů (bordur)¹⁷, užíval mladší syn krále téhož erbu, který však byl

Obr. 1. Původní burgundský erb

Obr. 2. Původní erb francouzských králů

Obr. 3. Erb Filipa II. jako syna krále

z důvodu odlišení opatřen stříbrno-červeným lemem (obr. č. 3). Štítové pole se v této podobě stalo integrální součástí erbu burgundských vévodů tak, že bylo s původním erbem čtvrceno (obr. č. 4). Syn Filipa II. vévoda Jan I. (1371–1419) a jeho vnuk vévoda Filip III. (1396–1467) pak tento erb rozšířili o zděděná štítová pole Hrabství

¹⁵ Srov.: HONZÁK, F., PEČENKA, M., VLČKOVÁ, J. *Evropa v proměnách staletí. 1. vyd. Praha: Libri, 1995, s. 100, ISBN 80-85983-00-1*

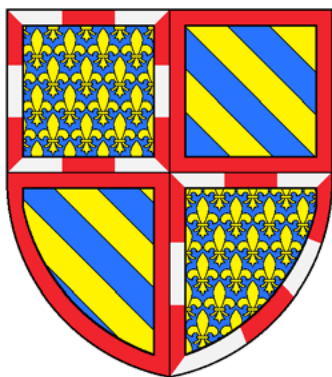
¹⁶ Srov.: VOLBORTH, C.-A. *Heraldika: úvod do světa erbů. Ostrava, Blesk, 1996. s. 16, ISBN 80-85606-87-9.*

¹⁷ Srov.: VOLBORTH, C.-A. *Heraldika: úvod do světa erbů. Ostrava, Blesk, 1996. s. 89-91, ISBN 80-85606-87-9*

flanderského (obr. č. 5 a 6) a Vévodství brabantského a limburgského (obr. č. 7 a 8)¹⁸. V této podobě byl pak vnímán celý erb jako odraz důstojenství burgundských vévodů a byl takto přebírán (obr. č. 9) dalšími potenciálními nárokovateli¹⁹.

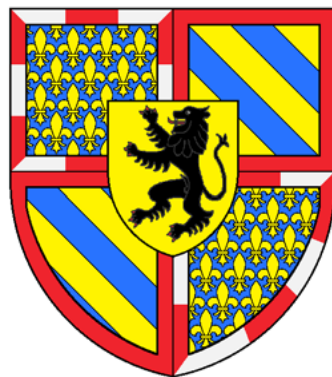
4.2 Heraldika Habsburků a Bourbonů

Obr. 4. Erb Filipa II. jako burgundského vévody

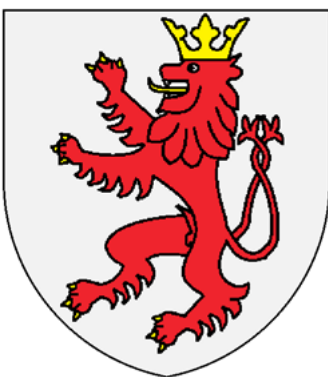
Obr. 5. Erb hraběte flanderského

Obr. 6. Erb Jana I.

Obr. 7. Erb vévody brabantského

Obr. 8. Erb vévody limburgského

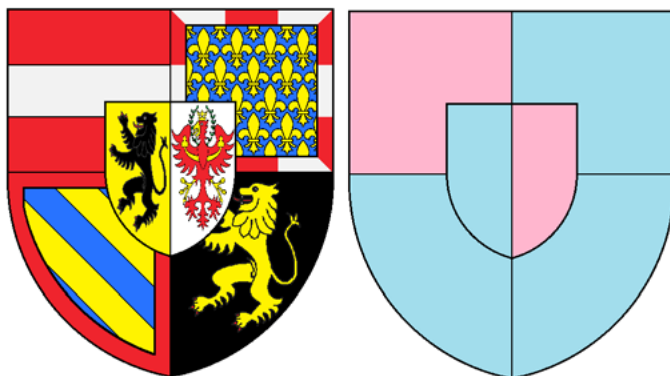

Obr. 9. Erb Filipa III.

¹⁸ Srov.: LOUDA, J., MACLAGAN M. *Lines of Succession: heraldry of the royal families of Europe*. Praha, Aventinum, 1995. s.146-148

¹⁹ Srov.: Srov.: LOUDA, J., MACLAGAN M. *Lines of Succession: heraldry of the royal families of Europe*. Praha, Aventinum, 1995. s.157

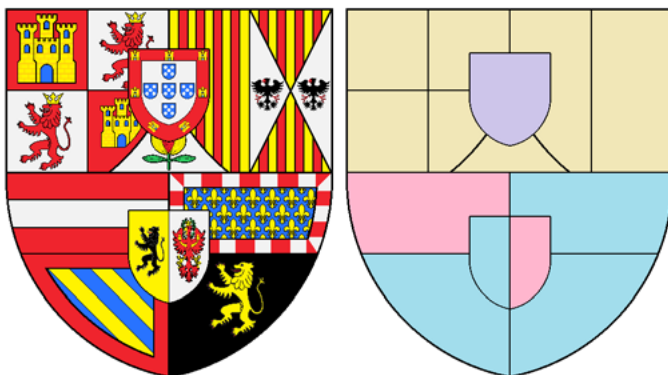
Poté, co císař Maxmilián I. vyženil burgundské vévodství, začali jeho potomci promítat také toto důstojenství do svých erbů a to tak, že spojili příslušná štítová pole burgundského erbu s erbem (arci)vévody rakouského (v prvním poli) a také s Tyrolskem (součást srdečního štítku), kterážto území reprezentovala jejich rakouské državy (obr. č. 10 – růžově jsou zobrazena rakouská, modře burgundská území). Stejná rozložení štítových polí si pak ponechala i španělská primogenitura, která svůj erb dělila tak, že dignitám vázaným k burgundskému vévodství ponechala celou

Obr. 10. Habsburkové jako burgundští vévodové

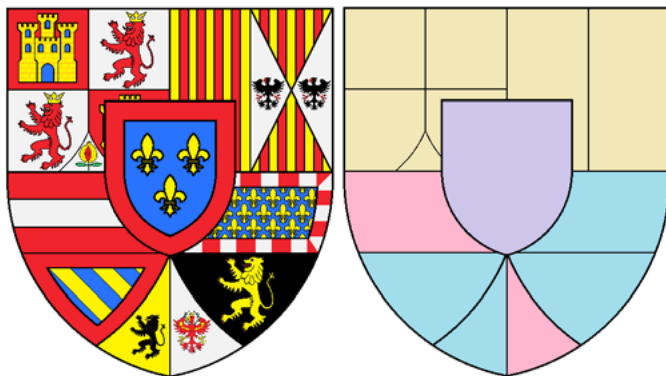
dolní polovinu štítu, zatímco všechny španělské země (včetně Portugalska a Sicílie) zaujaly místo v jeho první polovině (obr. č. 11 – růžově jsou zobrazena rakouská, modře burgundská, okrově španělská a fialově portugalská území).

Poté, co na španělské následnictví obhájili svůj nárok Bourboni (příslušníci kapevovské primogenitury), přebrali v mírně odlišném uspořádání kompletní erb vymřelé habsburské primogenitury. Vynechali pouze štítek portugalského království, ve kterém

Obr. 11. Habsburkové jako španělští králové

nevládli, ve znaku dokonce ponechali i štíty reprezentující Rakousy a Tyrolsko (kde ovšem žádný zápas o následnictví neprobíhal) a přidali francouzský srdeční štítek v moderní podobě třech zlatých lilí v modrém poli s červeným lemem pro odlišení pobočné linie (obr. č. 12 – růžově jsou zobrazena rakouská, modře burgundská, okrově španělská území a fialově příslušnost k francouzskému vládnoucímu rodu). Tento erb byl v čase dále obohacován o další získané dignity, avšak tato zmíněná pole v něm byla zobrazována až do vzniku druhé republiky, kdy skončila vláda krále Alfonse XIII. (1886–1941).

Obr. 12. Bourboni jako španělští králové

Podobně i Habsburkové a někteří jejich další následovníci z rodu Habsbursko-Lotrinského užívali jednotlivá pole burgundského erbu v erbech vlastních. Jejich štíty však bývaly natolik složité (často obsahovaly i více než 50 polí), že ani případnou absenci Burgundska si nemůžeme vykládat jako zřeknutí se předmětného nároku, neboť jednotlivé erby Habsburků i Habsbursko-Lotrinských neobsahovaly všechny tituly a nároky rodu. Habsburkové i Bourboni tak přestali aktivně užívat burgundských polí až ve 20. století, aniž by se však nároků na toto důstojenství explicitně zřekli.

5 Současní nárokovatelé

5.1 Španělský král Filip VI.

Titul burgundského vévody se znovu objevil v titulatuře španělských králů po obnovení monarchie²⁰ v rámci třetí restaurace Bourbonů po skončení Frankova režimu v roce 1975. Titulatura zahrnuje i paralelně nárokané tituly arcivévody rakouského a hraběte habsburského, současné pojetí však podtrhuje, že velká titulatura španělských králů obsahuje také tituly vnímané jako čestné nebo vztahující k územním

²⁰ Španělská ústava z roku 1978, Čl. II., odst. 56, paragraf 2

entitám historickým, čímž se jejich nárokovost diplomaticky umenšuje. Titul vévody burundského tak užíval jak dřívější španělský král Juan Carlos I. (*1938), tak dnes jeho syn – současný panovník Filip VI. (*1968). Argumentace pro jeho užití je tak nejen podpořena španělskou ústavou, ale vychází z kontinuity, kdy titul vévody burgundského užívali všichni předchozí bourbonští panovníci na španělském trůnu.

5.2 Ludvík (XX.) z Anjou

Dalším nárokovatelem titulu je vzdálený bratranec španělského krále Ludvík (*1974), který pochází ze starší rodové větve bourbonského rodu, jak je patrné ze schématu č. 5, a který je tzv. francouzskými legitimisty považován za potenciálního nárokovatele francouzské koruny jako Ludvík XX. Rodová linie, ze které Ludvík pochází, se nároku na španělský trůn vzdala. Jeho dědeček princ Jaime (1908–1975), strašitý syn krále Alfonse XIII., se v roce 1939²¹ nároku na španělský trůn zřekl. Ludvík a jeho příznivci sice toto zřeknutí se španělského trůnu nerozporují, avšak argumentují tím, že se týkalo pouze dignit spjatých s vlastním Španělskem, zatímco Burgundsko je sice titulární, ale zato však samostatná dignita (podobně jako Francie), které se výslovně nezřekl. Z toho důvodu Ludvík nejenže titulu burgundského vévody užívá, ale udělil jej ihned po narození²² svému staršímu synovi Ludvíkovi (*2010)²³. Ludvík (XX.) pak užívá ve své titulatuře i další sporné tituly jako jsou vévoda z Anjou a Bourbonu nebo král Navarry či Jeruzaléma²⁴.

5.3 Karel Habsburský

Posledním potenciálním uživatelem titulu může být současná hlava rodu Habsbursko-Lotrinského arcivévoda Karel. Jeho postavení je odlišné od výše zmíněných pretendentů, protože svůj hypotetický nárok na zmíněné důstojenství nekomentuje, ani se k němu aktivně nehlásí. Jak bylo zmíněno výše, Habsbursko-Lotrínští se nároku na Burgundsko nikdy nevzdali, přesto jediným vodítkem, které by dnes hovořilo v jejich prospěch, je fakt, že hlava rodu stále vykonává²⁵ funkci velmistra rakouské větve Řádu zlatého rouna, jež byla vždy s titulem integrálně spjata. Rakouská republika

---

²¹ A definitivně na žádost svého syna Alfonse ještě jednou v roce 1969, poté, co své původně zřeknutí se v roce 1949 odvolal.

²² Oficiální oznámení je dostupné na tomto odkaze: <http://www.noblesseetroyautes.com/communiqué-du-duc-danjou-suite-a-la-naissance-des-princes-louis-et-alphonse> [cit. 18-10-2021].

²³ Mladší syn narozený téhož dne jako druhý z dvojčat obdržel taktéž jeden ze sporných titulů „vévoda z Berry“.

²⁴ Rozporováno španělským dvorem i některými dalšími uchazeči.

²⁵ a to od 30. 11. 2010, kdy se svého postavení zřekl jeho otec Otto von Habsburg

navíc uznává tento řád jako samostatnou právní osobu²⁶ včetně vlastnictví jejího majetku, byť je tento po vzájemné dohodě řádu a státu deponován ve vídeňském státním archivu²⁷.

6 Závěr

Válka o španělské dědictví přinesla v otázce nástupnického práva nové pohledy a otevřela tak otázku uplatňování nároku následných rodových větví v situaci, kdy došlo k předchozímu rozdělení nebo postoupení některé z více suverenních držení původně v rámci rodu sumárně v osobě jeho hlavy, a tedy prvním oprávněným dědicem. Bez ohledu na její výsledek v otázce obsazení španělského trůnu, byl možná tento nespravedlivě aplikován také na dědickou posloupnost důstojenství burgundského vévody, které ovšem získala habsburská vládnoucí větev ještě před nabytím nároků na království Kastilské, Leonské a Aragonské. Současnou komplikací na španělské straně je pak ještě navíc rozkol mezi pravnuky krále Alfonse XIII. Zatímco Ludvík, příslušník straší větve rodu, která se nároku na španělskou korunu vzdala, titulu aktivně užívá s odůvodněním, že tento nebyl předmětem zmíněné renunciace, jeho vzdálený bratranec a španělský král Filip VI. považuje titul za integrální součást titulatury španělských králů. Karel Habsburský pak titulu aktivně neuvžívá, vykonává však pravomoci velmistra Řádu zlatého rouna, který je rozdělen mezi jím řízenou větev rakouskou, zatímco velmistrem větve španělské je přímo španělský král.

S ohledem na faktické začlenění Burgundska jako součásti Francie, a to již před několika sty lety, má přirozeně spor o důstojenství burgundského vévody výrazně teoretický charakter. Je však zajímavé sledovat jednotlivé argumentační linie, které mohou i dnes vyvolat diplomatickou roztržku zejména tam, kde by došlo k setkání příslušných nárokovatelů, nebo tam, kde se může některá ze stran opřít o legislativní rámec své země.

7 Použitá literatura

DRŠKA, Václav. *La Bourgogne entre la politique dynastique des Francs et Byzance: Quelques remarques a propos de l'influence du regnum Burgundiae sur la creation de l'Etat merovingien*. In: SKŘIVAN, Aleš; SUPPAN, Arnold. *Prague Papers on the History International Relations*. Prague: Institute of World History, 2008. ISBN 978-80-7308-254-3

---

²⁶ Činnost rakouské větve řádu nadále pokračuje včetně postupného přijímání dalších členů. Jediným tuzemským členem je aktuálně bývalý ministr zahraniční (v letech 2007-2009 a 2010-2013) Karel Schwarzenberg (přijat byl jako historicky 1322. rytíř).

²⁷ Srov. informaci o tomto na webu archivu: <https://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=1020> [cit. 18-10-2021].

- GRANADOS, J. Španělští Bourboni. 1. vyd., Praha: Grada Publishing, 2012. 264 s. ISBN 978-80-247-4097-3
- HAMANNOVÁ, Brigitte. Habsburkové. Životopisná encyklopedie. Praha: Brána; Knižní klub, 1996. 408 s. ISBN 80-85946-19-X
- HONZÁK, F., PEČENKA, M., VLČKOVÁ, J. Evropa v proměnách staletí. 1. vyd. Praha: Libri, 1995. 589 s. ISBN 80-85983-00-1
- LEITNEROVÁ, T. Zlaté nevěsty Habsburků. Věnem k moci. Praha: Euromedia Group Ikar, 2002. 208 s. ISBN 80-7202-999-1
- LOUDA, J., MACLAGAN M. Lines of Succession: heraldry of the royal families of Europe. Praha: Aventinum, 1995. 299 s.
- THOMSON, M.A. Louis XIV. and the Origins of the War of the Spanish Succession, In: Transaction of the Royal Historical Society, vol. 4, Cambridge: Cambridge University Press, 1954. DOI:10.2307/3678854
- URFUS, V. 19. 4. 1713: Pragmatická sankce: Rodný list podunajské monarchie. Praha: Havran, 2001. 152 s. ISBN 80-86515-11-7
- VLNAS, Vít. Utrechtský mír, habsburská říše a Evropa, In: Dějiny a současnost, roč. 36, č. 1, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014. ISSN 0418-5129
- VOLBORTH, C.-A. Heraldika: úvod do světa erbů. Ostrava: Blesk, 1996. 111 s. ISBN 80-85606-87-9.
- Španělská ústava z roku 1978, Čl. II., odst. 56, paragraf 2
- Oznámení o narození Ludvíka (*2010) In.: <http://www.noblesseetroyantes.com/communique-du-duc-danjou-suite-a-la-naissance-des-princes-louis-et-alphonse> [cit. 18-10-2021]
- Informace o umístění archivu Řádu zlatého rouna na webu rakouského státního archivu: <https://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=1020> [cit. 18-10-2021]

8 Kontakt na autora

Mgr. Mgr. Petr Nohel, Ph.D.
Univerzita Karlova
Ovocný trh 5
116 36 Praha 1
Email: petr.nohel@email.cz

Profesní struktura politické reprezentace za první republiky a v České republice²⁸

The professional structure of the political representation of the First Republic and the Czech Republic

Petr Dvořák

Anotace: Příspěvek se zabývá změnou reprezentativnosti obecních zastupitelstev z hlediska profesního složení v 15 obcích Jihomoravského kraje. Zaměřuje se na dvě období (1931 a 2002), která zaručují nejpřesnější srovnání složení zastupitelstev a společnosti obcí a svobodnou politickou soutěž. Cílem výzkumu je zjistit, zda je možné najít opakující se prvky napříč obcemi nebo obce s ideálním (zrcadlovým) zastoupením. Zabývá se také dopadem proměny profesního složení obcí na strukturu složení obecních zastupitelstev.

Klíčová slova: popisná reprezentace, komunální volby, profese, první republika, Česká republika

Summary: The contribution deals with the change in the representativeness of municipal councils in terms of professional composition in the 15 municipalities in the South Moravian Region. It focuses on two time periods (1931 and 2002), which guarantee the most accurate comparison of the composition of councils and society of municipalities and free political competition. The research aims to determine whether it is possible to find the recurring elements across municipalities or municipalities with ideal (mirror) representation. The contribution also deals with the impact of change in the professional composition of municipalities on the structure of the composition of municipal councils.

---

²⁸ Příspěvek vychází z mé diplomové práce (Dvořák 2019).

Key words: Descriptive representation, municipal elections, profession, the first republic, the Czech republic

1 Úvod

Otázka výběru osob, které nás budou zatupovat po dobu volebního období je aktuální s každými volbami, ať už komunálními, krajskými či parlamentními. Zastupitelská tělesa by také měla být dle Hany Pitkin (1972) jakýmsi obrazem společnosti a odrážet její složení. Je však možné říct, že se tento obraz proměňuje v rámci času? Na příkladu studie Polákové a Kosteckého (2016) bylo zjištěno, že se dolní komora parlamentu České republiky podobala ve svém profesním složení voličům daleko více, než je tomu v nynější době. V následující části jsem se tak zaměřil na profesní strukturu zvolených zastupitelstev v 15 obcích Jihomoravského kraje, a to jak v První republice, tak v České republice. Hlavním cílem bylo zjistit, zda se proměna společnosti přenesla i do samotného složení zastupitelstev těchto obcí.

2 Teoretické a metodologické zázemí práce

2.1 Teoretická část – koncept deskriptivní reprezentace

Dle deskriptivní reprezentace je důležité, aby byl zastupitelský orgán co nejpodobnější společnosti, kterou zastupuje (Pitkin 1972, s. 60–61). Ideální, avšak nereálná je tzv. zrcadlová reprezentace, kdy zastupitelský orgán přímo obkresluje společnost. Jedním ze základních znaků společnosti, který by měl být při sestavování zastupitelstva brán v potaz je profese osob. Každá společnost se totiž skládá z různých profesních skupin, které jsou spojeny s ekonomickým zaměřením dané oblasti. Jednotlivé obce se tak mohou odlišovat z hlediska své struktury například kvůli převažujícímu ekonomickému odvětví v obci. Důležitost začlenění rozdílných prvků společnosti je spojen se zastupováním a hájením zájmů těchto rozdílných skupin (Pitkin 1972, s. 63–4). Je totiž důležité, aby nebyl zastupitelský orgán tvořen pouze jedním segmentem společnosti (Htun 2004, s. 439), stejně jako by neměly být zastoupeny segmenty nepodstatné (Goodin 2004, s. 454; Phillips 1998, s. 65; Pitkin 1972, s. 89), ale jen ty, které nenarušují funkčnost a akceschopnost vlády a jejich názory jsou podstatné (Dovi 2010, s. 3; Mansbridge 1999, s. 634). Tyto skupiny by tak měly být dostatečně homogenní, což znamená, že se nedělí na další menší podskupiny. Zadržuje lze danou skupinu spojit s jednotným názorem a zájmem, který má být hájen (Goodin 2004, s. 457; Squires 1998, s. 83; Mansbridge 1999, s. 637). A zatřetí musí být skupina dostatečně zastoupena ve společnosti (Mansbridge 1999, s. 623–3, 636–7; Phillips 1998, s. 74). Takováto skupina pak může profitovat ze zastoupení a jejich členové mohou hájit své zájmy, které by jinak byly přehlédnuty (Goodin 2004, s. 468; Phillips 1998, s. 71–4; Mansbridge 1999, s. 636; Squire 1996, s. 75). Zastoupení také navyšuje legitimitu skupiny ve společnosti (Mansbridge 1999, s. 650–3), členové skupiny lépe přijímají legislativní

kroky, jelikož jsou součástí rozhodování (Dovi 2002, s. 730; Karp a Banducci 2008, s. 113–14), zvyšuje se zájem o politiku členů skupiny, stejně jako jejich volební účast (Cambell a Wolbrecht 2006, s. 244–5; Bobo a Gilliam 1990, s. 387; Atkenson 2003, s. 1052–3), ale i samotný pocit zastoupení (Mansbridge 1999, s. 641–2).

2.2 Metodologická část

V 15²⁹ obcích Jihomoravského kraje byla v rámci komunálních voleb v roce 2002 a 1931 provedena analýza založená na konceptu deskriptivní reprezentace. Obec vhodná pro analýzu musela splnit čtyři základní znaky, musely být dostupná data z roku 1930–2, nesměla zde být etnická menšina, obec nesměla zaniknout nebo se připojit a musela zde proběhnout politická soutěž. Česká republika byla vybrána z důvodu existence většího počtu obcí, který zaručoval dostatečné množství případů, stejně tak bylo možné srovnat dva časové úseky, ve kterých byla zaručena volná politická soutěž a došlo ke stabilizaci stranického systému (První republika 1931 a Česká republika 2002). Navíc se v blízkosti těchto dvou voleb uskutečnilo i sčítání lidu, které zaručovalo co nejlepší srovnání složení zastupitelstva a obyvatelstva jednotlivých obcí. V případě první republiky byly navíc využity volební seznamy vztahující se k volbám v roce 1931, což umožnilo nejlepší možné srovnání. Jednotlivý zastupitelé a obyvatelé obcí byli začleněni do 17 odvětví ekonomické aktivity (viz tabulka č. 1), přičemž bylo nutné vyřešit řadu problematik spojených s oběma obdobími. Ať už se jednalo o povolání žen, neurčitá povolání (technik, podnikatel, domkař apod.), rozdílné zápisy ve voličských seznamech (Dvořák 2019). Veškeré informace o obyvatelích či zastupitelích jednotlivých obcí byly získány v příslušných archívech, na stránkách volby.cz nebo Českého statistického úřadu (blíže sekce Prameny v seznamu literatury).

Tabulka č. 1 Odvětví ekonomické aktivity (doplněno o skupiny 13–17)

1 zemědělství, lesnictví, rybolov	10 školství, zdravotnictví, veterinární a sociální činnosti
2 průmysl	11 ostatní veřejné a osob. služby
3 stavebnictví	12 nezjištěné odvětví
4 obchod, opravy motorových vozidel a spotřebního zboží	13 nepracující důchodce
5 pohostinství a ubytování	14 žáci, studenti, uční
6 doprava, pošty a telekomunikace	15 osoby v domácnosti

²⁹ Jedná se o Bedřichov, Černou horu, Hostěrádky-Rešov, Jedovnice, Němčice, Obora, Petrovice, Ráječko, Rudice, Skalice nad Svitavou, Stvolová (Skřib, Vlkov), Suchý, Valchov, Vilémovice (U Macochy) a Žďárná.

7 peněžnictví a pojišťovnictví	16 ostatní závislé osoby
8 činnosti v oblasti nemovitostí, služ. pro podniky, výzkum	17 ostatní s vlastním zdrojem obživy
9 veřejná správa, obrana, soc. zabezpečení	

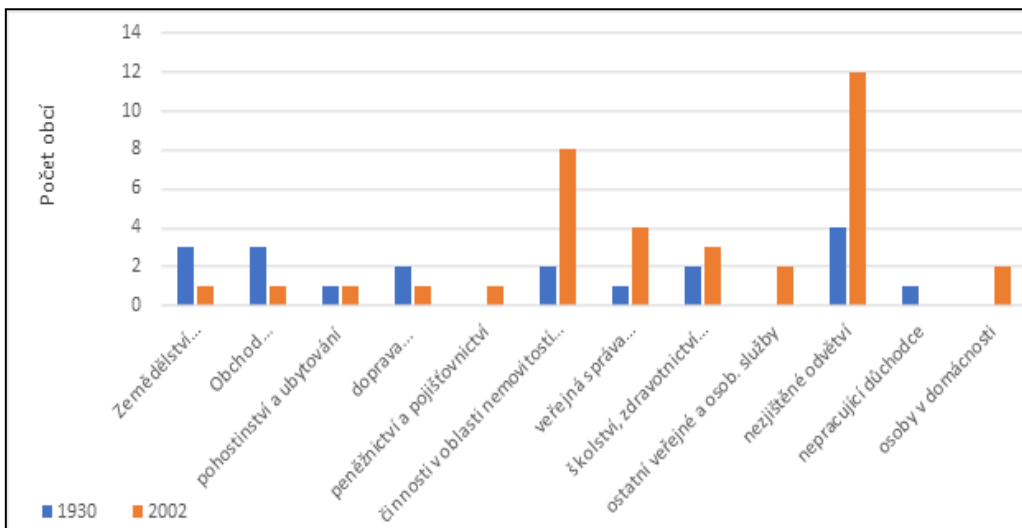
Zdroj: (ČSÚ. 2003. Sčítání lidu, domů a bytů k 1. 3. 2001 – základní informace o obcích Okres Blansko)

Samotná analýza byla provedena pomocí kontingenčních tabulek, přičemž jedna proměnná (nezavislá, nominální) se skládala z jednotlivých kategorií ekonomické aktivity (17), do kterých byl zapsán počet všech voličů za danou obec. Druhá proměnná (závislá) byla založena na vztahu zvolen/nezvolen. Jelikož jsem znal informace o celé populaci obcí, nemusel jsem brát ohled na hodnotu Chi-Square a mohl přistoupit k samotné interpretaci adjustovaného rezidua. Hodnoty adjustovaného rezidua, které dosáhly hodnoty vyšší jak 2 byly označeny za nadreprezentaci, hodnoty menší jak -2 byly označeny za podreprezentaci.

2.3 Výsledky práce

Ve složení skrze odvětví ekonomické aktivity se jednotlivé obce změnily převážně z hlediska počtu zastoupených odvětví v roce 2002, což značí větší rozmanitost ve složení obcí. A to i přes fakt, že v roce 1931 byl počet odvětví umenšen kvůli přiřazování členů domácnosti podle ekonomické aktivity živitele, což způsobilo vypadnutí odvětví žáci, studenti a učni, osoby v domácnosti, ostatní závislé osoby či omezený počet seniorů. Nejvýraznější změnou však byla samotná proměna počtu obyvatel spadajících do jednotlivých odvětví. V první republice bylo nejzastoupenějším odvětvím průmysl, druhým a třetím nejzastoupenějším odvětvím následně odvětví zemědělství, lesnictví a rybolov a ostatní s vlastním zdrojem obživy (domkaři). V roce 2002 se majoritní skupinou stalo odvětví důchodci a průmysl. Přičemž ostatní odvětví se nestala v žádné z obcí majoritně zastoupenou skupinou.

Z hlediska zvolených zastupitelů v roce 1931 byla pouze ve třech obcích (Ráječko, Rudice a Vilémovice) naplněna podstata zrcadlové reprezentace. U ostatních obcí bylo minimálně jedno majoritní odvětví pod/nadreprezentováno. Ve zbylých 12 obcích nebylo možné určit společné znaky, které by byly typické pro všechny zkoumané obce, a to i přes fakt, že v 10 z 12 obcí docházelo k nadreprezentaci marginálních odvětví. Tato nedokonalá reprezentace totiž byla doplňována další nad/podreprezentací některých dalších odvětví vyskytujících se v obcích (blíže graf č. 1). Konkrétně se jednalo o dva případy podreprezentace průmyslu a jednoho případu podreprezentace odvětví ostatní s vlastním zdrojem obživy. V roce 2002 byla pro 12 obcí typická nadreprezentace marginálních odvětví, konkrétně odvětví nezjištěné odvětví, do které

Graf č. 1. Nadreprezentovaná odvětví ekonomické aktivity v 15 obcích Jihomoravského kraje v letech 1931 a 2002.

Zdroj: Viz sekce Prameny v seznamu literatury, zpracování vlastní

spadala povolání nedostatečně specifikovaná, jako je technik či podnikatel nebo v případě osmi obcí odvětví činnost v oblasti nemovitostí, služeb pro podniky, výzkum (blíže graf č. 1). Pro sedm obcí byla následně typická podreprezentace odvětví důchodce, což by jednoho z nejzastoupenějších odvětví obce. V jednom případě také došlo k podreprezentaci odvětví průmysl.

V obci Stvolová (Skřib, Vlkov) bylo navíc možné identifikovat v rámci obou období nadreprezentaci odvětví doprava, pošty a telekomunikace, což může značit preferenci osob z daného odvětví jakožto zastupitele obce.

3 Závěr

Za první republiky byla patrná jednotnější struktura složení obcí, které byly tvořeny převážně třemi odvětvími ekonomické aktivity. Právě odvětví průmysl, zemědělství a domkaři tvořila hlavní členy a elektorát jednotlivých politických stran zaměřujících se na jednotlivý segment společnosti, čemuž odpovídalo i výraznější zastoupení konkrétního segmentu v zastupitelstvech jednotlivých obcí. Větší rozmanitost složení obcí v roce 2002 dle odvětví ekonomické aktivity se odrážela i v podstatě samotných catch-all stran, snažící se oslovit co nejpestřejší skupinu voličů. Složení zastupitelstev tedy bylo výrazněji rozprostřeno mezi větší počet segmentů společnosti, přičemž odvětví důchodci bylo znevýhodněno spíše větším počtem potencionálních zastupitelů než svým povoláním. Nadreprezentace nezjištěného odvětví byla způsobena nedostatečným upřesněním profese zvolených zastupitelů. Z hlediska teorie deskriptivní

reprezentace tak nebyla naplněna podstata zrcadlové reprezentace ve většině obcích a lze hovořit o nedostatečném či nadměrném (popřípadě kombinací obou faktorů) zastoupení marginálních i majoritních odvětví ekonomické aktivity v obou zkoumaných obdobích.

4 Použitá literatura

- ATKINSON, L.R. Not all cues are created equal: the conditional impact of female candidates on political engagement. *Journal of Politics*. 2003, 65(4), 1040–1061. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/1468-2508.t01-1-00124>.
- BOBO, Lawrence and GILLIAM, Frank. Race, Sociopolitical Participation, and Black Empowerment. *American Political Science Review*. 1990, 84(2), 377–93. Dostupné z: [doi:10.2307/1963525](https://doi.org/10.2307/1963525).
- CAMBELL, David E., WOLBRECHT, Christina. See Jane Run: Women Politicians as Role Models for Adolescents. *The Journal of Politics*. 2006, 68(2), 233–247. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2508.2006.00402.x>.
- DOVI, Suzanne, 2010. Measuring Representation: Rethinking the Role of Exclusion. APSA 2010 Annual Meeting Paper.
- DVOŘÁK, Petr, 2019. Profesionální struktura politické reprezentace za První republiky a v České republice. Brno. Diplomová práce. Masarykova Univerzita. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/ejiag/>.
- GOODIN, R. Representing Diversity. *British Journal of Political Science*. 2004, 34(3), 453–468. Dostupné z: [doi:10.1017/S0007123404000134](https://doi.org/10.1017/S0007123404000134).
- HTUN, Mala. Is Gender like Ethnicity? The Political Representation of Identity Groups. *Perspectives on Politics*. 2004, 2(3), 439–458. Dostupné z: [doi:10.1017/S1537592704040241](https://doi.org/10.1017/S1537592704040241).
- KARP, Jeffrey A., BANDUCCI, Susan A. When Politics Is Not Just a Man's Game: Women's Representation and Political Engagement. *Electoral Studies*. 2008, 27(1), 105–15. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2007.11.009>.
- MANSBRIDGE, J. 1999. Should Blacks Represent Blacks and Women Represent Women? A Contingent „Yes“. *The Journal of Politics*. 1999, 61(3), 628–657. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/2647821>.
- PHILLIPS, Anne. Democracy and Representation: Or, Why Should It Matter Who Your Representatives Are? In: *Feminism and Politics*. Oxford: Oxford University, 1998, s. 224–240 s. ISBN 0-19-878206-3.
- PITKIN, Hanna. *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press. ISBN 0-520-02156-8.
- SQUIRES Judith. Quotas for Women: Fair Representation?. *Parliamentary Affairs*. 1996. 49(1), 71–88. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.pa.a028674>.

Prameny

- Státní okresní archiv Blansko, Bedřichov, inv. Č. 630, kar. 342, A1 Okresní úřad Boskovice, Voličský seznam obce Bedřichov.
- Státní okresní archiv Blansko, Bedřichov, Horní poříčí, inv. Č. 677, kar. 505, vypsání obecních voleb v obcích soudního okresu Boskovice – volební materiál: Bedřichov, Benešev, Býkovice, Černovice, Drválovice, Horní Poříčí, Chlum – 1924–1945.
- Státní okresní archiv Blansko, Černá hora, inv. Č. 630, kar. 344, A1 Okresní úřad Boskovice, Voličský seznam obce Černá Hora.
- Státní okresní archiv Blansko, Černá hora, inv. Č. 677, kar. 510, Volby do obecních zastupitelstev v obcích Černá hora, Dolní Lhota, Doubravice, Holešín a Holštejn – 1931–1944.
- Český statistický úřad. 2003. Sčítání lidu, domů a bytů k 1. 3. 2001 – základní informace o obcích Okres Blansko. Český statistický úřad, s. 542, Praha 2003. (cit. 10. 10. 2018). Dostupné na: <https://www.czso.cz/documents/11280/26211698/4108-03-6201.pdf/b528be1d-4682-4e8c-a24e-17f9d758957f?version=1.0>.
- Český statistický úřad. 2003. Sčítání lidu, domů a bytů k 1. 3. 2001 – základní informace o obcích Okres Vyškov. Český statistický úřad, s. 344, Praha 2003. (cit. 10. 10. 2018). Dostupné na: <https://www.czso.cz/documents/11280/26211698/4108-03-6206.pdf/1e8dfa5a-2b3e-4854-8394-aa52b23d0e93?version=1.0>.
- Český statistický úřad. Mgr. Tomáš Hamerský, Oddělení informačních služeb – ústředí, Český statistický úřad. Datový soubor (excel), data k obecním volbám 2002 (povolání kandidátů).
- Státní okresní archiv Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Hostěrádky–Rešov, AO Hostěrádky–Rešov, Inv.č. 40, kart. 3, Stálé voličské seznamy, komise a směrnice – pro jejich sestavování 1931–1938, folio 1-32.
- Státní okresní archiv Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Hostěrádky–Rešov, AO Hostěrádky–Rešov, Inv. Č. 37, kart. 2, Volby obecního zastupitelstva a rady 1919, 1927, 1931 K 2 – směrnice, vyhlášky, kandidátní listiny, zprávy o volbě, výsledky, folio 1-71.
- Státní okresní archiv Blansko, Jedovnice, inv. Č. 630, kar. 344, A1 Okresní úřad Boskovice, Voličský seznam obce Jedovnice.
- Státní okresní archiv Blansko, Jedovnice, inv. Č. 677, kar. 511, Volby do obecních zastupitelstev v obcích Horní Lhota a Jedovnice – 1927–1942.
- Státní okresní archiv Blansko, Němčice, inv. Č. 10, kar. 9, Obecní volby Němčice – 1931–1952.
- Státní okresní archiv Blansko, inv. Č. 630, kar. 344, A1 Okresní úřad Boskovice, Voličský seznam obce Němčice.
- Státní okresní archiv Blansko, Obora, inv. Č. 10, kar. 9, Obecní volby Obora – 1931–1952.

- Státní okresní archiv Blansko, Obora, inv. Č. 630, kar. 344, A1 Okresní úřad Boskovice, Voličský seznam obce Obora.
- Státní okresní archiv Blansko, Petrovice, inv. č. 10, kar. 10, Obecní volby Petrovice – 1922–1945.
- Státní okresní archiv Blansko, Petrovice, inv. Č. 630, kar. 344, A1 Okresní úřad Boskovice, Voličský seznam obce Petrovice.
- Státní okresní archiv Blansko, Ráječko, inv. Č. 677, kar. 516, Volby do obecních zastupitelstev v obcích Ráječko, Rudice, Senetářov a Sloup – 1926–1945.
- Státní okresní archiv Blansko, Ráječko, inv. Č. 630, kar. 344, A1 Okresní úřad Boskovice, Voličský seznam obce Ráječko.
- Státní okresní archiv Blansko, Rudice, inv. Č. 677, kar. 516, Volby do obecních zastupitelstev v obcích Ráječko, Rudice, Senetářov a Sloup – 1926–1945.
- Státní okresní archiv Blansko, Rudice, inv. Č. 13, kar. 1, B115 Archiv obce Rudice.
- Skalice nad Svitavou. Státní okresní archiv Blansko, inv. Č. 10, kar. 12, Obecní volby Skalice – 1927–1952.
- Státní okresní archiv Blansko, Skalice nad Svitavou, inv. Č. 630, kar. 344, A1 Okresní úřad Boskovice, Voličský seznam obce Skalice nad Svitavou.
- Státní okresní archiv Blansko, Stvolová (Skřib a Vlkov), inv. Č. 677, kar. 508, Vypsání obecních voleb v obcích: Nýrov, Okrouhlá, Paměťice, Stvolová–Skřib, Svitávka – 1927–1943.
- Státní okresní archiv Blansko, Stvolová (Skřib a Vlkov), inv. Č. 630, kar. 344, A1 Okresní úřad Boskovice, Voličský seznam obce Stvolová–Skřib–Vlkov.
- Státní okresní archiv Blansko, Suchý, inv. Č. 10, kar. 13, Obecní volby Suchý – 1931–1953.
- Státní okresní archiv Blansko, Suchý, inv. Č. 630, kar. 344, A1 Okresní úřad Boskovice, Voličský seznam obce Suchý.
- Státní okresní archiv Blansko, Valchov, inv. Č. 10, kar. 14, Obecní volby Valchov – 1929–1940.
- Státní okresní archiv Blansko, Valchov, inv. Č. 630, kar. 344, A1 Okresní úřad Boskovice, Voličský seznam obce Valchov.
- Státní okresní archiv Blansko, Vilémovice (U Macochy), Závist, Žďár, Žernovník, inv. Č. 677, kar. 518, Újezd u Černé Hory, Vavřinec, Veselice, Vilémovice, Závist, Žďár a Žernovník 1924–1944.
- Státní okresní archiv Blansko, Vilémovice (U Macochy), inv. Č. 630, kar. 344, A1 Okresní úřad Boskovice, Voličský seznam obce Vilémovice.
- Státní okresní archiv Blansko, Žďárná, inv. Č. 10, kar. 16, Obecní volby Žďárná – 1931–1952.
- Státní okresní archiv Blansko, Žďárná, inv. Č. 630, kar. 344, A1 Okresní úřad Boskovice, Voličský seznam obce Žďárná.

5 Kontakt na autora

Mgr. Petr Dvořák

Masarykova Univerzita

Fakulta sociálních studií

Katedra politologie

Joštova 218/10

602 00 Brno

Email: 413425@mail.muni.cz

Školitel: doc. Mgr. Michal Pink, Ph.D.

Vězněn pro Krista: analýza vzpomínek letničního duchovního na pobyt ve vězení v normalizačním Československu

Imprisoned for Christ: an Analysis of a Pentecostal Clergyman's Memories of Jail in Czechoslovakia During the Normalization Period

Monika Soukupová

Anotace: Letniční křesťané v Československu od počátku 60. let až do registrace církve v lednu 1989 působili jako sbory polooficiální, usilující o státní povolení své činnosti. V roce 1983 bylo několik čelních představitelů letničních společenství odsouzeno za maření státního dozoru nad církvemi, mezi nimi i mluvčí církve, Rudolf Bubik (1941–2016). Bubik si během dvouměsíčního pobytu ve vazbě zapisoval poznámky, které se následně staly podkladem pro knihu *Deník z vězení aneb Šedesát dnů pro Krista*. Předmětem předkládané studie je diskurzivní analýza vzpomínek vězněného, přičemž se autorka, ve vztahu k transcendentnu, metodologicky opírá o Latourův symetrický přístup a Bialeckého kritiku metodologického ateismu. Analýza narativu užitého ve vzpomínkách na střety duchovního se státními úředníky poskytuje cenné informace o fenoménu letničního křesťanství v normalizačním Československu.

Klíčová slova: letniční hnutí, náboženství v socialistickém Československu, kritika metodologického ateismu, ontologický obrat

Summary: From the beginning of the 1960s until the registration of the church in January 1989, Pentecostal Christians in Czechoslovakia acted as semi-official congregations, seeking state approval to operate. In 1983, several leaders of Pentecostal communities were convicted of „obstruction of the state supervision of the church“, including church spokesman Rudolf Bubik (1941–2016). During his two-month stay in custody, Bubik wrote down notes which subsequently became the basis for the book *Deník z vězení aneb Šedesát dnů pro Krista* („A Prison Diary or Sixty Days

for Christ“). The subject of the presented study is a discursive analysis of the prisoner's memories, as for the transcendent phenomena the author is methodologically based on Latour's symmetrical approach and Bialecki's critique of methodological atheism. The analysis of the narrative used in the clergyman's memories of clashes with state officials provides valuable information about the phenomenon of Pentecostal Christianity in Czechoslovakia during the period of normalization.

Key words: Pentecostal Movement, Religion in Socialist Czechoslovakia, Critique of Methodological Atheism, Ontological Turn

1 Úvod

Letniční křesťanství se vzdor veškeré snaze o jeho potlačení ze strany státu formou byrokratických obstrukcí jeho legalizace či zatýkání čelních představitelů, v normalizačním Československu energicky šířilo. Počet členů letničních společenství se mezi 1977–1991 více než zdvojnásobil.³⁰ Vycházejíce z principů Latourova symetrického přístupu k sociálně-vědnímu výzkumu, se skrze diskursivní analýzu dobových vzpomínek mluvčího církve, Rudolfa Bubika, na pobyt ve vězení, pokoušíme popsat způsoby, jakými byl v těšínských letničních společenstvích v období normalizace v Československu, v termínech sociologie náboženství, tvořen Bůh. Dále se pokusíme objasnit, proč byly tyto specifické přístupy k transcendentnu pro letniční komunitu posilující, a jakým způsobem se podílely na přežití hnutí ve státě snažícím se náboženství systematicky ze společenského života vytěsnit.

2 Pentekostalismus

Letniční hnutí vzniká v rámci evangelikalismu, s původem v hnutích 17.–19. století, usilujících v Evropě a Severní Americe o obrodu protestantismu. Bebbington (1993) charakterizuje evangelikalismus 4 důrazy: konverzionismus, aktivismus, biblicismus a krucicentrismus.

Pentekostalisté se v USA vymezují jako skupina věřících, kladoucích důraz na biblický akt křtu Duchem svatým a novozákonní charismata. Jejich zbožnost lze definovat jako velmi emocionální a dynamickou a dle Vojtíška (2004:103) jako „citové prožívání [...] víry, entuziasmus, dynamick[ou] bohoslužb[u] se zapojením těla a důraz na osobní a bezprostřední vztah k Bohu“.

Od počátku 20. století se tato religiozita šíří do Evropy a značný ohlas získává na Těšínsku, kde v roce 1910 vzniká, odloučením z Evangelické církve augsburského vyznání, Svaz rozhodných křesťanů letničních. Roku 1951 je Svaz komunistickým režimem rozpuštěn a jeho věřící se mohou scházet pouze v rámci povolených církví.

---

³⁰ Srov. církevní statistiky počtu členů z let 1977, 1981 a 1991 (Nešpor 2020).

Sbory jsou téhož roku připojeny k Jednotě českobratrské, avšak nepřekonatelne věroučné a organizační spory vyústí v roce 1963 k odchodu 2 sborů. Spirituální neslučitelnost je počátkem snah letničních křesťanů o státní povolení své činnosti.

Mezi lety 1963 a 1989 státní správa opakovaně kategoricky zamítala žádosti o registraci církve kvůli organizačnímu, kulturnímu, evangelizačnímu a teologickému směřování společenství.

Kritika se týkala zejména nestálosti v organizační struktuře, častého štěpení a problematického pojetí autority.³¹ Další problematickou sférou byla intenzivní evangelizační aktivita namířená zejména vůči mladým lidem.³² Letničním bylo nadále vytýkáno odmítání lékařské péče, věřící se však proti tomuto nařčení ostře vymezovali, přičemž poukazovali na fakt, že modlitby za uzdravení, praktikované v letničních společenstvích, nejsou v rozporu s důvěrou ve světské zdravotnické instituce.³³

Členům letničního společenství byl též státní správou vyčítán nezájem o kulturu, jež se dle státních úředníků projevoval například rozhodnutím věřících nevlastnit televizor, čímž se vydělovali ze sítě oficiální kultury a vyhýbali se tak působení státní propagandy.³⁴

Poslední oblastí, jež státní úředníci opakovaně vyhodnocovali jako problematickou, byly některé věroučné akcenty společenství. Kritickým se jevil zejména důraz na autoritu Ducha svatého a užívání charismat, která činila letniční společenství pro státní aparát hůře nekontrolovatelným.³⁵

Naděje na úspěch silně vzrostla v období Pražského jara, kdy od státního aparátu obdrželi svolení ke vzniku přípravného výboru legalizace církve. Po příchodu normalizace je však v roce 1973 Výbor zrušen. Tento neúspěch, ani trestní stíhání představitelů hnutí pro maření státního dozoru nad církvemi na počátku 80. let však nevedly k utlumení letničního vlivu v zemi, nýbrž naopak k rozrůstání komunit a posílení jejich spolupráce. Jejich snahám bylo vyhověno až 25. 1. 1989, kdy jako Apoštolská církev získali povolení k činnosti (Gabrielová 2009).

3 Rudolf Bubik (1941–2016)

Od dětství navštěvoval sbor Rozhodných křesťanů letničních v Horní Suché, v dospělosti se ve sboru téže církve v Dolním Žukově začal angažovat v práci s mládeží. Roku 1964 se účastnil neúspěšných snah o legalizaci církve komunistickými úřady. Od roku

---

³¹ Národní archiv (dále NA), fond (dále f.) Ministerstvo kultury ČSR/ČR (dále MK ČSR/ČR) – Sekretariát pro věci církevní (dále SPVC), kniha (dále kn.) 184.

³² *Tamtéž.*

³³ NA, f. MK ČSR/ČR – SPVC, kn. 184.

³⁴ *Tamtéž.*

³⁵ *Tamtéž.*

1976 vedl českou letniční církev, působící tehdy mimo oficiální struktury, přičemž stále usiloval o její registraci. V roce 1982 byl zatčen a 1983 odsouzen za maření státního dozoru nad církvemi. V ostravské věznici následně strávil 2 měsíce, po návratu z vězení se jeho pozice v letniční církvi upevnila – pod názvem Apoštolská církev ji dovedl až k úspěšné legalizaci v lednu 1989, kdy se rovněž stal jejím předsedou, později biskupem. Ve funkci setrval do roku 2008 (srov. Nešpor 2019 či Navrátil 2006).

Je autorem řady křesťanských knih, mezi nimiž 60 dnů pro Krista (1994, s Jimem Dunnem), v rozšířeném vydání jako Deník z vězení aneb Šedesát dnů pro Krista (2016) (dále jen Deník). V jeho předmluvě Radek Smetana, teolog a zástupce současného biskupa Apoštolské církve, popisuje Rudolfa Bubika primárně jako vůdčí osobnost. Na jediné straně předmluvy používá ve vztahu k emeritnímu biskupovi výraz vliv a slova odvozená pětkrát, termín vůdcovství pak třikrát. Bubik byl vskutku osobou, která se výrazně zapsala do srdcí i myslí mnoha lidí, ať již šlo o křesťany letniční, o nevěřící, kteří se stali objektem evangelizace společenství či státní úředníky, s nimiž přicházel pravidelně do kontaktu. V centru pozornosti předkládané studie je analýza Bubikova vnímání Boha a podstaty křesťanství v kontextu pronásledování státním aparátem právě proto, že tato duchovní autorita svou spiritualitou ovlivňovala řadu zejména mladých osob, jež normalizačním Československu procházely procesem duchovního hledání.

4 Metodologie

Jon Bialecki (2014), antropolog náboženství, specializující se na pentekostalismus, negativně vnímá rozšíření metodologického ateismu v sociálních vědách a zejména v antropologii náboženství. Tento přístup je vystavěn na sekularizační teorii: rozhodnutí, že všechny náboženské koncepty a náboženské sociální instituce jsou v rámci výzkumu jen lidskými představami či projekcemi. Bialecki vnímá tento vědecký přístup jako nepřijatelný a prosazuje nutnost vrátit Boha do sociálně-vědního výzkumu. Navazuje přitom na ontologický obrat a zejména Latourův symetrický přístup.

V Latourově (1993) objektově orientované ontologii svět není složen z jednajících subjektů na jedné straně a pasivních objektů na straně druhé, nýbrž pouze z objektů – živých i neživých, lidských i ne-lidských, jež vůči sobě nestojí v hierarchickém vztahu, nýbrž jsou si rovny. Všechny, jež nějakým způsobem jednají – ovlivňují svoje okolí, musíme brát při sociálně-vědním výzkumu v potaz, všechny musíme vnímat jako „existující“ a konající.

Latourova teorie rozšiřuje badatelský zájem sociálních vědců i na oblast zvířat či materiálních předmětů a jejich vztahu s člověkem, Bialecki však zdůrazňuje, že je nezbytné ve výzkumech nezapomínat ani na transcendentní bytosti – bohy. Výzkum ve společnostech, v nichž je bůh „produkován“, musí zahrnovat etnografické zkoumání boha jako jednajícího aktéra. Bialecki navrhuje zabývat se tím, jak je bůh

ve společnostech tvořen a jaká je jeho role pro věřící. Kritizuje etnografické práce, jež se zabývají křesťanskými komunitami, a Boha jako aktéra zcela vytěsnily. Varuje též (2014:33), že „ignorovat Boha jako činitele ve světě neznamená pouze ignorovat či zlehčovat víru mnohých [...] informátorů, nýbrž také přehlížet velice zásadní způsob, jakým jsou zapojeni ve světě.“

V českém prostředí se kritikou metodologického ateismu zabývají zejména Paleček a Konopásek (např. 2006). Paleček (2011: odst. 3) považuje za nutné „náboženské fenomény studovat, aniž by se z jejich studia dopředu vylučovalo téma existence čehokoli, o co v nich jde.“ Zároveň ve vztahu k transcendentním bytostem zdůrazňuje (2011: odst. 5), že „lidé [na ně] odkazují jako na něco, co je nějakým způsobem přímo tady, co s nimi něco dělá, co jim nějak zasáhlo do života“.

Oba autoři kritizují tendenci sociálních vědců vysvětlovat transcendentní jevy zásadně odlišně, než jak je chápou zkoumaní informátoři, přičemž interpretace informátorů je zcela opomíjena. Vědci by neměli „opravovat“ výpovědi informátorů podle vlastních vědeckých vysvětlení, nýbrž by je měli brát vážně. Podle Konopáska (2010:92) „[bychom se měli snažit] všem účastnickým výpovědím měřit stejným mětrem. Ontologický status jsoucna, která vyznává ta či ona strana, dáváme prostě před závorku a pravdu i omyl, racionalitu i iracionalitu, vědu i náboženství popisujeme a vysvětlujeme souměřitelnými prostředky.“ Konopásek si je vědom, že to samo o sobě nepřináší stoprocentní nestrannost či neutrálnost, jde spíše o neopomíjení „slabšího“.

Vědci by neměli rozhodovat o ontologickém statusu popisovaných transcendentních fenoménů, nýbrž pokusit se zformulovat, jak se tyto uskutečňují, tedy jak se ve vztahu k lidským aktérům stávají skutečnými.

V návaznosti na Latourův symetrický přístup a na Palečkovu a Konopáskovu kritiku systematického opomíjení heterodoxních výpovědí účastníků společensko-vědních výzkumů čteme Bubikův text jako svědectví o působení jednoho konkrétního aktéra tak, jak jej nahlíží on sám, tedy jako aktéra plnohodnotného, rovnocenného, konajícího, o nic méně aktivního nežli aktéři ostatní. Při interpretaci nezpochybnujeme jeho vidění světa, naopak se mu pokoušíme porozumět v jeho vyznění. V předkládané studii tedy vystupuje Bůh jako aktér, který na každodenní bázi zasahuje do života Bubikovi i jeho okolí. Ptáme se, jakým způsobem na něj Bůh působí, jelikož podoby Božích zásahů jsou zcela určující nejen pro pochopení jednání vězněného, nýbrž i pro porozumění fenoménu pentekostalismu v normalizačním Československu.

5 Deník z vězení

Bubik si v cele zapisoval poznámky, jež krátce po propuštění doplnil a utřídil. Texty se následně staly podkladem pro knihu Angličana Jima Dunna Rudolf Bubik, Prisoner Cell 304 z roku 1993, jež vyšla o rok později česky pod názvem 60 dnů pro Krista. V roce 2016 pak Nakladatelství Křesťanský život vydává Deník z vězení aneb

Šedesát dnů pro Krista, jako soubor samotných chronologicky seřazených Bubikových poznámek.

K autorovým vzpomínkám přistupujeme s vědomím, že vznikaly mimo jiné za účelem evangelizačního působení na čtenáře (vzpomínky jsou oslavou Boží dobrotivosti, jeho jednání s věřícími a jeho nadpřirozených zásahů), interpretace zažitého je zcela koherentní ke křesťanskému diskursu, nicméně text zcela autenticky odráží způsob, jakým Bubik vnímal jednotlivé aktéry svého života – v koherenci s Latourovou vizí tedy přijímáme Bubikovo svědectví o světě, kde je Bůh zcela zásadním aktérem. V analytické části studie neposuzujeme fakticitu či ontologickou adekvátnost vylíčených událostí, nýbrž užitý diskurs, narativ, jimž Bubik významně ovlivňoval ostatní československé letniční křesťany. Vybrané pasáže jsou nejvýraznějšími příklady Božího aktérství, jedná se o okamžiky, kdy Bůh zasahuje do Bubikova života nejintenzivněji.

6 Analýza

Po Bubikově zatčení proběhla v rodinném domě v jeho přítomnosti domovní prohlídka. Na ponižující zkušenost s StB vzpomíná takto:

„Jednání příslušníka Státní bezpečnosti při prohlídce je na první pohled velmi korektní, ovšem ve skutečnosti velmi hrubé. Nikdo v domě se nesmí volně pohybovat. Přesto mohu jasně vidět ruku svého nebeského Otce, která drží tyto lidi na uzdě. Po návratu z vězení jsem se dozvěděl, že Duch svatý připravil manželku na to, co se bude dít [...].“³⁶

Je vidno, že Bůh aktivně zasahuje do Bubikova života jako klíčový aktér. Angažuje se v dané situaci ve prospěch jeho a jeho rodiny, nenechá na ně dopadnout více utrpení, než je nezbytně nutné, příslušníky StB má plně pod kontrolou. Bůh si dále neponechává kontrolu nad situací pouze pro sebe, nýbrž část jí přenáší i na své věrné. Tento motiv se ve vězňových vzpomínkách opakuje hojně. Bůh Bubika informuje o stavu vyšetřování a sděluje mu dříve než vyšetřovatelé, jakým směrem se jeho případ ubírá:

„Že ve všem nastávají změny, že se mění situace, to jsem už věděl týden předtím, když mi to v noci [...] sdělil můj Otec. Tos' mi, pane poručíku, neřekl nic nového!“³⁷

Po několika týdnech věznění Bůh dokonce Bubikovi zaslíbí brzké propuštění.

„Dopoledne při modlitbě cítím velikou Boží přítomnost a Bůh ke mně mluví: „Pro tvé noční vítězství [ve vnitřních bojích] a pro modlitby, které kvůli vám přicházejí téměř z celého světa, budou ukráceny dny tvého utrpení, půjdeš domů!“³⁸

Kromě zpráv o stavu vyšetřování Bůh poskytuje ještě další typ velmi konkrétních informací, které mají takřka právní charakter.

---

³⁶ S. 5-6.

³⁷ S. 58.

³⁸ S. 62.

„Slyším Otce, jak říká: ‚Budeš volán k výslechu a dostaneš otázku: ‚Řekněte mi něco o rodinné rekreaci.‘ Ty odpovíš: ‚Poněvadž příslušníci Státní bezpečnosti při rozhánění rodinné rekreace hrubým způsobem porušili zákony našeho státu, hrubým způsobem porušili lidská práva a hrubým způsobem pošlapali morální kodex člověka, odmítám jakoukoli odpověď na toto téma.“³⁹

Bůh vězněného rovněž pravidelně upozorňuje na zcela konkrétní hrozby, hrozić od vyšetřovatelů či spoluvězňů, přičemž tyto rady mají velice praktický ráz.

„Ještě na chodbě mě Duch svatý upozornil, že při vstupu do cely mám pozdravit pozdravem ‚Pokoj vám‘ a že si mám dát pozor na dvě věci, které tam jsou pro mě nachystány: na štěnici a na provokatéra.“⁴⁰

Kromě nebezpečí odhaluje Bůh svému následovníkovi při výsleších i tajemství jeho utlačovatelů, čímž mu poskytuje nad nimi převahu. Bubik sám se jeví jako velice překvapený z toho, jaký mají jeho slova na vyšetřovatele dopad.

„[Vyšetřovatel] se mne ptá na něco, o čem jsem již dříve vypovídal. [...] Odpovídám: ‚Zápis o této věci máte tam na stole ve spisech. Přečtete si ho. Já už přesně nevím, jak to tenkrát bylo. Už tenkrát jsem o tom vypovídal.‘ Vyskočil. ‚Jak vy můžete vědět, že to mám tady ve spisech?‘ ‚No vím to. Tam to máte a přečtete si to.‘ Vyšetřovatel zneklidněl. Byl úplně vyveden z míry. Nechápu, čemu se diví. A teprve teď jsem pochopil, co se vlastně stalo. Vždyť já vlastně nemohu vědět, kde ten spis je. Asi si myslel, že jsem jasnovidec.“⁴¹

Prošetřovány byly i tzv. rodinné rekreace u Bubiků, kam se od 1979 až do 1982, kdy byla akce rozehnána příslušníky SNB, sjížděli v letních měsících za účelem duchovního soustředění nejen věřící z celého Československa, ale i zahraniční hosté.⁴² Akce nebyly státní správě nahlašovány, obhajoba vězně spočívala v tvrzení, že pobyty nebyly organizovány, nýbrž vznikaly spontánně neorganizovaným příjezdem zejména spřátelených rodin.⁴³ S vyšetřovateli tedy vedl spor o pojmenování akce, přičemž státní úředníci se pokoušeli akci označovat jako Celostátní sjezd mládeže. Toto označení by však zatčenému v soudním procesu uškodilo. Komunikace s vyšetřovatelem v Bubikových vzpomínkách probíhala takto:

„Pane vyšetřovateli, to si nerozumíme, šlo přece o rodinnou rekreaci a ne o sjezd mládeže.‘ [...] [Vyšetřovatel:] ‚Až se vrátíte z vězení, kupte si poukaz u ZV ROH a zajďte si na rekreaci, abyste věděl, co je rekreace, a nenazýval tímto slovem akci, která byla u vás.‘ ‚Dost, pane vyšetřovateli!‘ vybuchuji. ‚Musíte si totiž uvědomit, že slovo

---

³⁹ S. 49.

⁴⁰ S. 8.

⁴¹ S. 23.

⁴² Přibližně 60–120 účastníků během jednoho týdne.

⁴³ Viz PR.

rekreace je filosofický pojem a pro každého znamená něco jiného. Jeden nechá svou ženu doma, vezme s sebou jinou a jede si vyhodit z kopýtko. A tomu říká ‚rekreace‘. Druhý si nabalí plný batoh knížek, zajede si někam pod dub, tam si lehne, a tak se zrekreuje. Třetí vezme Bibli, zpěvník a spolu s dalšími bratry a sestrami si najdou osamocené místo a při společném zpěvu, modlitbě a meditaci nad Božím slovem se zrekreují duševně i tělesně.“⁴⁴

Bubik již při 1. výslechu příslušníkem StB rozkrývá, že tento s ním hraje zvrhlé hry, jejichž součástí je manipulace, výsměch a ironie. Nenechá se však nátlakem zastrašit a zatlačit do pasivní role, nýbrž s vyšetřovatelem aktivně bojuje, přičemž spoléhá na Boží ochranu a specifické postavení, jež v očích vyšetřovatelů zaujímá. Nejen že nevystupuje čistě v defenzivní pozici, nýbrž do určité míry přistupuje na hru a dialog vede v podobně ironickém duchu jako jeho protivník. Na otázku, kdo rodinná setkání u Bubiků řídí, odpovídá:

„Hm, kdo by to řídil. Duch svatý. Děláme jen to, co nám přikazuje Pán, náš Spasitel.“⁴⁵

Bubikovy výroky, jež by se mohly na první pohled zdát pouhou prvoplánovou provokací, mají však hlubší význam – v poslední uvedené citaci naráží na rovnostářský charakter letničních společenství, čímž se zároveň vymezuje vůči nařčení z vykonávání kazatelské činnosti bez státního souhlasu. V citaci následující pak, se zjevnou ironií, vůči zmíněnému vnucovanému označení letních duchovních pobytů:

„Řekněte mi něco o celostátním sjezdu mládeže v Albrechticích.“ ‚Pane vyšetřovateli, naše vesnice je malá, ale já bydlím úplně na kraji, takže se snadno mohlo stát, že jsem tak velkou akci, jakou je celostátní sjezd mládeže přehlédl. Víte, já se moc nezajímám o to, co se děje ve vesnici, bydlím totiž na samotě.‘ [Vyšetřovatel:] ‚Nedělejte si ze mě žerty! No, přece, ta akce, co byla u vás!‘ ‚Pane vyšetřovateli, už jsem tady tři týdny. Tak to bylo něco mezitím?‘ [...] Vyšetřovatel vybuchne: ‚Nedělejte ze mě takového blbečka! Mám na mysli tu akci, co byla příslušníky ministerstva vnitra rozeznána v červenci.‘“⁴⁶

Bubik je přesvědčen, že mu Bůh dává sílu a odvalu bojovat a nechává jej v bitvách s vyšetřovatelem pravidelně vítězit. Nebojí se být rázný, vymezit se, je-li je na něj vyvíjen nátlak. Vyhrává jednotlivé „zápasy“ během výslechů a nenechá se zlomit ani při propouštění.

„[Vyšetřovatel] začíná diktovat, že jsem plně přiznal a uznal svoji vinu, že jsem porušil v plném rozsahu § 178 a že už víckrát tuto trestní činnost páchat nebudu. Skoro jsem na něj zařval: ‚Dost! Nepište to tam, tohle já vám nikdy nepodepíšu!‘

---

⁴⁴ S. 38.

⁴⁵ S. 32.

⁴⁶ S. 37–38.

Prokurátor se na mě udiveně podíval a spustil na mě zhurta: ‚Tak vy se tedy necítíte vinen? A co chcete dělat po návratu z vězení?‘ Odpovídám: ‚Já jsem naprosto nevinný, pane prokurátore. Vůči československým zákonům jsem se ničím neprovinil. Už jednou jsem to řekl vyšetřovateli. Po propuštění z vazby budu dělat to, co jsem dělal předtím. Jako jsem kázal Ježíše Krista před vězením, budu ho kázat i potom [...]‘⁴⁷

Bubik během pobytu ve vězení sdílí celou s rozličnými typy spoluvězňů – postarším buddhistou („děda“), odsouzeným za devizové machinace, mladším mužem, viníkem autonehody, režisérem trestaným pro nařčení ze špionáže, či skupinou mladíků souzených za pokus o útěk na Západ. Všechny v Bubikových vzpomínkách spojuje hluboký zájem o osobní vztah s Ježíšem Kristem, a rovněž respekt a úcta k Božímu následovníkovi. Ten využívá téměř veškerý volný čas k jejich evangelizaci, modlí se za ně, vykládá jim evangelium a odpovídá na teologické otázky. Jako příklad uvedme Bubikův vztah se spoluvězněm buddhistou, který je nejprve přesvědčen o správnosti své filosofie, ale později, pod Bubikovým vlivem, konvertuje ke křesťanství. Ze vzpomínek na první den věznění se dozvídáme toto:

„Děda byl totiž věřícím a praktikujícím buddhistou, dokonce si [kdysi] prostudoval Bibli a měl hodně věcných otázek. Na konec prohlásil: ‚Rudo, já z tebe udělám výborného jogína lásky. Uvidíš, že se z tebe stane buddhista.‘ Odpověděl jsem mu: ‚Dědo, nikdy, protože já vím, v koho jsem uvěřil a kdo mi dal nový život, a věřím, že s jeho pomocí mu zůstanu navždy věrný.‘“⁴⁸

O 26 dní později muž přijímá křesťanství, přičemž Bubik vyznívá jako odpověď na vězňovy předchozí modlitby:

„Ten tvůj Ježíš je už i mým Ježíšem. Víra v Buddhu je filosoficky na velmi vysoké úrovni, ale uvnitř je to mrtvé, studené. Když jsem včera večer vydal svůj život Bohu a přijal Ježíše Krista za svého Spasitele, naplnila mne velká radost. Víš, tady uvnitř, kde byla taková zima, to najednou tak hřeje, je mi tak dobře. Od té doby, co jsem tady, mi bylo velmi zle, byl jsem zoufalý, dokonce jsem si chtěl sáhnout na život, protože jsem neviděl žádné východisko. Poslední čtyři měsíce jsem se začal dnem i nocí modlit: ‚Bože, jsi-li nějaký, tak se mi ozvi.‘ A jednoho dne v podvečer se otvírají dveře a Bůh mi posílá živou odpověď – přišel ty s dekama pod paží.‘“⁴⁹

Objektem evangelizace však jsou i státní úředníci, již s vězněm přicházejí do kontaktu. Vězeň využívá k vydání svědectví o své víře zejména otázky při výsleších.

„Jak se to stalo, že jste přijal Ježíše Krista? Co je to obrácení? Co je to znovuzrození? Vyprávím, jak jsem přijal Ježíše Krista. Co to pro mě znamená. Co mně dal a proč

---

⁴⁷ S. 78.

⁴⁸ S. 10.

⁴⁹ S. 48-49.

ho miluji. V nitru cítím radost, že mohu o svém milovaném Spasiteli mluvit tady, ve věznicích. O křtu Duchem svatým, o té moci, která je ve mně. Hovořím ze široka.⁵⁰

Z Bubikova postoje je zřejmé, že právě evangelizace je smyslem jeho uvěznění. Bubik se ve vězení setkává s lidmi, s nimiž by za vězeňskými zdmi pravděpodobně nepřišel do kontaktu. Věznění tedy nevnímá jako problém, chybu, nýbrž jako příležitost, je službou Bohu – jde o naplnění jednoho z nejpodstatnějších úkolů křesťana.

„[Vyšetřovatel] mi dává novou otázku: ‚V případě, že vás propustíme, co budete dělat dál?‘ Hledím na něj udiveně. ‚No co budu dělat dál. Přece všechno, co jsem dělal předtím. Pochopte, že svědčím o Pánu Ježíši, to je přece normální věc. Jsem přece křesťan. Jsem služebník Ježíše Krista. Vězení nemá vliv na můj život. Nemění mou víru v Ježíše Krista.“⁵¹

Přijímání údělu vězně a trpění pro Krista jsou silným motivem prostupujícím celý Deník. V Bubikových očích se jedná o výsadu, o naplnění křesťanského života:

„Byl jsem naplněn radostí. ‚Pane, tys mi dal milost, že i já mohu pro tebe trpět.“⁵²

Ve vzpomínkách je velmi silně přítomný rovněž motiv Božího zaslíbení a systematické Boží přípravy věřícího na plnění své mise. Bůh svého následovníka připravoval celý jeho život.

„Musím se naučit tomu, že každý v této budově se na mne dívá spatra. Že každý jedná s vězňem ponižujícím způsobem. Že tu neuslyšíš vlídného slova. Teď teprve vidím, jak užitečná je mi předchozí škola života. Kolikrát jsem už byl v té Boží škole šlapán, ponižován. V zaměstnání i jinde. Teď to dovedu přijímat. Metoda, kterou tady lámou vězně, na mne neplatí.“⁵³

„Při vyšetřování zjišťuji, že [vyšetřovatel] je zřejmě hypnotizér. Upřeně mi hledí do očí a cítím, že se snaží získat vládu nade mnou. Mám ale vrozenou vadu od dětství – šilhám. Mnohokrát jsem prosil Pána, aby mě této vady zbavil. Avšak teprve nyní jsem pochopil, proč jsem nebyl uzdraven. Vyšetřovatelé totiž nikdy nevědí, kam se dívám. [Vyšetřovatel] má stále snahu chytout mi oči. Cítím Boží zmocnění a přijímám jeho vnitřní výzvu. Očima se vpíjíme do sebe. Nastává souboj. [...] Stále se mu dívám upřeně do očí a hlavou se přibližuji jeho hlavě. Nevydržel – sklopil oči!“⁵⁴

Bůh v pamětech intenzivně vystupuje v otcovské roli. Bez výjimky naplňuje každodenní potřeby svého dítěte. Takto Bubik vzpomíná na okamžik, kdy mu byl na cele přidělen úkol skládat veškeré oblečení úhledně do komínků:

---

⁵⁰ S. 16.

⁵¹ S. 23.

⁵² S. 7.

⁵³ S. 16.

⁵⁴ S. 51.

„To mne úplně vyděsilo. Já, který mám problémy sám se sebou, musím ukládat věci ještě druhým a ručit za to, že to při večerní a ranní prohlídce obstojí? Začal jsem v nitru volat: ‚Pane, který jsi dal Šalamounovi moudrost k vedení celého izraelského národa, pomoz nyní i mně, abych se stal v tomto směru puntičkářem, abychom měli klid od bachařů.‘ [...] Ráno jsem nepoznával sám sebe, jak jsem úzkostlivě pečlivý. I později mi děda mnohokrát říkal: ‚Prosím tě, nech to být, máš to dobré,‘ ale já to ještě dobré neměl. Chválil jsem potom Pána, že mi v této věci pomohl.“⁵⁵

Důsledné naplňování Bubikových všedních potřeb, zde například nepravděpodobná výměna vězňova nepadnoucího oblečení dozorcí, je zaznamenáváno spoluvězni a je Bubikem využíváno jako nástroj evangelizačního úsilí.

„Vyprávím [dědovi], za co jsem se včera modlil. Udiveně se na mě dívá: ‚Snad nechceš říct, že ten Bůh, který stvořil nebe i zemi, který řídí běh celého vesmíru a země, že tento Bůh má čas i na tvou teplákovou bundu!‘ ‚Ano, tento Bůh má čas i na teplákovou bundu svého syna,‘ odpovídám. [Děda:], ‚Tak to chci, aby byl i mým Bohem.‘“⁵⁶

Bůh se však věnuje i jeho potřebám bytostným či duchovně existenciálními. Jednou z nich je bezpečí a zajištění jeho rodiny, o naplnění tohoto požadavku s Bohem neváhá vyjednávat a podmiňovat si jím svoji plnou odevzdanost Božímu plánu.

„Po delším zápase se rozhoduji: ‚Ať to dopadne jakkoliv, ale jestli to chceš a jestli se skrze mou oběť oslavíš, dávám souhlas. Kladu si však jednu podmínku: ‚Postaráš se o mou ženu a pět dětí, které jsi nám dal, a aby byly získány pro tebe a pro tebe žily.‘ [...] Jakmile jsem dal tento souhlas, cosi se stalo. Najednou mi byl Otec velmi blízko.“⁵⁷

Bůh rovněž uspokojuje potřebu pocitu bezpečí samotného vězně, přesvědčeného, že mu státní moc doslova usiluje o život. Ten svému strachu nepodléhá, nýbrž se nechává uklidnit.

„S lidmi od bezpečnosti [jsem si prožil] těžké chvíle a [nějací lidé se mi] dokonce pokoušeli dvakrát sáhnout na život. [...] V první chvíli jsem se celý roztřásl. Ale když se v modlitbě spojuji se svým Otcem, vchází do mého nitra jeho pokoj a slyším jeho hlas: ‚Neboj se.‘“⁵⁸

Bůh se ve vězení svému následovníkovi zjevuje intenzivněji než mimo něj, Bubik poprvé zažívá Boží přítomnost fyzicky.

„Odpoledne [se s dědou tiše] modlíme. Sedím opřen o zeď a moje nitro je naplňováno štěstím. Je mi velice dobře. Najednou obracím hlavu a ke svému velikému

---

⁵⁵ S. 10.

⁵⁶ S. 41.

⁵⁷ S. 17–18.

⁵⁸ S. 5.

úžasu zjišťuji, že se neopírám o zed', ale o nohy svého Spasitele Ježíše Krista. Vidím jej na vlastní oči."⁵⁹

Bůh je se svým následovníkem v nejtěžších chvílích a zaslubuje mu zárnou budoucnost.

„Najednou ke mně začíná mluvit skrze Ducha svatého můj milovaný Spasitel; V tvém životě nastává jiná doba, projdeš úsek cesty, kterým jsi ještě nešel. Budu s tebou. Povolání, které jsem ti dal, abys stál v čele sboru a církve, jsem nezměnil. Nemůžeš sice sloužit, jak jsi sloužil, ale sloužit budeš dál."⁶⁰

7 Závěr

Lze konstatovat, že kombinace výše zmíněných motivů – pocit kontroly vycházející z Bohem poskytnutých informací, přesvědčení o uskutečňování křesťanského poslání ve vězeňském prostředí, spolu s opakovanými zážitky naplňování každodenních i existenciálně duchovních potřeb, umožňovala Bubikovi a, podobným způsobem i dalším pronásledovaným letničním křesťanům na Těšinsku, ale i v jiných letničních komunitách, snáze přežívat ve vůči církvím nepřátelsky naladěném státu. Na základě analýzy soužití Bubikova nejbližšího okolí s režimem, však chceme jít dále a tvrdit, že nejen že podstata letničního hnutí usnadňovala věřícím život v komunistickém režimu, nýbrž zároveň, že se právě v podmínkách pronásledování ze strany státního aparátu lokálnímu pentekostalismu, zejména pro jeho důraz na osobní vztah k Bohu, dařilo. Letniční křesťané v normalizačním Československu takto mohli zažívat v podmínkách slezského regionu díky specifickým rysům své víry, díky přesvědčení, že Bůh je na jejich straně, ve střetech se státními úředníky pocitu nedotknutelnosti a převahy, což je aspekt, jenž je vytrhává z tradičně uvažovaného binárního schématu všemocného aktivního totalitního státu a podřízené bezmocné pasivní společnosti. Pentekostalisté, již byli shromážděni okolo Bubika, se nepovažovali za protirežimní bojovníky, jejich cílem nebylo usilovat o změnu společenského uspořádání, nýbrž pouze o získání důstojné pozice v rámci daného řádu. Přesto se však skrze významné atributy své víry do značné míry z nastavených pravidel systému vytvořeného státními úředníky vymaňovali. Toto překročení rámců je jedním z důvodů, proč pentekostalismus zdokumentovaný na příkladu této konkrétní komunity, v období normalizace přes veškerou snahu státního aparátu nezažil útlum, nýbrž naopak významný rozkvět.

---

⁵⁹ S. 60–61.

⁶⁰ S. 7.

8 Použitá literatura a prameny

- ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK, fond OV-V, arch. č. V-11432 Ostrava. Protokol o výslechu Rudolfa Bubika ze dne 20. 10. 1982 (PR).
- BEBBINGTON, D. W. *Evangelicalism in Modern Britain: a History from the 1730 s to the 1980 s*. London: Routledge, 1993.
- BIALECKI, J. 2014. „Does God Exist in Methodological Atheism? On Tanya Luhmann's When God Talks Back and Bruno Latour“, in: *Anthropology of Consciousness* 25(1): 32–52.
- BUBIK, R. *Deník z vězení aneb Šedesát dnů pro Krista*. Albrechtice: Křesťanský život, 2016.
- BUBIK, R., DUNN, J. *60 dnů pro Krista*. Albrechtice: Křesťanský život, 1994.
- GABRIELOVÁ, P. 2009. *Historie rozhodných křesťanů letničních v dokumentech Státní bezpečnosti*, in: *Sborník archivu bezpečnostních složek 7/2009*. Praha, s. 118–121.
- KONOPÁSEK, Z. 2010. *V čem spočívá pravda náboženské skutečnosti? Sociologický pohled na mariánská zjevení a démonické posedlosti*. *Biograf* (52–53): 89–101.
- KONOPÁSEK, Z., PALEČEK, J. 2006. *V moci ďábla: Exorcismus věřícíma očima*. *Biograf* (40–41): 75 odst.
- LATOUR, B. *We Have Never Been Modern*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1993.
- PALEČEK, J. 2011. *Kde všude jsou lvi?* *Biograf* (54): 11 odst. [online]. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=5409>.
- NAVRÁTIL, A. *Rudolf Bubik, biskup Apoštolské církve*. in: *Osobnost v církvi a politice: čeští a slovenští křesťané ve 20. století*. Brno: CDK, 2006.
- NÁRODNÍ ARCHIV, fond Ministerstvo kultury ČR/ČR – Sekretariát pro věci církevní, kniha 184.
- NEŠPOR, Z. R. *Bubik Rudolf*. in: *Malý slovník českých nekatolických náboženských osobností 20. a 21. století*. Praha, Kalich, 2019.
- NEŠPOR, Z. R. 2020. *Sociologický ústav AV ČR – Religionistická encyklopedie* [online]. Sociologický ústav věd České republiky. Dostupné z: https://rg-encyklopedie.soc.cas.cz/index.php/Religionistick%C3%A11_encyklopedie:Religionistick%C3%A11_encyklopedie.
- VOJTÍŠEK, Z. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice: náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Praha: Portál, 2004.

9 Kontakt na autora

Monika Soukupová
Univerzita Karlova
Fakulta humanitních studií
Katedra historických věd
Pátkova 2137/5,
182 00 Praha 8

Email: chaloupkovamonta3@seznam.cz

Školitel: prof. PhDr. Zdeněk R. Nešpor, Ph.D.

Média

Regulatorní vládnutí: historiografický přehled

Regulatory Governance: historiographical overview

Tomáš Lukavec

Anotace: Příspěvek se zabývá regulatorním vládnutím jakožto rozšiřujícím se fenoménu v oblasti společenských věd. V úvodní části definuje regulaci jako veřejně politický nástroj sloužící k ovlivnění společenských procesů zamýšleným směrem, zejména s cílem eliminace či snížení dopadů sociálních a tržních problémů. V další části popisuje genezi sekundárních regulačních nástrojů a rozšíření decentralizovaných agentur, které prostřednictvím expertního a technokratického rozhodování ovlivňují společenskou koexistenci. Závěrem diskutuje rozšíření tohoto nástroje do současné doby v kontextu členství České republiky v Evropské unii a z toho plynoucích závazků.

Klíčová slova: regulace, vládnutí, politické nástroje

Summary: The paper deals with regulatory governance as an expanding phenomenon in the field of social sciences, the introductory part defines regulation as a public policy tool used to influence social processes in the intended direction, especially to eliminate or reduce the impact of social and market problems. The next part describes the genesis of secondary regulatory instruments and the expansion of decentralized agencies, which influence social coexistence through expert and technocratic decision-making. Finally, it discusses the extension of this instrument to the present in the context of the Czech Republic's membership in the European Union and the resulting commitments.

Key words: regulation, governance, policy instruments

1 Úvod

Téma regulace společenských procesů je aktuálním tématem členských států Evropské unie (EU). Lidé si sami mohou povšimnout, kolik zákonů a regulací se v poslední době akcentuje ve veřejném prostoru, ať už se jedná o klasické „old-fashion“

veřejně politické nástroje vládnutí, např. zákony a daně, až po novější instrumenty, jako specifické regulace implementované prostřednictvím sekundární legislativy (směrnice, nařízení atd.) či obchodovatelné povolenky (tradable permits, např. ty emisní v EU⁶¹). Jelikož význam pojmu regulace je výrazně nejednoznačný a je pod ním možné si představit prakticky cokoliv⁶², je důležité definovat jeho význam v tomto článku.

O tématu regulace ve společenských vědách píše několik autorů, sociologií regulace se zabýval např. Parsons (1951) či Berger (2007). O regulaci jako nástroji veřejné politiky píše Vedung (1998) či Potůček (2016). O regulatorních rámcích pojednává například Peters (1999) či Baldwin (1999, 2012). Někteří autoři pro současnou podobu víceúrovňového vládnutí v Evropě dokonce používají spojení regulatorní stát (regulatory state), tedy jakási nová podoba technokratického vládnutí, viz Levi-Faur D. (2004, 2013) či Moran (2003).

Z historického kontextu je zřejmé, že byly využívány různé regulační nástroje pro ovlivňování společenských procesů, mění se obsah i prostředky v průběhu doby. Jejich vývoj a použití je v závislosti na vývoji společnosti. V příspěvku zkoumám regulaci jako nástroj veřejné politiky, můj pohled je instrumentalistický. Cílem článku je prozkoumat problém společenské regulace v kontextu historického vývoje a diskutovat rozšíření do současnosti v podobě sekundárních právních aktů a decentralizovaného rozhodování. Přínosem článku je shrnutí využití regulace jako instrumentálního nástroje veřejných politik a prostřednictvím teoretického konceptu regulatorního vládnutí⁶³ diskutovat závěry.

2 Metody a data výzkumu

Pro tvorbu článku byl využit kvalitativní design výzkumu, a to prostřednictvím analýzy sekundárních dat (tzv. desk research). Metodou sběru dat byla obsahová analýza dokumentů, zejména odborné literatury a publikací ve vědeckých periodikách. (Drhová, Veselý, Nekola, 2008) Výběr periodik byl postaven na základě vyhledání klíčových slov v databázi Web of Science, konkrétně v oblasti sociálních věd. Pro následné uchopení tématu a prezentaci zjištění bylo využito obecně vědních metod analýzy dat, a to syntéza a specifikace. (Ochrana, 2019)

---

⁶¹ Dalším příkladem ze zahraničí mohou být obchodovatelné povolenky k provozování taxislužby v New York City, tzv. *taxi medallion*.

⁶² Tím se výzkum regulace v Evropě výrazně liší od výzkumu např. v USA, více viz Majone (1994: 78).

⁶³ Ve smyslu *governance*.

3 Geneze regulatorních opatření

Po výskytu forem společenské regulace můžeme v historii pátrat až do starověku, regulace existovaly jak v antickém Egyptě, Řecku, Indii nebo v římské civilizaci. Mezi první kodifikované zákony lze zařadit Chammurapiho zákoník v Mezopotámii, sofistikované právo existovalo ve starověkém Řecku (Gortynský zákoník) a Římě (Zákoník dvanácti desek). V Evropě nicméně v raném středověku právo a standardizace poklesla společně s rozdělením Římské říše, regulace byla uplatňována jinou formou, a to převážně v podobě norem, zvyků a výsad, k čemuž napomáhala jednotná křesťanská identita a čestný vztah ke smlouvám (Braithwaite, Drahos 2000: 5). V Indii pro změnu již harappska kultura používala standardizované váhy a míry, vládce Ašoka nechával tesat svoje edikty⁶⁴ do skal nebo kamenných sloupů a nechával je veřejně předčítat negramotným poddaným (Čornej a kol. 2004: 132). V Číně zase existoval národní měnový systém a byly tam vynalezeny první bankovky s umělou hodnotou.

Moderní a užší podobu tzv. industriální regulace⁶⁵ je možné dohledat od 19. století n.l. ve Spojených státech, a to s rozvojem železnic a elektřiny. To s sebou přineslo také uvedení cenové kontroly, jako vládního nástroje. Mezi první takové regulace lze zařadit Railway Regulation Act z roku 1844 ve Velké Británii. Počátkem 20. století byla většina regulatorních opatření ve Spojených státech administrována a vynucována regulatorními agenturami, které produkovaly vlastní pravidla. Legislativci vytvořili tyto orgány, aby umožnili expertům soustředit se na problémové situace ve vysoce specializovaných odvětvích. Zákonodárci se v této době domnívali, že neregulovaný obchod vede k nespravedlnosti a neefektivnosti, vznikaly tak první federální agentury jako Interstate Commerce Commision (1887), Food and Drug Administration (1906) nebo Federal Trade Commision (1914), které strukturou odpovídají regulatorním agenturám dnešního typu, kdy je jejich výkon výrazně ovlivňován právem, na základě kterého agentury vznikly. Zejména doba po druhé světové válce byla ve znamení stálého růstu regulatorních opatření. Aplikace keynesiánství rozšiřovala oblasti zásahů státu do veřejné ekonomické sféry, začala praxe licencování produktů či vzniku komisí v oblasti rybolovu nebo ocelářského průmyslu. Od 40. let se také výrazně rozvíjí sociální stát (welfare state)⁶⁶, který je spojen s rozsáhlými sociálními reformami a posunem k přesvědčení, že „sociální podmínky, v nichž lidé

⁶⁴ Výnosy.

⁶⁵ Také je používán pojem „*network industries*“, který zahrnuje sektory jako energetika, voda, telekomunikace, železnice, tedy tvrdá regulace, které se používá zejména v sektorech s přírodním monopolem, kde mohou vznikat selhání trhu nebo negativní externality. (Deller, Vantaggiato, 2014: 3)

⁶⁶ Přesnějším označením může být „stát veřejných sociálních služeb“ (viz Potůček 1995).

žijí, nejsou jen věci jedinců či rodin, nýbrž i věci veřejnou“, což se promítlo do celé řady zákonů, aktivit institucí i v praktické politice (Potůček 1995). V 60. a 70. letech pak sociální stát expandoval také do oblasti občanských práv a ochrany životního prostředí, vznikají další nezávislé regulační agentury pro boj s monopoly, diskriminací či zdravím a bezpečností na pracovišti, tyto regulační opatření se již často označují jako tzv. sociální regulace.⁶⁷ Díky tomuto rozšíření začaly vznikat extrémně detailní zákony a regulace (např. agenturami EPA⁶⁸ a OSHA⁶⁹), které nahrávaly velkým hráčům na trhu, kteří mohou využívat finančních prostředků k lobbování za ovlivnění těchto regulací, pozornost se proto v akademické sféře a zejména pak v ekonomii přenesla na problematiku tzv. regulatory capture⁷⁰ nebo dobývání renty⁷¹ (rent seeking). Zlom nastal v 80. letech, kdy byly naplno pocíťovány dopady ropných krizí. Příchodem prezidenta Ronalda Reagana do prezidentského úřadu Spojených států se začalo akcentovat téma ceny jednotlivých regulačních opatření, začala tím éra deregulace, která byla spojena s privatizací a rozvázání pravidel pro trh (takzvaný návrat k laissez-faire). Privatizace změnila roli státu z producenta statků a služeb na rozhodčího, jehož funkcí je zajistit pravidla hry pro ekonomické hráče. Deregulace znamená méně restriktivní a rigidní regulace, dosahování cílů je zajištěno pomocí méně zatěžujících metod vládních pobídek, kdy klasická metoda command-and-control je nahrazena např. ekonomickými incentivy. Stát tak neustupuje do pozadí, ale spíše redefinuje své funkce (Majone 1994: 80). V 90. letech již tato snaha v některých oblastech slábla, objevují se nové strategie, jak využít různé netradiční metody regulace, zkoumají se možnosti a limity tržně orientovaných nástrojů, jako např. franšizing nebo emisní povolenky (Baldwin, Cave, Lodge 2012: 4–11). S příchodem milénia a nových technologií (ICT) a produktů (GMO) se výzkum regulačních nástrojů soustředí na potencionální rizika regulačních opatření, vnikají nové přístupy a teorie. Tyto nové přístupy se také odráží v aktivitě organizací jako OECD a EU s jejich iniciativou High-Quality Regulation, resp. programem Regulatory Impact Assessment (hodnocení dopadů regulace). Problematika regulace se dostává opět do popředí veřejné diskuse, např. s dopady finanční krize

---

⁶⁷ Rozmach regulace jako jakéhosi fenoménu dosáhl v této době až do kulturní sféry, kdy John Lenon vydal skladbu *Give Peace a Chance* (1969), která se rychle stala hymnou kontrakulturních hnutí bojujících za lidská práva a zejména proti válce ve Vietnamu. Text písně obsahuje pasáž „*Evrybody's talking about revolution, evolution, (...), regulation, integrations, meditations, United Nations*“.

⁶⁸ United States Environmental Protection.

⁶⁹ Occupational Safety and Health Administration.

⁷⁰ Situace, kdy regulátor nejedná ve veřejném zájmu, ale v zájmu společnosti, které má regulovat.

⁷¹ Jedná se o činnost skupiny či jednotlivce, kteří věnují své zdroje na zajištění monopolních práv.

v roce 2010. Ta znamená navrácení použití regulačních a samoregulačních nástrojů z trhu zpět státu.

Vzestup nové formy vládnutí v Evropě, která je charakteristická svou víceúrovňovou strukturou, je spojováno převážně s globalizací a rozvojem jednotného vnitřního trhu v rámci EU. V 90. letech došlo postupně s přijetím Jednotného evropského aktu a Maastrichtské smlouvy k rozšíření oblasti působnosti EU v počtu vykonávaných agend. To znamenalo proměnu v jejím dosavadním fungování, vytvoření technokratických orgánů jako prodloužené ruky Komise nebo forem spolurozhodování se zahrnutím vysokého počtu aktérů. Vzhledem k tomu, že členské státy zároveň s rozšířením kompetencí nepřevedly na evropskou úroveň dostatek kompetencí, využívá EU jako nástroj pro prosazení politik nejrůznější heuristiky, například sekundární právní akty jako nařízení, směrnice, doporučení, a další formy měkkého práva. Právě nárůst těchto opatření a jejich vliv na řízení společenské koexistence je některými akademiky označován pojmy *Regulatory State* nebo *Regulatory Governance*⁷² (Moran 2003; Levi-Faur 2013). Jedná se o sociálně-vědní označení, které je dle Moran (2003: 14–17) v USA produktem institucionální inovace uskutečněné ve 3 velikých fázích.

Progresivní éra (1890–1920) měla dopad na politiku USA tak širokou, že došlo až ke změně paradigmatu vztahu vládnutí s americkou administrativou. Experti ve státních službách požadovali změnu přístupu řízení svých orgánů, kdy rozhodování mělo být založeno na politické neutralitě, profesionalismu a vědecké a technické expertíze. Institucionálně to byla taková představa, že neutrální, vědecky založená administrativa bude prosperovat nad sektorovými a politickými zájmy. Éra *New Deal* (30. léta) byla dalším významným impulsem k posunu k regulatornímu státu, která reagovala zejména na krach newyorské burzy a následnou celosvětovou hospodářskou krizi, která měla za následek pokles ekonomické situace střední a nižší ekonomické vrstvy obyvatelstva. Zároveň došlo k opuštění klasických ekonomicko-liberálních myšlenek a k posilování státního vlivu. Během tří let Rooseveltovo prezidentství vzniklo v USA na 60 specializovaných exekutivních agentur pod federální vládou. Hlavní ideou této regulatorní změny nebylo omezení hospodářské soutěže, nýbrž umožnit hospodářskou soutěž co možná nejefektivněji.⁷³ Éra nové sociální regulace (60. léta) se zakládá na sociálním obratu, kterým Spojené státy v této době procházely. Na rozdíl od předchozích misí regulatorních agentur, kterou byl vždy úzce

---

⁷² Srov. GUIDI, M., GUARDIANCICH, I., LEVI-FAUR, D. Modes of regulatory governance: A political economy perspective. *Governance*. 33(1). 2020

⁷³ Jednou z agentur založených v této době byla např. *Securities and Exchange Commission*, která měla navrátit důvěru v obchodování na trhu s cennými papíry, která byla v této době velice narušena, a to prostřednictvím vhodných regulačních opatření, které zamezí podvodům a nebezpečnému obchodování na burze.

definovaný sektor, tato opatření zasahovala do všech odvětví ekonomiky. Namísto regulování hospodářské soutěže a tržních selhání se opatření zaměřovala na sociální důsledky tržních selhání, tedy na oblasti jako ochrana zdraví zaměstnanců a bezpečnosti na pracovišti, dopady industriální aktivity na životní prostředí, zajištění rovnosti zacházení mezi skupinami zaměstnanců různého pohlaví a rasy atp. Dobré shrnutí hlavních přijatých regulačních opatření tzv. sociální regulace shrnuje článek Peter J. May (2002: 161).

Obdobnou dynamiku proměny vládnutí je možné sledovat i v Evropě ve formě EU, kde rovněž došlo k rozšíření decentralizovaných regulačních agentur.⁷⁴ Veliký rozmach exekutivních agentur v 90. letech se přičítá s vysokým nárůstem vykonávaných agend po zavedení evropského jednotného trhu, které zapříčinilo nárůst objemu legislativy pro odstranění bariér mezi národními ekonomikami. Jelikož implementace politik leží zejména na Radě EU, s množící se legislativou bylo potřeba vytvářet rozsáhlé byrokratické aparáty. Jedná se např. o systém komitologie, ten vznikl pro implementaci převážně zemědělských politik v 60. letech a je příkladem regulačního procesu (má přes 200 výborů). Po přijetí Jednotného evropského aktu a Maastrichtské smlouvy se nárůst agend opět zvýšil, vznikly další komunitární oblasti. Pro zajištění implementace vznikají nové evropské decentralizované agentury s vlastní právní subjektivitou, které jsou většinou ustanoveny sekundární legislativou, nikoliv tou primární, jako klasické instituce EU. Jsou to spíše poradní orgány, které převážně nemohou rozhodovat. Používají nástroje jako udělování licencí, kontrolují pomocí inspekcí, či regulují informacemi (mají expertní kapacitu). Jelikož je činnost těchto regulačních orgánů zaměřena na úzce specifikovanou problematiku, shromažďuje na tyto činnosti experty a provádí výzkum, výstup je tak značně technokratický⁷⁵. Vládní agentury s dílčím polem působnosti vznikají i na národní úrovni jednotlivých členských států. Ty mohou následně spolu spolupracovat a vytvářet síť aktérů (policy networks) pro snadnější prosazení návrhů na nadnárodní úrovni u evropského regulátora.

Ve společenských vědách se ekonomická literatura ve výzkumu decentralizovaných agentur soustředí převážně na otázky nezávislosti ve smyslu, jak politici mohou převzít kontrolu nad agenturami, a jak strukturovat instituce, aby v průběhu času podporovaly důvěryhodné závazky, které podporují dlouhodobé investice. Zato se téměř vůbec v ekonomické literatuře nezabývájí otázkou odpovědnosti (Deller, Vantaggiato 2014:25). Politické vědy se zejména v Evropě zabývají regulačním

---

⁷⁴ Tento fenomén rozrůstání agentur se někdy v odborné literatuře označuje jako „*agencification*“.

⁷⁵ Velmi zajímavé je sledovat vývoj této formy vládnutí na supranacionální úrovni v EU. Ta byla původně také založena na technokratickém principu v podobě Evropského sdružení uhlí a oceli.

vládnutím, faktory jako privatizace, NPM⁷⁶, fragmentace centrálního vládnutí a vytvořením kvasi-administrativních agentur, popřípadě účinky EU v tomto procesu, jsou tématy evropského politologického výzkumu. (ibid.) V akademickém kontextu se tedy sociální vědci zabývají zejména odpovědností regulátorů a nezávislostí na politických aktérech.

4 Shrnutí výsledků provedeného výzkumu

Z realizovaného šetření vyplývá, že z historického kontextu byly v minulosti požívány různé regulační veřejně politické nástroje, jejich podoba byla v závislosti na vývoji společnosti. Vládnutí je dnes vykonáváno nejenom na státní a regionální úrovni, ale z části také na nadnárodní úrovni (v případě ČR zejména v EU). Současná podoba vládnutí zároveň neprobíhá pouze prostřednictvím státu, ale i dalších regulátorů (zejména trh, občanský sektor a média). (Potůček, 2015: 29) Jak je shrnuto v Tabulka č. 1 níže, rozšířením agendy a regulovaných oblastí vzniká mix přístupů k řízení společenských procesů. Jak již konstatoval Parsons (1951) „Regulační instituce mají za cíl zabránit, aby se soukromé zájmy příliš neodchylovaly od zájmů celku. Mají určovat vhodnou orientaci na cíle a výběr adekvátních prostředků.“ Regulace proniká do dalších oblastí společnosti, aktuálně se jedná např. o politice ochrany klimatu, která výrazně zasáhne do společenských procesů, a to i s přispěním současné podoby víceúrovňového vládnutí států v EU. Např. proces evropské integrace je charakteristický přesouváním kompetencí a části rozhodování na jiné složky než centrální vláda. Koncem 20. století navíc v EU došlo k výraznému rozšíření agendy Evropské komise, zejména po dokončení vnitřního trhu, vzniká tak aparát v podobě decentralizovaných exekutivních institucí (např. vládní agentury), které svůj vymezený dílčí sektor regulace expertně a technokraticky usměrňují, k čemuž využívají nejrůznější veřejně politické nástroje sekundárního charakteru (např. povolenky, standardy, informace, nařízení, rozhodnutí).

Tabulka č. 1: Geneze regulačního vládnutí

Století	Rozšiřování agendy regulace v čase
19.	Industriální regulace – reakce na průmyslovou revoluci (železnice, elektřina)
20.	Sociální regulace – rozšíření agendy (<i>welfare state</i> , lidská a občanská práva)
21.	<i>Regulatory state</i> – sloučení agend (víceúrovňové vládnutí, ochrana klimatu)

Zdroj: Autor.

⁷⁶ *New Public Management.*

Výsledek přesunu odpovědností ve výkonu exekutivy a implementace politik lze interpretovat jako specifický styl vládnutí sui generis, který by se dal označit slovy některých akademiků jako regulatorní vládnutí (popřípadě i regulatorní stát). Jeho opodstatnění byl způsoben zejména nárůstem vykonávané agendy a veřejných nároků na regulaci sektorů ekonomiky či společnosti proti selhání, a tedy zajištění rovnováhy. Společně s faktem, že se národní státy v reakci na tato rozšíření pole působnosti nechtěli vzdát části svých pravomocí a suverenity, stoupla důležitost a význam pro přijetí konsensu, a k tomu slouží nové regulatorní instituce a jejich veřejně politické nástroje. Tento gradualistický vývoj se ovšem dá považovat také jako posílení spolupráce nejrůznějších sítí aktérů, nikoliv jako postupující centralizace.

5 Závěr a diskuse

Problematika regulace ve společnosti je aktuální výzkumné téma sociálních věd, zároveň i ve svém praktickém využití, tedy ve formě veřejně politického nástroje, je velice rozšířeným instrumentem. Implementace regulace může být v některých případech pro dosažení zamýšlených cílů i efektivnější než využití klasických politických nástrojů typu zákony, daně a subvence. Zavedení regulace může být i ekonomicky výhodnější, zejména v případech, kdy se náklady za implementaci regulace převeďou na regulované. U veřejnosti rovněž mohou být regulace přijímány poklidněji, než nové zákony a daně. Ve veřejném prostoru je však možné narazit na negativní postoje politických aktérů k tomuto instrumentu a jeho pronikání do dalších oblastí života. Ať už se jedná o poukazování na zvýšenou administrativní náročnost a nárůst byrokracie, vzdání se části národní suverenity či nespočet unijních požadavků přicházející v podobě sekundárních právních aktů k implementaci do ČR.

Díky složitosti společenských procesů a víceúrovňovému modelu vládnutí v EU dochází k nárůstu využití regulace jako veřejně politického nástroje napříč lety. Zároveň se rozšiřuje i odborná agenda působnosti, pro kterou dochází k rozšíření decentralizovaných exekutivních agentur, jejichž výhodou je právě úzce definované pole působnosti, expertní kapacita a částečná nezávislost na politické sféře. Tyto orgány rozhodují zejména na základě dat a fakt (evidence-based policy), tedy značně technokraticky⁷⁷, což umožňuje efektivnější řízení odborných a vysoce specializovaných sektorů. Cílem systému v politickém smyslu je co nejefektivnější forma státní správy. Nevýhodou těchto orgánů je naopak nízká odpovědnost za přijatá rozhodnutí a demokratický deficit.

Na unijní úrovni dnes existuje více jak 40 decentralizovaných agentur, k tomu vznikají další výkonné agentury, které jsou ustanoveny na dobu určitou pro zajištění implementace politik. V českém prostředí jsou nejbližší těmto institucím ústřední

---

⁷⁷ Klíčovou roli zde hraje vrstva vysoce postavených specialistů (vědců, technologů a inženýrů).

orgány státní správy, v jejichž čele nestojí člen vlády. Tímto odpolitizováním se zásadně liší od klasických ústředních orgánů státní správy – ministerstev, ačkoliv i zde je v otázkách jmenování předsedů stále politický vliv. Rozšiřující se agendou EU se zvyšují nároky i na členské státy Unie, které rovněž zřizují nejrůznější výkonné orgány, v ČR je více jak 20 a jejich zmapování by bylo vhodným tématem pro další výzkum, zejména v otázce, jestli převážně naplňují unijní regulační agendu, popřípadě zda vznikly zejména k řešení vnitrostátních záležitostí. Analýza regulačního rámce v ČR by mohla zahrnovat genezi agentur od vzniku moderní ČR, soubor činností, kompetencí a odpovědnosti za svá rozhodnutí.⁷⁸ Na přelomu století se v ČR uvažovalo o regulační reformě, která by zahrnovala analýzu zákonů z hlediska jejich funkčnosti a účelu, zároveň mělo dojít k přezkoumání činností a agend orgánů státní správy. Jednalo se o iniciativu ministerstva vnitra, nicméně od ní bylo upuštěno a dále byly prosazovány spíše strategie pro zvýšení efektivnosti a přístupu k občanům (např. Strategie Smart Administration). Otázka jakési revize regulačního rámce je tak stále aktuální.

Závěrem je možné konstatovat, že je nutné problematiku regulace nadále zkoumat, jelikož má významný dopad na tvorbu veřejných politik, tedy volbu vhodných nástrojů pro zajištění požadovaných cílů regulace. Zásadní je v obecné platnosti zároveň poznání a poučení se z minulosti, jelikož regulace společenských procesů je dlouhodobým průvodním problémem v historii a zároveň je významným veřejně politickým nástrojem na národní i nadnárodní úrovni vládnutí.

6 Použitá literatura

- BALDWIN, R., CAVE, M. *Understanding Regulation*. 1st edition. Oxford: Oxford University Press, 1991. 384 s. ISBN 9780198774389.
- BALDWIN, R., CAVE, M., LODGE, M. *Understanding Regulation*. 2nd edition. Oxford: Oxford University Press, 2012. 548 s. ISBN 978-0-19-957608-1.
- BERGER, P. L. *Pozvání do sociologie: humanistická perspektiva*. 3. vyd. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2007. 194 s. ISBN 978-80-87029-10-7.
- BRAITHWAITE, J., DRAHOS, P. *Global Business Regulation*. Cambridge University Press, 2000. 704 s. ISBN 0-521-78033-0.
- ČORNEJ, P. a kol. *Dějepis pro gymnázia a střední školy I*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2004. 144 s. ISBN 80-7235-145-1.
- DELLER, D., VANTAGGIATO, F. *Revisiting the Regulatory State: A Multidisciplinary Review Establishing a New Research Agenda*. CCP Working Paper 14-9, 2014. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2850883>

---

⁷⁸ Regulační rámec ve vyspělých zemích je monitorován OECD a EU, která vydávají svoji zjištění a doporučení.

- DRHOVÁ, Z., VESELÝ, A., NEKOLA, M., ed. *Analýza a tvorba veřejných politik: přístupy, metody a praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2007. 407 s. ISBN 978-80-86429-75-5.
- GUIDI, M., GUARDIANCICH, I., LEVI-FAUR, D. *Modes of Regulatory Governance: A Political Economy Perspective*. *Governance*, 33(1), 2020. 5-19 s. ISSN 1468-0491. DOI: <https://doi.org/10.1111/gove.12479>
- LEVI-FAUR, D., JORDANA, J. *Politics of Regulation, The: Institutions and Regulatory Reforms for the Age of Governance*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2004. 352 s. ISBN 978-1843764649.
- LEVI-FAUR, D. *The Odyssey of the Regulatory State: From a „Thin“ Monomorphic Concept to a „Thick“ and Polymorphic Concept*. *Law Policy*, 35(1-2), 2013. 29-50 s. ISSN 1467-9930. DOI: <https://doi.org/10.1111/lapo.12000>
- MAJONE, G. *The Rise of the Regulatory State in Europe*. *West European Politics*, 17(3), 1994. 77-107 s. ISSN 1743-9655. DOI: <https://doi.org/10.1080/01402389408425031>
- MAY, P. J. *Social Regulation*. In: SALAMON, L. (ed), *The Tools of Government: A Guide to the New Governance*. Oxford University Press, 2002. 688 s. ISBN 978-0195136654.
- MORAN, M. *The British Regulatory State*. Oxford (England): Oxford University Press, 2003. 252 s. ISBN 9780199247578.
- OCHRANA, F. *Metodologie, metody a metodika vědeckého výzkumu*. Praha: Karolinum, 2019. 148 s. ISBN 978-80-246-4200-0.
- PARSONS, T., *The Social System*. Glencoe: The Free Press, 1951. 404 s. ISBN 0-415-06055-9.
- PETERS, B. GUY. *Institutional Theory in Political Science: The ‘New Institutionalism’*. 2nd edition. London, New York City: Continuum, 2005. 195 s. ISBN 9780826473042.
- POTŮČE, M.A. kol. *Veřejná politika*. Praha: C.H. Beck, 2016. 336 s. ISBN 978-80-7400-591-6.
- POTŮČEK, M. *Sociální politika*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. 142 s. ISBN 80-85850-01-x.
- VEDUNG, E. *Policy Instruments: Typologies and Theories*. In: BEMELMANS-VIDEC, M., RIST, R., VEDUNG, E. *Carrots, Sticks & Sermons*. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers, 1998. 280 s. ISBN 9781315081748.

7 Informace o podpoře

Tento výstup byl prezentován na X. ročníku Mezinárodní vědecké konference studentů doktorských studijních programů v oblasti společenských věd na Katedře společenských věd Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Účast na konferenci byla podpořena v rámci projektu Specifického vysokoškolského výzkumu 260 596.

8 Kontakt na autora

Tomáš Lukavec
Univerzita Karlova
Fakulta sociálních věd
Institut sociologických studií
Katedra veřejné a sociální politiky
158 00 Praha 5 - Nové Butovice

Email: tomas.lukavec@fsv.cuni.cz

Školitel: prof. PhDr. František Ochrana, DrSc.

Pedagogika

Rozdíl ve vnímání akademického self-efficacy u studentů učitelských a neučitelských oborů v kontextu ročníku studia

The difference in perception in academic self-efficacy in students of teaching and non-teaching disciplines in the context of the year of study

Justýna Dočkalová, Eva Sedláková

Anotace: Příspěvek se zabývá akademickým self-efficacy (sebe-přesvědčení) u vysokoškolských studentů. Cílem výzkumného šetření je zjistit, zda existuje signifikantně významný rozdíl mezi studenty učitelských a neučitelských oborů ve vnímání jejich akademického self-efficacy v kontextu ročníku studia. Výzkumný soubor se skládá ze studentů Pedagogické fakulty, Univerzity Palackého v Olomouci. Výběr respondentů probíhal záměrně a během výzkumné studie byly dodržovány všechny relevantní etické aspekty.

Klíčová slova: ročník studia, akademické self-efficacy, učitelský obor, neučitelský obor

Summary: This contribution deals with academic self-efficacy in college students. The aim of the research is to determine whether there is a significant difference between students of teaching and non-teaching disciplines in the perception of their academic self-efficacy in the context of the year of study. The research group consists of students of the Faculty of Education, Palacký University in Olomouc. The selection of respondents was intentional and all relevant ethical aspects were observed during the research study.

Key words: year of study, academic self-efficacy, teaching field, non-teaching field

1 Úvod

Koncept self-efficacy představil poprvé Albert Bandura, který jej vymezoval jako přesvědčení o své vlastní zdatnosti (Strickland, 2001). To znamená, že pokud osoba

vnímá sebe jako schopnou, tak všechny úkoly považuje za výzvu a vynaloží patřičné úsilí dosáhnout stanoveného cíle. Oproti tomu osoba, která sebe nevnímá jako schopnou, cítí se všemi přidělenými úkoly spíše ohrožena a na každý nový úkol nahlíží jako na potencionální problém. U této osoby budou převažovat obavy, zda daný úkol vyřeší či zda by nebylo lepší se úkolu vzdát (Bandura, 1993).

Na akademické půdě hovoříme o akademickém self-efficacy, které je s konceptem self úzce propojeno, jen je přímo specifikováno na akademické prostředí. Akademické self-efficacy má vliv na studentovo učení a motivaci (Schunk, 1991). A stejně tak jako motivace není neměnný a trvalý stav, rovněž i studentova víra ve své vlastní schopnosti se dá měnit (Margolis a McCabe, 2004). Pokud s touto informací budou pracovat pedagogové či akademičtí pracovníci, tak studenti, kteří věří ve své schopnosti, dokážou mnohem účinněji použít strategie v učení. Což studentům může do jisté míry usnadnit již první ročník vysoké školy.

První ročník na vysoké škole je na rozdíl od studia střední školy specifický, protože zde nastává mnoho změn a studenti mohou prožívat stres (Smékal, 2004). Student prochází adaptací na nové podmínky, nové prostředí a mnoho změn. Za úspěšnou adaptaci můžeme pokládat to, když student propojí studium se svým volným časem a následně se zvýší úspěšnost ve vysokoškolském studiu (Ondrejko, 1995).

Akademickým self-efficacy se věnovala řada vědců. Gore (2006) na něj nahlížel z pohledu výsledků ve studiu na vysoké škole. Bylo zjištěno, že akademické self-efficacy má vliv na akademické výsledky na vysoké škole. Akademické self-efficacy bylo stejné ukazatelem i ve studii Sonera (2019), který se zabýval vztahem úrovně akademické self-efficacy, motivace a sebe-kontroly a sebe-managementu u vysokoškolských studentů. V jiné studii (Jakešová, Kalenda & Gavora, 2015) související se sebe-regulací a akademickým self-efficacy u vysokoškolských studentů, byla nalezena statisticky významná korelace mezi konceptem sebe-regulace (konkrétně orientace na cíl, rozhodování) a konceptem akademické self-efficacy. Další pohled na akademické self-efficacy v kombinaci s odhodláním a akademickým výkonem u vysokoškolských studentů zkoumal Alhadabi a Karpinski (2020). Odhodlání bylo definováno jako vytrvalost s úsilím a konzistentním zájmem. Faktor odhodlání souvisel s akademickým výkonem, orientací na cíl, včetně self-efficacy. Z výše uvedených studií tedy vyplývá, že vyšší míra self-efficacy může být vnímána jako protektivní faktor, pokud by se jedinec chtěl vyhnout úkolu, a přispívá k řešení akademického úkolu a následného lepšího výsledku.

Akademické self-efficacy bylo rovněž zkoumáno společně s růstovým myšlením u vysokoškolských studentů v kontextu jejich zapojení do podpůrných skupin vysokých škol u výzkumu (Zandera a kol., 2018). Autoři shledali souvislost akademického self-efficacy s růstovým myšlením, tyto koncepty hrály roli při zapojení studentů

do skupin. Konkrétně, osoba s vyšší mírou self-efficacy se vnímala jako více zapojená do univerzitních skupin, dále věřila ve své úsilí. Další autoři Wilcox a Nordstokke (2019) se zajímali o ukazatele akademické self-efficacy, úspěchu a životní spokojenosti u studentů vysokých škol v prvním ročníku. Zajímali se o to, jak mohou podpořit studenty při přechodu ze střední školy na vysokou školu. Pro lepší přechod ze střední na vysokou školu přispívá svědomitost studentů.

Z výše uvedeného vyplývá, že akademické self-efficacy je předmětem bádání mnoha vědců, kteří na něj nahlíží z různých úhlů pohledů a v mnoha kontextech. Naše výzkumné šetření je zaměřeno na studenty pedagogické fakulty a zajímá nás možný rozdíl mezi studenty učitelských a neučitelských oborů v návaznosti na ročník studia. V uvedených studiích je koncept self-efficacy často dáván do souvislosti s úspěchem. Studie Sedlákové (2021) poukazuje na souvislost mezi akademickou úspěšností a ročníkem studia, tedy, že úspěšnost studenta má v rámci vyšších ročníků rostoucí tendenci. Otázkou je, jak je to s akademickým self-efficacy? K tomuto tématu nebyly dohledány žádné relevantní studie, proto tedy touto studií vyplníme pomyslnou mezeru mezi akademickým self-efficacy a jinými konstrukty ve vztahu ke specifické skupině studentů.

2 Metodologie

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, zda existuje signifikantně významný rozdíl mezi studenty učitelských a neučitelských oborů ve vnímání jejich akademického self-efficacy v kontextu ročníku studia.

Pro toto výzkumné šetření byly stanoveny následující hypotézy:

H1: Ve výzkumném souboru studentů učitelských oborů je signifikantně významný rozdíl ve vnímání akademického self-efficacy v kontextu ročníku studia.

H2: Ve výzkumném souboru studentů z neučitelských oborů existuje signifikantně významný rozdíl ve vnímání akademického self-efficacy v kontextu ročníku studia.

2. 1. Charakteristika výzkumného souboru:

Výběr respondentů probíhal záměrně a během výzkumné studie byly dodržovány všechny relevantní etické aspekty. Výzkumný soubor se skládal ze studentů Pedagogické fakulty, Univerzity Palackého v Olomouci. Výzkumný vzorek byl o velikosti 451 studentů ve věku 19–55 let (434 žen, SD 5,76, 17 mužů (SD 5,43).

Tabulka č. 1: Průměry a směrodatné odchylky v akademickém self-efficacy u jednotlivých souborů

Akademické self-efficacy		N	Mean	SD
	Učitelské obory	267	17,97	2,865
	Neučitelské obory	184	17,80	3,421

(Zdroj: vlastní zpracování)

Legenda:

N = celkový počet respondentů

Mean = průměr

SD = směrodatná odchylka

Tabulka č. 2: Průměry a směrodatné odchylky výzkumného souboru studentů učitelských oborů

Akademické self-efficacy		N (267)	Mean	SD
	1. roč.	154	17,68	2,82
	2. roč.	16	18,67	4,67
	3. roč.	12	21	5,67
	1. roč. NMgr. / 4. roč.	68	18,31	2,75
	2. roč. NMgr. / 5. roč.	17	19	2,42

(Zdroj: vlastní zpracování)

Legenda:

N = celkový počet respondentů

Mean = průměr

SD = směrodatná odchylka

Tabulka č. 3: Průměry a směrodatné odchylky výzkumného souboru studentů neučitelských oborů

Akademické self-efficacy	N (184)	Mean	SD
1. roč.	93	17,39	3,24
2. roč.	51	18,02	3,32
3. roč.	12	25	2,31
1. roč. NMgr. / 4. roč.	28	18,18	3,72
2. roč. NMgr. / 5. roč.	0*	0	0

(Zdroj: vlastní zpracování)

Legenda:

* Studenty 5. ročníku v tomto výzkumném souboru nemáme zastoupeny.

N = celkový počet respondentů

Mean = průměr

SD = směrodatná odchylka

2. 2. Popis metod sběru a analýzy dat

Ke sběru dat byl zvolen Academic self-efficacy Scale (ASS; Jerusalem, & Schwartzer, 1981), který je rozšířeným nástrojem pro měření akademické self-efficacy. Dotazník byl tvořen 7 položkami, které měřily míru sledovaného konstruktů na 4 bodové Likertově škále. Reliabilita dotazníku dosahovala velmi dobré hodnoty $\alpha = .79$. Data byla analyzována v SPSS 20 pomocí deskriptivního výpočtu statistiky a t-testu, ANOVY a Tukey post hoc testu.

2. 3. Výsledky

V této části jsou uvedeny výsledky výzkumného šetření. Tabulka č. 4 a 5 ukazuje výsledky ANOVY a tabulka č. 6 Tukey post-hoc test.

Tabulka č. 4: výsledky analýzy rozptylu u studentů učitelských oborů – ročník studia

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Akademické self-efficacy	Between Groups	61,353	4	15,338	1,894	,112
	Within Groups	2121,463	262	8,097		
	Total	2182,816	266			

(Zdroj: vlastní zpracování)

Legenda:

Sum of squares – součet čtverců

df – stupeň volnosti

Mean square – průměr součtu druhých mocnin a směrodatných odchylek

F – podíl variability mezi skupinami a variability uvnitř skupin

Sig. – signifikance

x – aritmetický průměr

SD – směrodatná odchylka

Průměrné hodnoty akademického self-efficacy u učitelských oborů nasvědčovaly tomu, že zejména u studentů bakalářského studia mělo akademické self-efficacy stoupající tendenci (1. ročník SD 17,67, 2. ročník SD 18,67, 3. ročník SD 21). Avšak na základě analýzy rozptylu bylo zjištěno, že mezi studenty učitelských oborů nejsou signifikantně významné rozdíly v akademickém self-efficacy v návaznosti na ročník studia.

Tabulka č. 5: výsledky analýzy rozptylu u studentů neučitelských oborů – ročník studia

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Akademické self-efficacy	Between Groups	126,405	3	42,135	3,764	,012
	Within Groups	2015,155	180	11,195		
	Total	2141,560	183			

(Zdroj: vlastní zpracování)

Legenda:

Sum of squares – součet čtverců

df – stupeň volnosti

Mean square – průměr součtu druhých mocnin a směrodatných odchylek

F – podíl variability mezi skupinami a variability uvnitř skupin

Sig. – signifikance

x – aritmetický průměr

SD – směrodatná odchylka

Průměrné hodnoty akademického self-efficacy u neučitelských oborů rovněž ukazovaly, že u studentů bakalářského studia mělo akademické self-efficacy stoupající tendenci (1. ročník SD 17,39, 2. ročník SD 18,02, 3. ročník SD 25) a v tomto případě byly na základě analýzy rozptylu zjištěny signifikantně významné rozdíly

u studentů nečitelských oborů v akademickém self-efficacy v kontextu ročníku studia. V návaznosti na výsledky analýzy rozptylu byl proveden Tukey post-hoc test, jehož výsledky jsou zobrazeny v tabulce číslo 6.

Tabulka č. 6: výsledky post hoc-testu

	Ročník studia	Ročník studia	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
Tukey HSD	1. ročník	2.ročník	-,629	,551	,664
		3. ročník	-7,613*	2,391	,009
		4. ročník	-,791	,721	,692
	2. ročník	1. ročník	,629	,551	,664
		3.ročník	-6,984*	2,404	,021
		4. ročník	-,162	,764	,997
	3. ročník	1. ročník	7,613*	2,391	,009
		2. ročník	6,984*	2,404	,021
		4. ročník	6,821*	2,449	,030
	4. ročník	1. ročník	,791	,721	,692
		2. ročník	,162	,764	,997
		3. ročník	-6,821*	2,449	,030

* signifikantní na hladině významnosti 0,05

(Zdroj: vlastní zpracování)

Legenda:

Mean difference – rozdíl v jednotlivých průměrech

Std. Error – standardní chyba

Sig. – signifikance

Tukey post-hoc test ukázal, že v souboru studentů nečitelských oborů existují signifikantně významné rozdíly ve vnímání akademického self-efficacy v případech 1. a 3. ročníku, 2. a 3. ročníku a rovněž také 3. a 4. ročníku. Z průměrných hodnot lze vyčíst stoupající tendence na bakalářském stupni studia. Studenti ve 3. ročníku pak měli i vyšší průměrnou hodnotu, než studenti 4. ročníku, potažmo 1. ročníku navazujícího magisterského studia.

3 Závěr

Príspevek se zabýval vnímáním akademického self-efficacy u studentů učitelkých a nečitelských oborů na terciárním stupni vzdělávání v kontextu ročníku studia. U studentů učitelkých oborů, i přesto, že hodnoty akademického self-efficacy měly

stoupající tendenci, nebyly shledány signifikantně významné rozdíly ve vnímání akademického self-efficacy napříč jednotlivými ročníky, v případě H1 tedy nelze zamítnout nulovou hypotézu. Avšak v případě studentů neučitelských oborů byly signifikantní rozdíly prokázány. V případě H2 tedy nulovou hypotézu zamítáme a přijímáme alternativní. Otázkou je, proč u studentů učitelských oborů rozdíl prokázán nebyl a u studentů neučitelských ano. Jedním z možných vysvětlení může být odlišný přístup těchto skupin studentů, na který odkazovala studie Sedlákové (2020). Ta tvrdí, že pro studenty neučitelských oborů je častější povrchový motiv. Na souvislost mezi těmito dvěma konstrukty dále poukazuje studie Sonera (2019), který se zabýval vztahem úrovně akademické self-efficacy, motivů, sebe-kontroly a sebe-managementu u vysokoškolských studentů. To jsou další konstrukty, jimž může být v tomto směru věnována souvislost.

Když vezmeme v úvahu fakt, že řada autorů se shoduje na tom, že self-efficacy je determinantem výsledků studenta v oblasti matematiky, vědy, čtení a psaní (Pajares & Johnson, 1996; Pajares & Kranzler, 1995; Schunk & Rice, 1992) a zároveň působí jako determinanta mezi kritickým myšlením a akademickým výkonem, je zapotřebí, aby mu byla věnována dostatečná pozornost (Phan, 2007; Pajares & Johnson, 1996; Pajares & Kranzler, 1995). Z výsledků studií Karaoğlan-yılmaz, et al. (2019) dokonce vyplynulo, že student, který má vyšší akademické self-efficacy bude pravděpodobně schopen efektivněji organizovat procesy plánování, monitorování a hodnocení metakognitivního myšlení, tedy bude schopen si stanovit účinněji cíle a strategie k učení. Tyto schopnosti a dovednosti by se v ideálním případě měly s nabytými zkušenostmi na univerzitě zvyšovat, pokud je studium efektivní. Možná souvislost mezi akademickým self-efficacy a výše zmíněnými konstrukty může být předmětem dalšího výzkumného šetření a pro další zkoumání této problematiky bychom doporučili se zaměřit na další možné proměnné u konstruktů akademického self-efficacy v kontextu typu oboru.

4 Použitá literatura

- ALHADABI, A., KARPINSKI, A. C. Grit, self-efficacy, achievement orientation goals, and academic performance in University students. *International Journal of Adolescence and Youth*, n.d., 25(1), 519–535. ISSN:02673843. Dostupné z <https://doi.org/10.1080/02673843.2019.1679202>
- ARIK, S. The Relations Among University Students' Academic Self-efficacy, Academic Motivation, and Self-control and Self-management Levels. *International Journal of Education and Literacy Studies*, 2019, 7(4), 23–34. ISSN 2202-9478. Dostupné z <https://doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.7n.4p.23>
- BANDURA, A. Perceived self-efficacy in cognitive development and functioning. *Educational Psychologist*, 1993, 28, 117-148. ISSN 0046-1520.

- GORE, P. A. Academic self-efficacy as a predictor of college outcomes: Two incremental validity studies. *Journal of Career Assessment*, 2006, 14, 92-115. ISSN:10690727.
- JAKEŠOVÁ, J., KALENDA, J., GAVORA, P. Self-regulation and Academic Self-efficacy of Czech University Students. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2015, 174, 1117–1123. ISSN 1877-0428. Dostupné z <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.803>
- KARAOĞLAN-YILMAZ, F. G., et al. Examination of critical thinking standards and academic self-efficacy of teacher candidates as a predictor of metacognitive thinking skills through structural equation modelling. *Journal of Theoretical Educational Science*, 2019, 12(4), 1239-1256. ISSN 1308-1659.
- MARGOLIS, H., MCCABE, P. P. Self-efficacy: A key to improving the motivation of struggling learners. *The Clearing House*, 2004 77(6), 241-249. ISSN:00098655.
- ONDREJKOVIČ, P. Úvod do sociologie výchovy: Teoretické základy sociologie výchovy a mládeže, Bratislava: Veda, 1995, ISBN 8022404454.
- PAJARES, F., JOHNSON, M. J. Self-efficacy beliefs and the writing performance of entering high school students. *Psychology in the Schools*, 1996,33(2), 163-175. ISSN 1520-6807.
- PAJARES, F., KRANZLER, J. Self-efficacy beliefs and general mental ability in mathematical problem-solving. *Contemporary educational psychology*, 1995, 20(4), 426-443. ISSN 1090-2384.
- PHAN, H. P. An examination of reflective thinking, learning approaches, and self-efficacy beliefs at the University of the South Pacific: A path analysis approach. *Educational Psychology*, 2007, 27(6), 789-806. ISSN 2044-8279.
- SCHUNK, D. H. Self-efficacy and academic motivation. *Educational Psychologist*, 1991, 26, 207-231.
- SEDLÁKOVÁ, E. Studijní přístup studentů učitelských a neučitelských oborů a jejich motivy ke studiu Pedagogické fakulty. In.ed. Mezinárodní vědecká konference doktorských studijních programů. Working Academics Value Excellence for International Teachers taking place on the 4th November 2020 in Olomouc. Pedagogická fakulta. V recenzním řízení.
- SEDLÁKOVÁ, E. Ročník studia jako možný předpoklad akademické úspěšnosti. Sborník z IX. mezinárodní vědecké konference studentů doktorských studijních programů v oblasti společenských věd. Olomouc: Nakladatelství Epoque, 2021.
- SCHUNK, D. H., RICE, J. M. Influence of reading-comprehension strategy information on children's achievement outcomes. *Learning Disability Quarterly*, 1992, 15(1), 51-64. ISSN 0731-9487.
- SMĚKAL, V. Pozvání do psychologie osobnosti: člověk v zrcadle vědomí a jednání. Barrister & Principal, Praha, 2004. ISBN 80-86598-65-9.

- SONER, A. The relations among university students' academic self-efficacy, academic motivation, and self-control and self-management levels. *International Journal of Education and Literacy Studies*, 2019, 7(4), 23-34. ISSN 2202-9478.
- STRICKLAND, B. B. *The Gale Encyclopedia of Psychology*. Gale: Cengage Learning, 2001. ISBN: 0787677450 9780787677459.
- WILCOX, G., NORDSTOKKE, D. Predictors of University Student Satisfaction with Life, Academic Self-Efficacy, and Achievement in the First Year. *Canadian Journal of Higher Education*, 2019, 49(1), 104–124. ISSN 0316-1218.
- ZANDER, L., BROUWER, J., JANSEN, E., CRAYEN, C., HANNOVER, B. Academic self-efficacy, growth mindsets, and university students' integration in academic and social support networks. *Learning and Individual Differences*, 2018, 62, 98–107. ISSN 1041-6080. Dostupné z <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2018.01.012>

5 Kontakt na autora

Justýna Dočkalová¹
Eva Sedláková²
Univerzita Palackého v Olomouci
Pedagogická fakulta
Ústav pedagogiky a sociálních studií
Žižkovo náměstí 5
771 40 Olomouc

Email: justyna.dockalova01@upol.cz
Školitel: doc. PhDr. Irena Plevová, Ph.D.

Email: Eva.sedlakova01@upol.cz
Školitel: doc. PhDr. Irena Plevová, Ph.D.

Etika

Prieniky Schopenhauerovej etiky a raného budhizmu

Intersections of Schopenhauer's ethics and the ethic of early Buddhism

Lenka Meravá

Anotace: Schopenhauer aj Budha mali v živote veľa spoločného, aj keď každý žil v inom čase, spájala ich cesta utrpenia a spôsob jej chápania. Bolesť pre každého z nich znamenala niečo iné a každý sa s ňou inak vyrovnával. Podobne na to nazerali aj kritici, ktorí mali voči Schopenhauerovej filozofii výhrady.

Cieľom mojej práce je poukázať na ich vnímanie a aj na moje vlastné zistenie k čomu so dospela. Keď som sa prvýkrát zaoberala touto prácou, bola som presvedčená o zhode Schopenhauera a Budhu. Časom som však zistila, že cieľ ich etiky bol iný a dospeli k inému záveru, a to je ten pravý cieľ na ktorý chcem poukázať. Bolesť, či utrpenie nie je vždy zlé. Niekam nás posunie a my pochopíme viac vo svojom živote. Ak ale potlačíme bolesť a neprijmeme ju, nevieme sa priblížiť nielen k sebe, ale aj k ostatným. Budha veril v nádej a súciti, ktorý nás priblíži k sebe samým. Schopenhauerovi. Preto vedel, že je to možné v teoretickej rovine, v praktickej rovine poukazyval na egoizmus, ktorý je v nás. Sám vedel, že potlačiť bolesť, je pre neho ľahšie ako sa s ňou vyrovnávať a hľadal cestu z úniku.

Klíčová slova: Schopenhauer, filozofia, etika, budhizmus, súciti

Summary: Schopenhauer and Buddha had a lot in common in life, even though they each lived in a different time, connected by the path of suffering and the way they understood it. The pain meant something different to each of them, and everyone coped with it differently. Critics who had reservations about Schopenhauer's philosophy viewed this.

The aim of my work is to point out their perception and also my own finding of what they came up with. When I first dealt with this work, I was convinced of the agreement between Schopenhauer and Buddha. Over time, however, I have found that the goal of their ethics has been different and they have come to a different conclusion,

and that is the real goal I want to point out. Pain or suffering is not always bad. It will move us somewhere and we will understand more in our lives. But if we suppress the pain and do not accept it, we cannot get closer not only to ourselves but also to others. The Buddha believed in hope and compassion that would bring us closer to ourselves. Able. Therefore, knowing that it was possible on a theoretical level, on a practical level he pointed out the egoism that is in us. He knew that suppressing pain was easier for him than dealing with it, and he was looking for a way out of escape.

Key words: Schopenhauer, philosophy, ethics, buddhism, compassion

1 Úvod

Schopenhauerova etika je samostatným filozofickým systémom. Na jeho názory sa aj dnes pozerá kontroverzne, vzhľadom k tomu, že už počas svojej doby vystupoval protichodne voči filozofii, ktorá sa propagovala a podporovala. Bola to doznievajúca osvietená éra, po ktorej sa do popredia dostával nemecký idealizmus, pozitivizmus, utilitarizmus. Schopenhauerovo uvažovanie sa zameriavalo iným smerom, ktoré považovali za pesimistické a neadekvátne v tom čase. Napriek tomu si našiel svojich stúpencov, ktorí sa zamýšľali nad jeho pesimisticko - realistickými názormi. Zaoberáme sa základnými myšlienkami Schopenhauera a budhizmu. U Schopenhauera zameriavame svoju pozornosť na jeho etiku, najmä na etiku jednotlivca. Túto etiku orovnáваме s Budhovým učením o etike. Zisťujeme, že sú si podobné a podobnosť predpokladáme aj pri riešení problému utrpenia.

Pre lepšie pochopenie jeho etiky je však dôležité, oboznámiť sa s jeho životom. Z použitej literatúry vieme, že jeho fungovanie v rodine nebolo pre neho vôbec jednoduché. Vplyv rodiny, kamarátov, partnerských a pracovných vzťahov, to všetko malo na neho a na jeho filozofickú prácu vplyv. Nevyrovnanosť a utrpenie ho viedli k hľadaniu odpovedí na viaceré otázky. Jeho život poukazuje na filozofiu, o ktorej písal vo svojich dielach, a je tak ukázkovým príkladom aplikácie etiky a budhizmu na spoločnosť. Podobne to zažíval aj Budha, keď sa stretol prvýkrát s utrpením, bolesťou a smrťou. Tiež si začal pokladať životné otázky. Čo je v živote dôležité a ako zmierniť utrpenie v živote a či je možné ho zastaviť. To je jeden z dôvodov, prečo sme sa rozhodli skúmať spoločné a rozdielne rysy medzi Schopenhauerom a Budhom. Druhým z dôvodov je, že čím viac sme sa dostávali do hlbšej problematiky, tým viac sme chceli poznať, k čomu obaja dospeli, a čo sa stalo ich cieľom, ktorí prezentovali vo svojej filozofii.

2 Schopenhauerova etika a jej vnímanie

Schopenhauer chápe svet dvomi spôsobmi. Nič medzitým nie je. Prvým je svet taký, ktorý v skutočnosti je a v druhom spôsobe poukazuje na svet taký, aký sa nám javí,

že je, ale skutočnosť je úplne iná. Hovorí tu o svete, ktorý vnímame ako predstavu, a napriek tomu, že ho vidíme ako reálny, reálnym nie je. Poukazuje na naše skreslené vnímanie. Viac o tom hovorí vo svojom diele Svet ako vôľa a predstava. Aj tento názov presne hovorí o tom, aký je náš svet a čo je jav a čo je podstata, či naša predstava o podstate. My ľudia, máme možnosť spoznať tento svet. Je nám dostupné toto poznanie, pretože ako jediní vieme premýšľať, a tak máme možnosť sa dopracovať k vlastnej podstate. Tieto vymoženosti však boli odopreté iným živým tvorom ako sú zvieratá, či rastliny. Tie zvieratá, ktoré sú vnímavejšie a aspoň z časti vnímajú, javí sa im svet ako závislý na troch dimenziách, a to priestor, čas a kauzalia. Hlbšie sa nevedia dostať, a nie je to ani potrebné pre ich prežitie. Priestor vidia ako miesto, kde lovia alebo nachádzajú potravu a čas majú tiež spojený s kôr s potravou. Predstavme si, že by srnky alebo tigre začali premýšľať o vlastnej existencii. K čomu by asi dospeli? Na čo by im toto poznanie bolo? Pre ich životný cyklus to nie je dôležité, preto sa im empirické dôvody javia ako skutočné. Dôležité je pre ne prežiť a odovzdávať si skúsenosti na základe prežitých momentov. Človek si tieto dimenzie prepája a hlbšie sa nimi zaoberá. Uvedomuje si čas ako minulosť, prítomnosť, budúcnosť. Vie, že existuje tu a teraz. Má možnosť zaoberať sa vzťahmi a príčinami v rámci akcie a reakcie. Ak by ale tieto dimenzie nemal alebo niektorú z nich, malo by to vplyv na jeho vnímanie života. Pozeral by sa na svet inými očami. Ak sa napríklad pozrieme na zdravotne postihnutých či už mentálne alebo fyzicky, uvedomíme si, že aj ich zmýšľanie je odlišné od zdravého jedinca. Svet je poznateľný, ale záleží len na nás do akej miery budeme naše poznanie limitovať. Ak sa pozrieme na svet očami Schopenhauera, zistíme, že už vo svojej dobe urobil veľký pokrok, odvážil sa zostúpiť do hĺbky svojej duše. Prišiel svojím poznaním na to, že svet, ktorý je vonku nie je skutočný, je len vytvorený našou ilúziou. Skutočný svet nemôžeme hľadať vonku, ale v sebe. V hĺbke svojej duše, tak ako to už v minulosti hovoril Sokrates: „Poznaj seba samého.“ Z toho vyplýva aj Schopenhauerova poznámka, že svet taký ako ho vidíme, nie je, a vidíme iba svet vôle, ktorá nás núti stále niečo chcieť, čím ďalej, tým viac. Vôľu môžeme vnímať, ako nejakú silu, ktorá je zameraná najmä na hmotné majetky a je spojená so schpnosťou niečo vlastniť, aj keď ide len o pocit. Existuje vo všetkých veciach. (Hutton, 2009, 157).

Schopenhauera ju považuje za princíp k životu, ktorý nás neustále núti hnať sa za našimi pudmi a potrebami, ktoré nemôžeme zvládnuť, uspokojiť, čo vedie ďalej k nášmu nekonečnému utrpeniu. Schopenhauerovým východiskom z tejto situácie je len pasívne asketické zrieknutie sa všetkého nútenia. (Schweitzer, 1938,122).

Túžbu po živote nevnímame len u ľudí, ale zachytávame ju aj u zvierat. Každé z nich bojuje o svoj život. Chce prežiť. Je to prirodzený pud každého z nás. Chcenie sa prejavuje aj v maličkostiach, úplných banalitách, ktorým nevenujeme pozornosť. Uvedomíme si ich, až keď ich stratíme. Napríklad to, že chceme spraviť krok, chceme

sa otočiť, alebo chceme niekde niečo dosiahnuť, či niečo niekomu podať. Naše konanie alebo nekonanie je ovplyvnené vnímaním reality v tom danom čase, priestore a aj tým, čo chceme získať, či kam sa chceme posunúť. To nám poukazuje na kauzality, prečo niečo robíme. Každý z nás to vníma inak a každý chce niečo iné. Aj keď sila vôle je neúprosná, pripúšťa rozdiely medzi ňou a ostatnými, pretože niekto je viac egocentrický a pre niekoho je dôležitejší väčší záujem o utrpenie druhých a súcit s nimi. Zdrojom utrpenia je naša vôľa, ktorá nás vedie stále dopredu. Môžu z toho vzniknúť tri závery. V prvom rade môže nastať dočasné uspokojenie. Naša túžba dosiahla niečo, čo jej nateraz stačí, ale to ešte neznamená, že časom nebude chcieť viac. Dalo by sa povedať, ako by sme ju čiastočne nasýtili, zalepili jej oči, ale nasýtený nie sme. Ide len o to, aby sme maličkosťou oklamali žalúdok. Môže nastať aj druhý prípad, kedy dôjde k sklamaniu. Naša vôľa po niečom túži, a napriek nášmu úsiliu sa nám to nedarí. Dochádza ku sklamaniu, pretože nevieme naplniť požiadavku našej vôle, no nakoniec sa to podarí. V treťom prípade, sa druhý prípad vôbec nedarí naplniť, ani po opätovných možnostiach, stále zlyhávame, a tak zostaneme v trvalom sklamaní, z ktorého sa nevieme vymaniť. Naše uspokojenie vôle sa nezdarilo ani po opakovaných pokusoch a zanecháva to v nás značné stopy, jazvy, s ktorými sa musíme popasovať, vyrovnáť sa. Väčšinou to nám to podarí až časom, ak nemusí sa to podariť vôbec. Všetky tri, ale spôsobujú utrpenie. Nachádzame sa v procese možnosti, realizácie a dotiahnutia do úspešného konca, ktorý nazývame skutočnosťou. Táto skutočnosť je ale len naoko, po nej nájdeme novú, a tak to ide celé dookola. Schopenhauer sa snažil nájsť cestu z tohto utrpenia. Vidí ju v dvoch možnostiach, ktoré patria do menšieho (menšinového) a väčšieho (hlavného) riešenia problému utrpenia na svete. (Hutton, 2009, 158).

2.1 Východisko z utrpenia

Ak sa pozrieme na menšinové riešenie utrpenia nachádzame ho najmä v umení. Schopenhauer vidí čiastkové, dočasné riešenie v estetických kontempláciách. Utrpenia sa nastálo nezbavímelen ho na čas oddialíme. Oddýchame si od neho, pustíme ho z hlavy. Na toto prišli už aj mnohí umelci ako komponenti skladieb, speváci, herci, spisovatelia, či maliari. Každý z nich utekal do svojho iného sveta pred utrpením. V ňom tvoril, nachádzal útočisko, silu, pochopenie ale aj pôdu pod nohami. V ňom sa cítil dobre, všetko bolo možné. No niektorým sa podarilo dostať sa ešte ďalej a spájali sa so svojou vlastnou podstatou, fenomenálnou existenciou. V týchto kontempláciách umelci zabúdajú navonok sami na seba, pretože sú niekde hlboko v sebe, a to ich vedie k oslobodeniu od utrpenia. Schopenhauer si to všimol pri pozorovaní na sebe. Uvedomoval si oddelenie identifikácii so sebou a objektom vnímateľa. Pozeral sa na to iným spôsobom. Zrazu v sebe pocítil ticho, vôľa zostala v pozadí. Na chvíľu tak prekonal princíp dostatočného dôvodu a dostal sa mimo kauzálne vzťahy, čas

a priester. Nič nebolo dôležité, bol len sám so sebou. Nič neexistovalo, nastalo ticho. Niečo, ako keď vstúpite do prázdnej miestnosti. Nie je tu nič, nič nepotrebuje, nič nevnímate. Jednoducho len ste. Film sa zastavil a všade je pokoj. Nepotrebuje bežať, nič vybavovať, nič a nikto nie je dôležitý. Ste len pozorovateľ, ktorý niečo vidí, na niečo sa pozerá, aj keď nikde nič nie je. Hľadáte do prázdna, ste úplne vypnutý. Aj keby sa niečo dialo, vy vidíte, ale nemáte potrebu nič riešiť, do ničoho zasahovať. Bytostne sa vás to nedotýka, a preto ani netrpíte. Toto riešenie je ale len dočasné. Tohto faktu si bol Schopenhauer vedomý, vedel, že tento stav nie je trvalo udržateľný, a preto hľadal cestu ďalej. Ponúka nám ju vo väčšinovom, a teda hlavnom riešení utrpenia. (Hutton, 2009, 158).

2.2 Hlavné riešenie utrpenia

Vyššie sme spomínali krátkodobé vymanenie sa z pôsobenia vôle, no účelom Schopenhauerovho badania bolo nájsť cestu z utrpenia na trvalo. Hľadal v indickom myslení a vzal do úvahy morálne správanie. Zistil, že má veľa podobného s hľadaním cesty ako mudrc Šantidéva, ktorý ju opisuje v knihe Bódhičarjávátára. Hovorí, že čistý egoista, sa silno identifikuje so sebou a je pod vplyvom vôle. Učí ho ísť cez mŕtvolu a nezaujíma sa o žiadne potreby druhých. Vidí len seba samého a uspokojuje len všetky svoje túžby. Táto osoba nemá žiadne výčitky a používa ostatných ako hračky a prostriedky na dosiahnutie svojich cieľov. Tie živé bytosti nielen využíva, ale aj zneužíva vo svoj prospech. Druhí sú mu inak na obťaž. Schopenhauer tu hovorí o Principium individuationis, čiže princíp individuácie. V tomto kolobehu si uvedomuje, že aj druhí sú obeťami vôle a trpia rovnakým spôsobom, aj keď si to neuvedomujú. Sú zaslepení vôľou.

Sú však ale aj iní ľudia, ktorí pociťujú a vnímajú utrpenie druhých, ako svoje vlastné. Snažia sa im pomôcť, aby zmiernili tak trpiacim ich utrpenie. Podľa Huttona Calderom si myslí, že v skutočnosti neexistujú rozdiely medzi utrpením a videním utrpenia. Podľa Schopenhauera je to tak tiež, len s tým rozdielom, že ak sú tam rozdiely, tak ide len o povrchné rozdiely, ktoré sú zanedbateľné. Napríklad pri egoistovi, ktorého názory sú navonok chybné, ale jeho vnútorná štruktúra je iná. Bezhraničný súcit so všetkým živým stvorením je najistejšou zárukou morálneho správania. Pre toho, kto vykonáva dielo lásky, sa stal Majin závoj priehľadný a klam principium individuationis ho opustil. Spoznáva sa v každej trpiacej bytosti. Na to, aby k tomu dospel, je ale potrebná milujúca čistá láska, ktorá nič nežiada. Tu sa Schopenhauer dostáva k pravému úplnému Ja, ktoré nie je len v jednej osobe, ale vo všetkom. (Hutton, 2009, 158-160).

Schopenhauer opisuje úplné Ja, ktoré možno vo východoázijskej filozofickej tradícii prirovnať k átmanu. „Prostredníctvom zníženej účasti na vlastnom úplnom ja zapustí korene úzkostlivá starosť o ne a obmedzenosť: preto pokojná, dôverčivá jasná nálada,

ktorú dáva cnostné zmyšľanie a dobré svedomie, a ich zreteľnejšie vystupovanie pri každom dobrom skutku, čo nás utvrdzuje na základe tej nálady.“(Schopenhauer, 1998, 297).

Láska, ktorej pôvod je daný prehliadnutím principium individuationis, vedie ku spásu, k úplnému zrieknutiu sa vôle k životu, teda všetkého chcenia. Pre Schopenhauera existujú dve cesty. Prvou je dokonalé poznanie a prehliadnutie Májinho závoja.

Kto je schopný sa riadiť už spomínanou vetou obsiahnutou v Upanišadách „Toto si ty!“ a je schopný toto poznanie vysloviť nad každou bytosťou, s ktorou príde do styku, realizoval všetku cnosť a zaistil si cestu k spásu. Druhou cestou, ktorú Schopenhauer opisuje, je cesta lásky, na ktorej začiatku stojí veta: „Všetka láska je súciti.“ (Schopenhauer, 1998, 297).

Schopenhauer tu uvádza mnoho mien tých, ktorí zomreli pre blaho iných (napríklad Sokrates, Leonidas, alebo Giordano Bruno). To, čo môže pohnúť ku konaniu dobrých skutkov, je vždy poznanie utrpenia druhých, ktoré vychádza z pochopenia vlastného utrpenia. Schopenhauer hovorí o sebaláske, a teda pocitu vlastného utrpenia, kedy je človek sám sebe predmetom súcitu. Plač, ako výraz súcitu so sebou samým, je podmienený schopnosťou lásky, súcitu a fantázie.

Kresťanská aj indická filozofia predpokladajú, že človek musí mať najprv rád sám seba až potom je schopný mať rád druhých ako seba samého. Pre citlivejšieho jedinca už žiadne utrpenie nie je cudzie. Z toho istého prameňa ako je láska, cnosť a šľachetnosť, vychádza v konečnom dôsledku aj to, čo Schopenhauer nazýva popretím vôle k životu. „Vôľa sa teraz odvracia od života, hrozí sa jeho pôžitkov, v ktorých spoznáva pritakanie životu. Človek dosahuje stav dobrovoľného odriekania, rezignácie, pravej umiernenosti a úplného oslobodenia od vôle.“(Schopenhauer, 2010, 301).

Kto prehliadol principium individuationis, dosiahol poznanie, vďaka ktorému odlišuje jav od vecí o sebe. Spoznáva celok, jeho vôľa sa odvracia od života k askéze, popiera pohlavný pud, ktorý sa prejavuje v jeho tele. Dobrovoľná zdržanlivosť je nutným krokom k askéze, k popieranu vôle k životu. Vo svojich myšlienkach sa Schopenhauer v tomto momente obracia k východnej filozofii, ale aj ku kresťanstvu, a to k Angelovi Selasiovi, kedy cituje jeho verše „Človek privádza všetko k Bohu.“ (Schopenhauer, 2010, 302). Ďalej odkazuje aj k Majstrovi Eckhartovi. Z týchto všetkých veľkých osobností európskej tradície čerpá Schopenhauer zrníčka svojej filozofickej cesty lásky. Vo svojich odsekoch nevynecháva ani budhizmus a ďalšie z východných filozofií, a preto pripájame pár citátov: „Keď je myseľ očistená od prílnutí k bohatstvu a sexu, čo jej ešte zostáva? Iba blaho brahma.“ (Skarnitzl, 2000, 36). „Ak je v džbáne pre úschovu vody i len nepatrná dierka, voda z neho vytečie. Rovnako tak aspirant, keď je v ňom nádych svetskosti, potom ten je schopný zničiť všetko jeho úsilie.“(Skarnitzl, 2000, 35).

Schopenhauer sa dostáva ku koncu líčenia svojej zásadnej myšlienky a vznáša námietku, že jeho pozorovanie dospelo nakoniec k ničote. Poznamenáva: „Ničota je bytostne relatívna a vždy sa vzťahuje len na určité niečo, ktoré neguje.“ (Schopenhauer, 2010, 323). „To, čo sa všeobecne prijíma ako pozitívne, čo nazývame existujúcim, a ktorého negáciu v najvšeobecnejšom zmysle vyjadruje pojem nič, je práve svet predstavy, ktorý sme preukázali ako objektivitu vôle, ako jej zrkadlo. Táto vôľa a tento svet sme práve aj my sami a k nemu patrí predstava vôbec ako jeho jedna stránka: formou tejto predstavy je priestor a čas, teda všetko z tohto stanoviska doplnenia musí niekde a nejako byť. K predstave patrí potom pojem materiál, filozofia, konečné slovo, jav, pojem. Jej zrkadlom je jej popretie, zrušenie, obrátenie vôle, jej zrušenie a následne aj zmiznutie z tohto sveta. (Schopenhauer, 2010, 324). Pred nami teda nezostane nič, avšak jediné, čo sa tomu vzpiera, je vôľa k životu, ktorou sme my sami. Po zrušení vôle sa svet rozplynie a zostane len prázdne nič.

Schopenhauer a budhizmus

Schopenhauer sa zoznámil s budhizmom po prvom uverejnení diela Svet ako vôľa a predstava. Bol hrdý na to, že v nasledujúcich rokoch priniesol túto skutočnosť svojim čitateľom, že jeho filozofický systém sa zhodoval s jeho chápaním budhistických koncepcií ľudskej prirodzenosti a reality. Existuje zhoda medzi oboma kľúčovými aspektmi hlavnej práce Schopenhauera (vôľa a predstava) a ústredným budhistickým učením, ktoré sa týkajú povahy reality. V nadväznosti na brahmanské a budhistické tradície Schopenhauer interpretuje svoj kantiánsky fenomenálny svet ako predstavu ako súčasný závoj, ktorý bráni ľuďom k prístupu ku konečnej povahe reality. Podľa Singha existujú porovnania medzi jeho systémom a budhizmom. Štyri ušľachtilé pravdy, ktoré vyjadrujú podstatu budhizmu, ponúkajú pesimistický popis reality a ľudského života. Budhizmus vychádza zo sansáry, zo znalosti štyroch základných právd: (1) dolor (utrpenie) 2 doloris ortus (pôvod utrpenia) 3 doloris interitus (zastavenie utrpenia) 4 oktoparitami prostredníctvom ad doloris sedationem (osemnásobná cesta k upokojeniu utrpenia). Schopenhauer to pomenoval jedným slovom dolor alebo utrpenie a interpretuje sansáru ako svet utrpenia. (Singh, 2010, 97).

V rámci dokazovania všeobecného prepojenia Schopenhauerovej a budhistickej filozofie nemôžeme stavať len na ušľachtilých pravdách, ktoré sú spoločné pre všetky budhistické školy, ale môžeme sa opierať o ich myšlienky. Podľa nich je svet miestom utrpenia a všetky vnímajúce v ňom trpia. Keďže tieto bytosti bažia po túžbach a nestálom chcení, pociťujú utrpenie. Môžu ho prekonať len pomocou cesty poznania a vykonávania niektorých skutkov. Vo všeobecnosti teda Conze tvrdí, že všeobecné porovnanie dokazuje najmä ich podobnosti ako rozdiely. (Hutton, 2009, 143 – 146).

V Budhizme pojem závislé vznikanie znamená spôsob, ktorým vysvetľuje stav v sansáre. Medzi ne patrí utrpenie, radosť a všetko, čo sa ich týka. Poukazuje

na príčinné vzťahy medzi nimi. Podobne ako v budhizme tak aj u Schopenhauera nevzniká nič len tak. Všetko má svoju príčinu, tak isto vzniká aj myšlienka. Budhizmus to vysvetľuje reťazcom z dvanástich stavov. Patria sem zmysly, rozum, pocity, túžby, uchopovanie, stávanie sa, zrodenie, staroba, smrť, ale aj neznalosť má príčinnú väzbu na vedomie, ktorá sa odzrkadlí v myslí a následne na našom tele. Nič nie je stále a neexistuje samostatne. všetko sa mení. Vždy je to, ale s niečím prepojené a na niečom závislé. Pokiaľ existujú príčiny, existujú aj tieto stavy. Podobne sa to deje aj v sansáre. Princíp zodpovedá za všetko. To znamená, ak existuje príčina, jej podmienky či porovnania, potom existuje aj všetko to, čo je obsiahnuté v sansáre. Väčšina bytostí si to neuvedomuje, a to im bráni vidieť reálnu situáciu takú, aká v skutočnosti je. Realita odlišuje osvietené od neosvieteného, trpiaceho od oslobodeného od utrpenia. To je dôvod prečo spadnú do reťazca príčinnej závislosti. Singh píše, že existuje aj spôsob ako sa z neho vymaniť. Dôležitú úlohu tu zohráva túžba. Singh nám ďalej približuje postup, ktorý uvádza Budha už vo svojej prvej rozprave, keď spomína termín „utrpenie“ (pálijsky dukkha). Toto pozoruhodné vyhlásenie o charaktere ľudskej existencie v slovách prináša ozvenu alebo pravdu: „Toto, mnísi, je pravda o utrpení.“ Narodenie je utrpenie, stárnutie je utrpenie, choroba je utrpenie, smrť, smútok, plač, sklúčenosť a zúfalstvo je utrpenie. (Singh, 2010, 97).

Schopenhauer utrpenie poznal z vlastných skúseností. Stotožnil sa s utrpením v jeho bolesti a utrpení. Uvedomoval si, že sa nachádza všade vôkol neho. Z tohto pohľadu to vyzerá, že Budha videl všetko čierne, ale je to len zdanie. Budha nám pri preštudovaní právd ponúka iný pohľad, a ten je optimistický. Napríklad v prípade choroby. Uvedomujeme si, že sme chorí. Je to fakt, je to pravda. Ak však poznáme podstatu nášho ochorenia, vieme zistiť jeho príčinu a následne ju liečiť a odstrániť. Musíme však poznať z čoho vznikla, čo ju spôsobilo. Keď to vieme, môžeme sa vyľiečiť. To je vzťah príčiny a nápravy. Prvá pravda hovorí, že je život nie je nič iné ako utrpenie a ako takému sa nevyhneme, pretože nevieme ovplyvniť vek ani smrť, ani rôzne trápenia v živote. Vieme však, že ak budeme dostatočne múdri a silní, vyrovnáme sa s nimi. Dôležité je, aby sme boli na utrpenie morálne pripravení. Mali by sme ho vedieť nielen morálne rozpoznať, prijať ho, ale naň aj správne reagovať. Ďalšie tri ušľachtilé pravdy nás k tomu vedú. Hovoria o identifikovaní sa s utrpením, o viere, že sa vieme utrpenia zbaviť a posledná nám ukazuje cestu ako ho odstrániť. Skôr ako prejdeme k samotným právdám, je dôležité si povedať niečo o Budhovom vyhlásení, že narodenie je utrpenie. Toto vyhlásenie Schopenhauera tak zasiahlo, že sa stalo základom jeho pesimistického pohľadu na svet. Uvedomoval si, že už tým, že sa človek narodí je odsúdený k utrpeniu. Budha ponúka odlišný pohľad od Vedanty, ale zachováva zákon karmy, znovuzrodenia a modifikovanú reinkarnáciu. To je v súlade s jeho vlastnou teóriou závislého spoluzakladania všetkých vecí. Budha mníchov učil, že už narodenie je utrpenie, a tak nie je príčina na oslavovanie. Tento

cyklus sa stále opakuje a prináša nám do života utrpenie. Bolo by lepšie, keby sme sa mu vyhli a zostali sme v nirváne, ktorá nám poskytuje voľnosť a slobodu. Ak sa však rozhodneme pre život nemali by sme žiť v ilúzii a klamstve, mali by sme sa snažiť dospieť k pravde. Život je výzva, ktorá sa začína naším narodením a končí sa smrťou. Záleží však na nás, ako sa bude vyvíjať náš život. Schopenhauer aj Budha sa zhodujú v tom, že život končí smrťou, pretože keď niečo vznikne musí aj zaniknúť. Je to pravda, o ktorej vieme už pri svojom narodení a uvedomujeme si ju počas svojho života na rozdiel od iných bytostí, ktoré týmto poznaním nedisponujú. Schopenhauerovi je blízke aj budhistické poňatie reinkarnácie, ktoré nie je zamerané na sťahovanie duší, teda na transmigráciu duše. Dáva prednosť palingénii, ktorá súvisí s charakterom predkov a je bližšie k jeho vlastnej verzii vôle, ktorá sa zachováva prostredníctvom individuality a čelí úplnému zničeniu smrti. (Hutton, 2009, 146 – 148).

Vo svojej filozofii uznáva, že ľudský život je forma života, v ktorej má vôľa možnosť popierať sa. V druhej ušlachtiliej pravde trishna (smäd, chuť) je identifikovaná ako príčina utrpenia. Toto je, mnísi, ušlachtilá pravda o príčine utrpenia : Je to túžba (smäd), ktorá vedie k znovuzrodeniu, spojená s potešením a túžbou, ktorá tu a tam nájde potešenie, a ide o túžbu po vášni, túžbu po existencii, túžbu po neexistovaní. Túžba vedie k znovuzrodeniu a spája mýty a logá. Táto túžba je zvyčajne túžbou po vášňach a túžbe po pokračovaní existencie. Občas je ňou aj túžba po náboženských spásach, alebo nirváne, ktorá je rovnako odsúdená, pretože snaha o nirvánu by nemala byť túžbou, ale je odovzdávaním samého seba druhým. Nirvána je vyvrcholenie Budhovho učenia, jeho účelom a jeho cieľom. Ide o stav, ktorý dosiahne človek, keď všetky jeho túžby a pocity vyvanú. Vyvanutie znamená zaniknutie, vyhasnutie, smädu, túžby po životoch. (Lesný, 1948,16, 129). Hutton to ešte bližšie charakterizuje ako vzdanie sa seba a všetkých našich chutí. To je cesta k nirváne. Podobne o tom hovorí, druhá ušlachtilá pravda, ktorá má veľa spoločného so Schopenhauerovým poňatím vôle k životu. Tu nás počas svojho bytia núti stále niečo chcieť. Na základe toho vieme pochopiť Schopenhauerovu podobnosť s budhizmom. Rozdiel je však v tom, že Schopenhauerovo poznanie dospelo k spochybňujúcej túžbe po neexistujúcej existencii, zatiaľ čo Budha išiel ďalej a varoval pred naším chcením zmierniť naše chcenie, lebo zase by išlo len o túžbu, ktorá sa prejavuje vo forme extrémneho asketizmu, alebo našich potrieb. Schopenhauerovo poňatie chápeme ako usmernenie pre spôsob života. (Hutton, 2009, 148 – 149).

Tretia ušlachtilá pravda je optimistickej povahy. Hovorí o zastavení utrpenia. Môže sa tak stať, že sa jej zriekneme, vzdáme sa jej, odtrhneme sa od nej. Je to síce neobvyklé, že si to uvedomím, ale nie je to nemožné. Môže sa nám to podariť, keď sa preto rozhodneme. Schopenhauer hovorí, že opustenie podriadenosti vôle je súčasťou vzniku sebavedomia vôle, a ak sa ju rozhodneme dobrovoľne poprieť, je tu šanca, že sa dokážeme z jej podriadenosti vymaniť. Podarilo sa to už viacerým mystikom,

mníchom, predstaviteľom z kresťanského, hinduistického či budhistického odvetvia. Ich spôsob života je zameraný na duchovnú cestu a je oddelený od hmotného sveta. V rámci budhistického zamerania ich pozornosť je upriamená na budhistickú etiku, ktorou je Dharma. Tento pojem má viacero významov. Znamená však pre nich univerzálny zákon, od ktorého sa všetko odvíja. Riadi morálny a fyzický vesmír. Tento prírodný zákon bol vysvetlený Budhovi a prostredníctvom jeho osvietenia aj všetkým ostatným. Je to prírodný zákon, ktorý hovorí o princípe poriadku a pravidelnosti správania prírodných fenoménov. Ak človek žije v jeho súlade, vedie ho to k šťastiu a človek nájde naplnenie vo svojom živote. V prípade, že to tak nie je, jeho život je odsúdený k nekonečnému utrpeniu v cykle znovuzrodenia. (Keown, 2005, 3 – 4). Schopenhauerov pesimizmus a jeho adorácia voči asketizmu nie sú v súlade s odporúčaniami budhizmu. (Singh, 2010, 97 – 10).

U Schopenhauera ide skôr o to, čo nám spôsobuje bolesť. Málokedy sa zaoberá stavmi, ktoré ho vykoľajujú. Ak teda ide o nepokoj, tak Budha zahŕňa v ňom všetko, čo nás dokáže rozhodiť. nehovorí len o niečom negatívnom. ale aj pozitívnom. Aj keď pociťujeme radosť, môže v nás pretrvať nepokoj. Podobne by sme to mohli nájsť vo všetkých emóciách a najmä u strachu. Ak teda chceme v sebe zhasiť tento nepokoj, alebo inými slovami podľa Schopenhauera utrpenie, mali by sme ísť po stopách jeho vzniku, kde sa objavil. Prečo vznikol, takto dokážeme zlomiť reťaz, ktorá nás ťaží počas života. Utrpenie prestane, keď odstránime jeho príčinu. Schopenhauerova soteriologická teória je založená na myšlienke vyslobodenia z utrpenia prostredníctvom negácie. Inými slovami, ak nechcete túžiť, potom netrpíte. (Hutton, 2009 150 – 151).

Podľa Schopenhauera bytosti nevytvoril všemohúci Boh, ale majú spoločnú minulosť. Sú navzájom prepojené. Na základe toho tieto zvieratá si so sebou už do života prinášajú niečo zo svojej minulosti a na tomto základe stavajú, aj keď si to nie vždy uvedomujú. Sú tvormi, ktoré sú výsledkom činov z minulosti. Boli riadené vôľou, ich egom, ktorá ich napríklad viedla k rozmnožovaniu. Vôľa sa pokúša o nadprodukciu v čo najväčšej možnej miere. Schopenhauer aj Budha nás na to upozorňujú a ukazujú nám ako to funguje, no nie každý je na takej vyspelej úrovni, aby dospel k rovnakým záverom a nie pre každého je také poznanie a riešenie prioritné. Jediné s čím sa nedá polemizovať je naša existencia. to, že sme je nám dané. (Hutton, 2009,150 – 151).

Hutton nás však informuje podobne aj Schopenhauer a Budha na naše skreslené vnímanie reality. To čo vidíme a vidíme očami nemusí byť skutočnosť, ale môže sa na nám javiť ako skutočnosť. Ide o falošný pohľad, ktorý máme na realitu a nevidíme vzťahy, prepojenia a príčiny medzi nimi. Podľa Schopenhauera je človek javom, ktorý podlieha skaze. To je však len vonkajší obal, pretože jeho skutočná vnútorná bytosť je nedotknuteľná, a teda ju nemožno zničiť. Tu vidíme, čo je trvalé a čo premenlivé. Schopenhauer si to uvedomuje, a preto tvrdí, že vôľa je trvalá, zatiaľ čo naše vedomie,

rozum, je nestále, teda je pominuteľné. My síce zomierame, ale princíp života v nás pokračuje ďalej. Zjaví sa pri našom ďalšom znovuzrození. Schopenhauer sa v rámci svojho skúmania zameriava nielen na ľudí, ale aj na zvieratá. Zisťuje, že každý sa pozerá na smrť inak. Zvieratá ju nevnímajú, pretože nie sú si vedomé vlastnej smrti na rozdiel od ľudí, ktorí si ju uvedomujú a desia sa jej. Je chybné si myslieť o smrti, že ide o úplné zničenie, ide len o iracionálny strach, pretože budeme presne v rovnakej situácii, ako tomu bolo pred našim narodením. Tieto dve obdobia neexistencie sú rozdelené iba zásahom efemérneho životného sna. Tento sen je dočasným označením ako projektovaný subjekt, ktorý pochádza z vôle. Mali by sme byť šťastní, pretože poznáme pravdu o istote nášho fenomenálneho zániku, ktorá je tu od doby nášho vyhynutia. Táto rezignácia na smrť je jednoducho opúšťanie individuálnej vôle k životu. Vôľa, ktorá je zdrojom všetkých našich morálnych konfliktov. Vôľa stojí mimo naše poňatie. Zomrieť dobrovoľne, zomrieť rád, je výsadou rezignovania toho, kto sa vzdá a popiera vôľu žiť. Lebo sám si želá zomrieť a nie len zdanlivo, a nechce pokračovanie jeho osoby. Ten sa ochotne vzdá existencie, ktorú poznáme. Budhistická viera to nazýva existenciou. (Hutton, 2009, 151)

Podľa Schopenhauera Indovia obchádzajú pojem nič a považujú ho za mýty či pusté slová ako je resorpcia u brahma alebo nirvána u budhistov. Pojem nič je pre budhistov stavom, ktorí prirovnávajú k pradžňápáramite. „Budhisti však s plnou poctivosťou označujú vec iba negatívne, nirvánou, ktorá je negáciou tohto sveta či sansáry. Ak je nirvána definovaná ako nič, tak sa tým chce povedať, že sansara neobsahuje ani jeden prvok, ktorý by mohol slúžiť na definíciu alebo konštrukciu nirvány.“ (Schopenhauer, 1998, 449). Pojmy tohto sveta nie sú prispôsobené na opísanie takejto neopísateľnej skutočnosti. Vieme sa však k nej priblížiť. Podľa Huttina sa nedá opísať niečo, čo sa úplne vymyká realite. Vzhľadom na to, že nič znamená nebytie a existenciu, v ktorej žijeme považujeme za reálnu, aj keď v samotnej podstate je to len fikcia, naša predstava. Žiaľ z nášho postavenia ako človeka, tvoriacej, cítiacej, mysliacej, či v jednoduchosti povedané živej bytosti, nevieme vôľu vnímať inak, ako len zo svojho postavenia. Vymyká sa to nášmu chápaniu podstaty. Vnímame, že Schopenhauer má pravdu v rámci chápania reality, ale ako živé bytosti to nevieme zobrať za svoje, keďže naša predstava je iná a realita, v ktorej sa nachádzame je pre nás skutočná, i keď „tušíme“, že žijeme v omyle. Ak sa však na to pozrieme z iného pohľadu a naše skutočné bytie by sme premenili za nebytie v našej predstave, tak by neexistencia bola obohatená o toto poznanie. V prípade, že my sami by sme boli vôľou k životu, budeme nebytie považovať za negatívne. Prečo je to tak? Pretože vôľa chce žiť, a teda sa bude brániť smrti, má strach, že by prestala existovať. Čo je len jej klam. Ak sa tomu vôľa nemôže vyvarovať, tak nepodľahne tejto situácii a svoju túžbu premení na chcenie, či túžbu po smrti, len aby sa vyhla vyhasnutiu. Preto nebytie vôľa považuje za negatívne, stratí moc nad nami a aj nad našimi túžbami. Keď poprieme

vôľu k životu, dosiahneme extázu, vytrhneme sa vôľi, a tento stav v ktorom sa budeme nachádzať môžeme považovať za pozitívny. (Hutton, 2009, 156-160).

Z pozície dvojitosti, teda ľudského sveta, je pre nás brahma neopísateľná a dá sa vyjadriť iba negatívne. Slovom Schopenhauera je pre nás z našej pozície brahma negatívne, čiže neopísateľné nič. Pokiaľ sa dostaneme na rovnakú úroveň, realizujeme ho, dosiahneme nirvánu, extázu alebo vytrhnutiu, brahma je totožné s „nami“ a je pre nás pozitívne. Schopenhauer pravdepodobne opisuje svoj stav poznania, založenom na filozofickom bádání, kedy je možné dosiahnuť len negatívne poznanie. Nič je potom nesúcnom a náš svet je existenciou. Keď sa však k poznaniu pripojí posledný krok, zrušenie vôľe, dôjde k obratu. Nastane jednota s nič a nič je potom pozitívne, pretože sme na rovnakej úrovni.

Hoci Schopenhauer nevyznáva Boha, ale pripúšťa, že k poslednému kroku, teda k popretiu vôľe k životu, aby bolo dosiahnuté nič, je Boh potrebný. Kým k tomu nedôjde, zostane naše poznanie iba negatívnym. Vzhľadom k tomu, že zostávame stáť na stanovisku filozofie, si musíme vystačiť s negatívnym poznaním. Môžeme byť spokojní, že sme dosiahli posledný medzník pozitívneho poznania. Keď sme poznali podstatu sveta o sebe ako vôľu a vo všetkých jej javoch iba jej objektivitu, ktorú sme sledovali od nepoznávajúceho pudu temných prírodných síl až k najuvedomelejšiemu konaniu človeka, potom sa nijako nevyhýbame dôsledku, že so slobodným popretím, vzdaním sa vôľe sú zrušené tiež všetky javy ako neustále nútenie a usilovanie bez cieľa a bez oddychu, na všetkých stupňoch objektivitu, v ktorých svet trvá. Je zrušená rozmanitosť stupňovito nasledujúcich foriem, s vôľou je zrušený celý jej jav, konečne aj jeho všeobecné formy, čas a priestor a tiež ich posledná základná forma, subjekt a objekt. Žiadna vôľa, žiadna predstava, žiaden svet. (Schopenhauer, 1998, 324). Posledným okamihom cesty k popretiu vôľe k životu je zmena poznania, dôjde k celkovému zrušeniu charakteru a vôľe k životu. Bytosť už nepoznáva svet cez vetu o dôvode. Ako uvádza Schopenhauer dôjde k transcendentálnej zmene, tento pojem si vypožičal od katolíkov. (Schopenhauer, 2010, 319).

V rámci náboženstva sa počas svojho života zaoberáme otázkou dobra a zla. Čo je dobré a čo je zlé? Budú sa naše životy páčiť Bohu? Je to však o otázke páčiť sa, alebo sa v týchto slovách skrýva aj niečo hlbšie. Podľa Budhu záleží na tom, aký je náš zámer a ako a prečo sa konkrétne rozhodneme. Základy by sme mohli stavať aj na psychologických prameňoch, ktoré poukazujú na motív nášho konania. Budhizmus vraví, že sú tri dobré a tri zlé pramene. Ak je naša motivácia zlá aj naše konanie je zlé. Sem patrí napríklad nenávisť, nenásytnosť či klam. Na druhej strane máme aj činnosti, ktoré sú motivované zhovievavosťou, porozumením a nelipnutím na ničom a nikom. To sú dobré činnosti. Pokrok však nie je o tom či máme dobré alebo zlé zábery. Niekedy spravíme aj niečo zlé, aj keď sme to mysleli dobre. Naše zábery musíme podporovať aj správnym konaním, ktoré je prospešné nielen pre nás, ale aj pre ostatných okolo

nás. Naše činy vytvárajú karmu a nie je podstatné či boli úmyselné alebo neúmyselné. Môže byť buď dobrá alebo zlá. Budhisti vravia, že keď ide o dobrú karmu (zásluhu) je to aj určitý duchovný kapitál, ktorý sa môže prejaviť aj vo forme hmotného majetku. Ten sa hromadí pre nebeské znovuzrodenie. (Keown, 2005,7-8).

Je to čosi ako znovuzrodenie a vychádza z poznania, ktoré sa nazýva pôsobením milosti. Charakter, ktorý tu bol, už nie je. Schopenhauer sa vyjadruje k tomu, odkiaľ milosť prichádza: „Sebazrušenie vôle vychádza z poznania, všetko poznanie a nahliadnutie je však ako také nezávislé na svojvôli; tak ono popretie vôle chcenia, ten vstup do slobody nemožno vynútiť zámerom, ale vychádza z najvnútornejšieho pomeru poznania ku chceniu v človeku, prichádza preto náhle, ako by priletelo z vonku.“ (Schopenhauer, 2010, 320).

Ide o to, že sa človek zmení a chcenie sa vytratilo. Pôsobením milosti sa znovuzrodí. Túto myšlienku Schopenhauer prevzal z kresťanstva. Zistil však, že sa náplň filozofie nelíši od pomáhania kresťanstvu, aj keď je zamerané na pôsobenie Božej milosti. Pre indickú pospolitosť je milosť tiež na prvom mieste. Človek sa môže usilovať, ale bez pomoci Boha, brahmy, samádhi sa k nej neprepracuje. Všetko je jeho vôľa a nič sa nedeje mimo Neho. Je dôležité, aby sme dospeli k poznaniu, čo je skutočné, a že realita, ktorú vnímame je neskutočná. (Hutton, 2009, 158-61). Dosiagnúť obrátenie nemožno bez pôsobenia milosti, to pripúšťa koniec koncov aj Schopenhauer, aj keď z jeho výkladu nie je zjavné, kde sa milosť berie. Spája ju s kresťanským konceptom znovuzrodenia a považuje za jediný bezprostredný prejav vôle ako veci o sebe. A pretože poznanie neprichádza v závislosti na našom chcení, ale akoby odnikiaľ zvonku, nazvala to cirkev práve pôsobením milosti. Schopenhauer pokladá pôsobenie milosti za nutnosť, inak by kresťanstvo muselo stanoviť nekonečné tresty pre svojich hriešnikov a brahmanizmus nekonečným zrodením, nikdy by však nedošlo k spásu. „Hriešne diela a ich následky musia byť raz zahladené a zničené, či už cudzími omilosteniami alebo nástupom lepšieho poznania. Inak by svet nemohol dúfať v žiadnu spásu, stal by sa ľahostajným.“ (Schopenhauer, 2010, 448).

Pre budhistov cesta k spaseniu vedie prostredníctvom askézy, ktorá je odolná voči fungovaniu vôle. Človek tu dospeje do fázy, kedy sa dobrovoľne zrieka túžob, rezignuje na ne za účelom nájsť svoj pokoj v duši, a tým oslabuje aj vôľu k životu. Ide o popretie života ako takého a pre Schopenhauera je askéta bytosťou, ktorá sa stáva sama sebou. Nedotýkajú sa jej a ani ju nezraňujú veci pozemské a túto rezignáciu prenáša na celý svoj život. Môžeme hovoriť o eutanázii vôle. Je to spôsob budhistického nazerania na život, ktorého cieľom je dospieť k oslobodeniu. Ten však nezahŕňa konflikt medzi morálkou a oslobodením, ktorý sa navonok javí v budhizme, aj keď v skutočnosti tam žiadny konflikt nie je. Tento fakt, prístup, je ale pred Schopenhauerom skrytý, a tak ním zostáva nepochopený. Budhistická cesta ponúka dlhodobé riešenie pre všetky vnímajúce bytosti. Vyžaduje si ale nekonečné množstvo času.

Tento čas nie je pre Budhu vyhradený jedným pozemským životom. Môžeme teda predpokladať, že k nemu dôjdeme po niekoľkých znovuzrodeniach, keď budeme na to pripravení. Schopenhauer ponúka tiež trvalé riešenie, ale to je len pre niekoľkých určitých ľudí. Ide o súcitné osoby, ktoré sa vedia vcítiť do iných a zmierňujú svojím konaním utrpenie druhých. Na základe poznania kauzualít je najlepším spôsobom ako sa vyhnúť utrpeniu a dostať sa k spásu, ísť cestou vyvolených, svätých. Tí sú ale výnimkou. Ak sa teda pozrieme na riešenie utrpenia Schopenhauer ich vidí v troch možnostiach. Môžeme ísť cestou askétu, viesť život k estetickému rozjímaniu, ťažiť z aktov súcitu, či popierať vôľu k životu ako takú. Ak si ale porovnáme význam súcitu u Schopenhauera a v budhizme nájdeme v ich ponímaní rozdiel. Pre Schopenhauera hrá súcit menej dôležitú úlohu. Nie je jeho najdôležitejším riešením. Z jeho pohľadu nepotrebuje askéta využívať súcit, aby sa dostal do časo – priestoru, mimo dobro a zlo. To je aj rozdiel medzi jeho a Budhovým učením. Budha sa pozerá na súcit všetkému živému, zatiaľ čo pre Schopenhauera je súcit v úzadí a uprednostňuje útek z utrpenia, a teda medzi časom - priestorom. U oboch je pohľad na súcit iný a plní svoju príslušnú funkciu. (Hutton, 2009, 158 -161). Podľa Schopenhauera rozhodne nie je možné nútiť ľudí, aby sa správali morálne a ešte aj súcitne, pretože by išlo o podvod. Bolo by to silené. Osoba by vo svojej podstate nebola súcitným človekom, aj keby tomu tak navonok bolo. Išlo by o falošné predstavy zisku. Tieto motívy milosrdenstva, ktoré sú kvôli dobrému charakteru veľmi mocným stimulom, nemajú vplyv na muža citlivého, iba na nesebecké motívy. Aby egoista vykonával činy milujúcej láskavosti, môžeme dosiahnuť tak, že ho klameme. Týmto spôsobom sa ale nič nezmení a len ho dokážeme uviesť do omylu. To znamená, že nemôžeme zmeniť jeho „skutočný“ charakter, rámeč samotného vzhladu svojich činov alebo to, čo oni alebo my vezmeme za svoje vedomosti samy o sebe. Tu nájdeme pohľad na riešenie tohto komplexného problému, ktorý sa vytvoril v tom, čo môžeme ešte zmeniť, a čo už nie. Je zrejme že jedna časť má nemenné jadro a druhá má povrchnú fasádu, ktorú je ešte možné zmeniť. V prípade ak je „ja“ príliš sebecké, snaží sa zabrániť zmenám, pretože je to škodlivé pre jeho blaho. Následne jednoducho využije svoju sebeckosť, ktorá sa stáva pre neho výhodou. Je to však len jedna z metód, ktoré sa bežne používajú pri snahe prekonať to, čo Julián Young najčastejšie popisuje ako „vlastné oslabenie postavenia“. (Hutton, 2009, 21-25). Vskutočnosti ľudia často konajú v ich neprospech a ako správne podotýka Schopenhauer, možno len ťažko vedieť, ktoré sú motivované egoizmom. Súcit sa však prirodzene vyskytuje, zatiaľ čo egoizmus, hoci je úplne prirodzený, vyžaduje naše rozhodnutie o tom, aké kroky je potrebné vykonať. Hutton píše, že podľa Schopenhauera „Skutočnosť, že cítime súcit pred rozhodnutím, vedie k mysleniu, čo robiť alebo čo nemáme robiť. Sympatie či súcit sú nezávislou schopnosťou a nie súčasťou egoizmu.“ Schopenhauer kladie otázku „Prečo sa ľudia líšia v ich morálnom správaní, prečo sú niektorí ľudia ovplyvnení

súcitom a niektorí nie.“ (HUTTON, 2009, 21-25). Premýšľa nad tým, či môže etika premeniť zlého človeka na súcitnú bytosť.

3 Záver

Schopenhauer už v tej dobe pociťoval vytrácanie základného filozofického presvedčenia. Za príčinu považoval pôsobenie pokroku prírodných vied. Viacerí z nás sa stávajú povrchní a vidia len vonkajšie veci a nie vnútornú hĺbku seba. Vytráca sa z povedomia známa Sokratova myšlienka „Poznaj seba samého“ a nahrádzajú ju technológie a blahobyť, ale to nám šťastie nezaručí. Mali by sme sa zamyslieť nad tým, čo nám Schopenhauer aj Budha ponúkajú vo svojej etike. Etika je fenoménom v nás a určuje naše konanie a my sme súčasťou kultúry, preto je etika fenoménom kultúry, ktorý pôsobí nielen v nás, ale skrze nás aj na ostatných. Budha aj Schopenhauer poukazovali na jej dôležitosť, pretože každý z nás prispieva k tvorbe spoločnosti, a teda odzrkadľuje aj našu spoločnosť.

Po preštudovaní Schopenhauerovho života sme zistili, že na jeho filozofické myslenie do značnej miery vplývali životné okolnosti a náročné rozhodnutia. Medzi ne patrí štúdium, cestovanie s rodičmi, uprednostňovanie sestry, samovražda otca, partnerské problémy, neprijatie jeho filozofie a iné. Toto zistenie poukazuje na jeho pohľad, prečo jeho filozofia pôsobí pesimistickým dojmom. Tu prichádzame aj k zisteniam, že Schopenhauer hľadal aj iné možnosti ako v západnej filozofii a siahol aj po východnej filozofii. Potvrďuje to stretnutie vo Weimare a následne návšteva vévodskej knižnice v roku 1814, kedy sa zaoberal dokumentom odvolávajúcim na Upanišady. Schopenhauer neovládal sanskrt a pálijštinu, a tak si nemohol preštudovať jeho pôvodné znenie a pochopiť jeho myšlienky komplexne. Tu sa nám potvrdzuje, že ich filozofia nie je úplne zhodná, ale dospeli k podobným myšlienkam. Pri niektorých je dokonca vidieť, že ide skôr o Schopenhauertove vlastné myšlienky či predpokladané interpretácie Budhovho učenia. Vidieť to aj na štvrtej etickej knihe Upanišady, ktorá nesie stopy idealistickej metafyziky budhizmu. Podľa slov Huttona existuje domnienka, ktorá hovorí o revízii Schopenhauerovej knihy Svet ako vôľa a predstava z roku 1836. Podľa nej Schopenhauer v roku 1844 zmenil koncept veci samej o sebe (Pravé poznanie alebo svet ako vôľa). Podobné alebo dokonca zhodné myšlienky sme našli v rámci Schopenhauerovej etiky zameranej na jednotlivca v učení u Budhu vo viacerých ich vyjadreniach a pohľadoch. Ide o popis samotného vnímania kolobehu života, o dôležitosť múdrosti pre Budhu, pre Schopenhauera je to poznanie pravého poznania, čo pre neho znamená inými slovami, že človek musí byť dostatočne múdry, aby sa prepracoval k svojej vlastnej podstate.

Obaja popisujú neresti života, ktoré nás vedú k utrpeniu a tiež si uvedomujú, že ich uvedomením si a zastavením, sa z nich vieme vymaniť. Presnejšie hovoria o utrpení, utrpenie prestane, keď nie sú príčiny. Podľa Budhu vtedy ustane túžba a podobne to

je aj u Schopenhauera v rámci jeho soteriologickej teórie vo vyslobodení z utrpenia cez negáciu. Inými slovami, ak nechcete túžiť potom netrpíte. Čo dokazuje, že obaja poukazujú na rovnakú cestu, a teda sa nám potvrdila naša hypotéza, že medzi Schopenhauerom a raným budhizmom je konvergencia. Podobnosť sme našli aj v spôsobe vymanenania sa z bolesti, ktorú vidia v súcite k druhým. Súcit pre Schopenhauera znamená dobrovoľnú spravodlivosť, čistú filantropiu a skutočnú veľkodušnosť. Uvedomoval si jeho dôležitosť, najmä po teoretickej stránke, vedel však, že to nie je jednoduché. Súhlasí so slovami Platóna, ktorý tvrdí, že v každom človeku sú tri prirodzenosti, a to rozum, cit pre česť a žiadostivosť. Záleží na tom, ktorá z nich prevažuje a ovplyvňuje našu osobnosť. Podľa toho je aj náročnosť cesty, ktorú jedinec prejde.

Schopenhauer a ranný budhizmus sa tiež zhodujú vo vnímaní smrti a v tom, že strach je nástrojom vôle. Vôľa sa snaží prežiť, mať vplyv, moc a kontrolu nad nami. Ako náhle ju stráca, začína na nás pôsobiť strachom. To využíva nielen počas života, ale aj pri blížiacej sa smrti. Obaja vedia, že nie je sa čoho báť, pretože vôľa pretrvá a stráca sa len vedomie. Smrťou sa nič nekončí a bude po čase nasledovať nový kolobeh života, preto pre oboch nie je smrť riešenie. Aj keď Schopenhauer nie je úplne vyhradený v názore voči samovražde, uvedomuje si, že aj tu ide len o prejav vôle a teda o chcenie, či túžbu. Následne obaja istým spôsobom veria v znovuzrodenie, keďže si uvedomujú, že existuje niečo, čo bolo pred existenciou jedinca ako takého a existuje to aj po jeho smrti. Dospeli k tomu, že individuum, a teda jedinec, vedomie či rozum sú konečné, zatiaľ čo vôľa, idea sú nekonečné. Obaja si uvedomujú, že pochopením toho, sa jedinec dostáva mimo čas a priestor. Schopenhauer a Budha majú toho veľa spoločného. Nájdu sa však medzi nimi aj rozdiely.

Zistili sme, že pre Budhu je cieľom súcit pre druhých. Verí, že každým znovuzrozením môžeme byť lepší a vie pomôcť druhým, zatiaľ čo u Schopenhauera ide o vymanenanie sa z utrpenia. Dostať sa medzi čas a priestor, to znamená, nevnímať bolesť a utrpenie. Neuvedomuje si, že nevníma aj iné emócie ako radosť byť s niekým a niekom s láskou pomôcť. Ide o vzdanie sa emócií a stáva sa len pozorovateľom diania. Schopenhauer bol dostatočne zasiahnutý vlastnou bolesťou, ktorú nevedel prijať, potláčal ju v sebe, preto sa cez ňu nevedel posunúť ďalej. Tu sa zrodila aj nedôvera v ľudí, že by mohli byť k sebe vo vlastnej podstate súcitní, pretože aj keď je súcit pre neho dôležitý, stále poukazuje na egoizmus. Ťažko sa vymaňuje z prirodzenej myšlienky, že egoizmus je vlastný každej osobe. Má pochybnosti či ľudia vedia konať skutočne súcitne voči druhým a či nejde len o vlastný zámer. Vôľa je podľa neho zradná a ako takú ju vieme poznať, ale skutočná všeobecná vôľa, ktorá siaha až k našej podstate nie je podľa neho poznateľná. Preto, aj keď sa človek snaží konať súcitne, či altruisticky, koná v mene svojej vôle. Ide len o klam, teda o predstavu, ktorá sa nám javí ako pravdivá. Na základe toho je pre Schopenhauera morálka niečo, čo je možné iba vo fenomenálnom svete, a pre určitých, schopných poznania, je vôľa poznateľná na teoretickej úrovni,

ale nie je ju možné praktikovať. Budha sa na to pozeral z iného pohľadu a podľa neho je to reálne a je ju možné pochopiť nielen teoreticky, ale ju aj prakticky realizovať a prejavovať v podobe súcitu k druhým, čo je pre neho dôležitejšie, ako dostať sa mimo čas a priestor. Bolesť pre Budhu znamenala poučenie a pochopenie niečoho vyššieho. Vedel ju prijať a pomáhala mu pochopiť bolesť druhých a prejať im lásku a súcit, či podať pomocnú ruku.

4 Použitá literatúra

- FISCHER, J.L. Arthur Schopenhauer. Praha: František Borový, 1921. 157 s.
- HUTTON, K. Compassion in Schopenhauer and Śāntideva. 2014. Journal of Buddhist Ethics. Volume 21, 2014. ISSN 1076-9005
- HUTTON, K. Ethics in Schopenhauer and Buddhism. 2009. Glasgow: University of Glasgow. 2009.
- KEOWN, D. Buddhist Ethics : A Very Short Introduction. Oxford, GBR: Oxford University Press, UK, 2005.
- LESNÝ, V. Buddhismus. Praha: Jaroslav Samec. 1948. 418 s.
- MANN, T. Nesmrtelné stránky z díla Arthura Schopenhauera. Olomouc: Votobia, 1993. 175 s. ISBN 80-85619-57-1
- MANN, T. Schopenhauer. Olomouc: Votobia, 1993. 174 s. ISBN 80-85619-57-1
- SINGH, R., R. Schopenhauer. A Guide for the Perplexed. London: New York: Continuum, 2010. 161 s. ISBN 978-0-8264-9142-8
- SCHOPENHAUER, A. Svet ako vôľa a predstava I. Bratislava: Kalligram, 2010. 720 s. ISBN 978-80-8101-247-1
- SCHOPENHAUER, A. Svět jako vůle a představa. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 1998. 429 s. ISBN 80-901916-4-9.
- SKARNITZL, R. Výroky Šrí Rámakrišny. Praha: Onyx, 2000. 228 s. ISBN 80-85228-59-9
- SCHWEITZER, A. Z mého života a díla. Praha: Orbis, 1938. 196 s.

5 Kontakt na autora

Lenka Meravá
Univerzita Komenského v Bratislave
Bohoslovecká fakulta
Katedra cirkevných dejín
Bartókova 8
811 02 Bratislava

Email: gazik@fevth.uniba.sk

Školiteľ: mim. Profesor doc. ThDr. Peter Gažík

Tomáš Hubálek (ed.)

**Sborník z X. mezinárodní vědecké konference
studentů doktorských studijních programů
v oblasti společenských věd**

Pro Univerzitu Palackého v Olomouci
vydalo Nakladatelství Epoque, s. r. o.,

Kaprova 12, 110 00 Praha 1,

v roce 2021 jako svou 842. publikaci.

První vydání, 86 stran.

Digitalizaci provedlo Studio Prestig

**NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA**

Knihy Nakladatelství Epoque můžete zakoupit
u svého knihkupce nebo si je lze objednat:

písemně na adrese: Kaprova 12, 110 00 Praha 1 – Staré Město,

telefonicky na čísle: 224 810 353,

e-mailem na adrese: objednavky@epocha.cz,

na internetové stránce: www.epocha.cz